



М. КОВАЛЬСЬКА

ГАННА

Lit 4
Fic
K6835
H36
C.2

HUMBER BAY

Марія Ковальська

ГАННА

РОМАН



ВИДАВНИЦТВО «ДНІПРОВА ХВИЛЯ»

Мюнхен

1957

Німеччина

**ETOBICOKE
PUBLIC LIBRARY
HUMBER BAY**

Всі права застережені

**ST. VLADIMIR INSTITUTE LIBRARY
620 BRADINA AVENUE
TORONTO, ONT. M5S 2H4**

Обкладинка Мирона Левицького

Druck: „BIBLOS“, München, Heß-Straße 50-52

Уже смеркалось, коли поїзд Зальцбург-Бадгастайн доїздив до широкої обрамованої височенними горами, гастайнської долини. Важко було відірвати очі від цього незрівняно пишного високогірського краєвиду, що зараз спочивав, овіяний повинню снігу. По снігу клались синяві відтінні вечора, які наводили легкий, неокреслений сум. В сутінках жевріли сіро вершки і скелі декількох найвищих гір. Їх овівала густа імла, що творилась з їхніх вічних льодовців і снігу, який ніколи не розтає. Нижче вирівнялися темні поля смерекових дерев і кущів, що сходили аж в долини, у пропасті.

У великій тиші голосно розходився шум і тикотіння поїзду, що наче в'їдався в маси білого снігу і губився у них зовсім. В одному з вагонів чути сміх і живу розмову австрійським зальцбурзьким діалектом. Це кілька юних лещатарів їдуть до Бадгастайну на лещатарські змагання і розважаються жартівливою розмовою. Інші подорожні, австрійці, спостерігають їх з зацікавленням і з симпатією. Ці спортсмени вносять з собою подих свіжости і сили і своєю життєрадістю ніяк не можуть достосуватись до величі й поваги оточення.

Але ось показалися перші світла Бадгастайну, подорожні покінчили розмову і заворушилися за клунками, щоб вийти з поїзду. В кутку вагона сиділа молода дівчина і прислухалась до розмови. Вона звернулася до старшого пана, який зачитався був часописом, і потрусила його за плече.

— Тату, — сказала дівчина по-українськи, — ми вже доїжджаємо, це Бадгастайн.

Пан підвів голову, і погляд його упав на засніжені гори. На обрію показалися перші доми.

— Так Ганно, — відповів він, — ми скоро будемо дома.

За хвилину поїзд під'їхав під станцію, і подорожні стали висідати з вагонів. В юрбу людей вмішались і наших двоє, батько й дочка, і скоро опинились у переповненій, гомінливій, почекальній великої станції. Опісля йшли поволі горбкуватими вулицями Бадгастайну до свого готелю.

Бадгастайн — це широко відомий курорт, який розкинувся серед Високих Таврів, частини Альпів, на пограниччі Каринтії і Зальцбурщини. Сім'я Левицьких, батько, мати і кільканадцятилітня дочка Ганна, знайшли тут тимчасове пристановище, після довгої й утяжливої мандрівки по Австрії. Тут їх гнала в 1944 році воєнна хуртовина, що вирвала їх з рідного краю і кинула на чужину, на скитальщину.

Та часи змінилися, війна скінчилася, і родині Левицьких усміхнулась надія на краще майбутнє. Зараз вони й далі живуть у Гастайні і... ждуть якоїсь щасливої зміни на краще.

Проте, їх життя й тепер марне животіння, бо вони опинились на чужині без ніяких матеріальних засобів. Ось найняли собі кімнатку в одному з готелів і так тягнуть біду. Головно з прохарчуванням важко, бо того, що одержують на харчові картки, не вистачає, а докупити «наліво» дорогого масла чи цукру бракує грошей. Пан Роман Левицький працює хеміком у місцевій фабриці мила і порошоків до прання, але його платня далеко не криє життєвих потреб родини. З цієї причини, Левицькі вирішили переселитися з весною до одного з переселених таборів у місті Зальцбурзі. Пан Роман задумує там заложити фарбарню. Але тепер щойно січень, і слід покористуватися побутом на високогірському соняшному курорті. Особливо користується ним пані Олена Левицька, яка часто хворіє. В час їх утяжливих мандрівок їм доводилось переживати дуже невідрадні хвили, переводити часто ночі десь під тином, і тоді вона набралась важкого ревматизму.

Завдяки тутешнім купелям здоров'я її покращало, і тепер вона бере другу серію радіоактивних купелів, надіючись після того на повне одужання.

До війни відвідували Бадгастайн часто заграничні гості, які приїздили навіть з Америки, та інших сторін світу. В численних готелях і відділах знаходяться купелеві кабінки, з вмурованими в долівки кахльовими ваннами, які наповнюються цією лікувальною, природно теплою водою. Лікуються тут хворі на ішіас, ревматизм, гіхт тощо, а цілюща вода приводить їх до здоров'я. Ганна, хоч здорова, з приємністю купасться іноді у ній.

Саме субота, вісім годин ранку. Ганна провела з купелі матір у їхню кімнату, а сама повернулася в купальню. Тут уже наповнено ванну свіжою водою, і Ганна стала роздягатись. В купальні приємне тепло, стіни вогкі від пари. Ганна входить у воду і стає на першому ступені. Вода охоплює ноги, і тепло пронизує її всю, а свіже й ніжне її тіло радо його сприймає. Вона сходить повільно вниз, сідає на найнижчому ступені, і її охоплює ще більше вдовolenня. Вода сягає їх по шию, і Ганна з насолодою заплющує очі, така повна приємність, викликана теплом і промінюванням цієї води. За деякий час вона дивиться на годинник і спостерігає, що їй вже пора кінчати купіль, бо інші хворі чекають на свою чергу. Тоді вона натискає спеціальний гудзик і вода спливає вниз, а вона, облившись свіжою водою, виходить з ванни. Стає перед великим дзеркалом і витирається хутко, а дзеркало відбиває красу її високої стрункої постаті. Ганна всміхається вдоволено до свого відображення, свіжі її губи мигтять шарлатним кольором, відкриваючи білі рівні зуби. Великі, темногубі очі надають одуховленого виразу її вродливому обличчю. Але вже постукали в двері, і вона стала мерщій одягатись. Зняла з голови гумову шапочку і, пригладивши рукою русаве волосся, вийшла з купальні.

Ганна, в своїй блакитній нагортці, йшла швидко сходами вгору, стягаючи на себе погляди зустрічних купальників. Зустріла і молодого студента Ореста Яремчука, що жив з батьками в цьому ж готелі. Ясні його очі сміються до неї веселими іскорками.

— Добридень, панно Ганно! Що буде з нашою лещатарською прогулянкою?

— До полудня буду зайнята, можу вибратись щойно після обіду.

— Дуже шкодую, бо наше товариство збирається йти з десятої години ранку. Та якщо ви згодні, я залишусь, і після обіду послідуємо за ними.

— Я згодна, — сказала Ганна і, хитнувши йому головою, відійшла хутко, бо в коридорі холоднувало.

— Прекрасна була купіль, мамо, — сказала вона, входячи в свою кімнату, — я почуваю себе після неї знаменито!

Мама лежала в ліжку і відпочивала приписані дві години після купелі. З-під примружених вій дивилася на доньку, на її легкі граціозні рухи і ніжне, зараз зарум'яніле обличчя.

— Лягай теж, Ганно, щоб відпочити трохи. Але раніше з'їж щонебудь, — сказала вона дочці.

Ганна п'є каву, їсть шматок хліба з маслом і лягає в ліжку. Недалеко вікон їхньої кімнати падає з високої, стрімкої скелі чималий водопад. Течія його води між високими від пухнастого снігу берегами тепер вузька й слаба, і при однотоннім її шумі Ганна задрімала. Та незабаром прокинулась, переодяглась і взялась за книжку. Бо в Ганни розгорнулася жадоба знання, і вона виучує сама матеріял сьомої класи гімназії, повторюючи й шосту. Щоб бути в курсі справ, вона підтримує постійний зв'язок з таборовою гімназією в Зальцбурзі, того табору, що до нього вони збираються переселитися. Окремо виучує ще англійську мову і гру на фортепіані. Зараз Ганна пише англійські вправи, а о десятій годині йде вже прегарними вулицями Гастайну на лекцію. Ганна опізнилася з наукою, бо через воєнні дії і пізніші скитання вона втратила пару шкільних років.

Розкинені на скелях і узгір'ях готелі і вілли одрізняються від білини снігу веселою кольоровістю своїх різноманітних стін і дахів. Вікна відбивають веселючасту гру соняшних променів. На вулицях гомін і пожвавлений рух, на кожному

кроці видно лещатарів і дітей з санчатами. Зима, це лещатарський сезон у тому високогірському курорті, що масово привабляє любителів цього спорту. А Гастайн пишається своїми знаменитими лещатарськими теренами. Тут відбуваються міжнародні змагання в з'їздах і плиганнях на лещатах, і тоді Гастайн стає центром зимового спорту, а його готелі, вілли заповнюються новими гостями.

В обід Ганна вертається додому. Застає маму похилену над плетінням светера, бо мама, щоб збільшити малі заробітки батька, в'яже на дрютах светери й шалики. Незабаром усі сходяться вниз у їдальні. У затишному кутку сидять родини, Левицьких і Яремчуків. Яремчуки збираються невдовзі переселитися до Франції, бо в Австрії ведеться їм погано. У Франції живе їхня рідня, і вони надіються влаштуватися там краще.

Уста молодого Ореста тремтять питанням:

— Ганно, коли виберемось на лещата?

Орест закоханий у Ганну, і думка про недалеке розставання раниць його вкрай. Усі встають від голодного обіду, а Ганна й Орест поспішають переодягтися в лещатарські вбрання і з'їсти ще дещо ситніше. Щасливо вони вже втретє одержали пакунки від американського Червоного Хреста і могли дещо перекусити.

— Хай ідуть молоді, тільки їхнього! І так вже недовго будуть разом — сказав батько Ореста.

Ось уже все готове, і незабаром Ганна й Орест виходять закосами на гору і спиняються на її верху. Звідсілля відкривається вигляд на величаву панораму довженної гастайнської долини, оточеної високими масивами гір. Ось наліво пнеться велетень Анкогель. Узбіччя його вкриті вічними льодовцями, туманіють імлою, що згущується внизу в сірі хмари. Гострі шпилі його вистрілюють понад хмари. Далі виходять із повені снігу шпилі і грані інших велетенських гір. На їхніх верхах опалений відсвіт сонця грається в сліпучій білині снігу. Ганна й Орест стоять, задивлені в білу красу гір.

— Гарні і могутні ці гори, хоч мовчазні і грізні, — сказав Орест. Овіває їх невимовний чар, але нам вони чужі. Погоджуюсь на короткий тут побут, щоб насолодитися їхньою красою, але жити серед них постійно я не хотів би.

— Я згодна з вами, що притульності важко тут дошукатись, але де знайдете такі пишні види і такі чудові з'їзди для лещатарів?

Орест замріяно дивиться на Ганну.

— Ви всюди зуміли б створити мені рай. Не уявляю, як могтиму розлучитися з вами, Ганно! Ця думка вбиває в мені всяку радість і впливає в душу холод, схожий на холод цих льодових скель.

— Тож далі в ті сніги, щоб погрітись! — скрикнула, сміючись, Ганна. І вони помчались униз, як на крилах, розмітуючи за собою сніжну куряву.

Стомлені вертались увечері, коли на темносине небо зійшов блідий місяць і заясніли зорі, а над Гастайном загорілися світла. Почав падати легкий сніжок. Вони їхали знайомими стежками, минаючи темні смереки, галуззя яких вгиналося від снігу. І весь той пейзаж, місяць і зорі, і онімілі велетенські гори поцятковані смереками, і вилискуючі вогники світел у Гастайні, все це було казково гарне. Орест і Ганна сіли на лавочці біля стежки, щоб насититись чарівною красою оточення.

— Панно Ганно! — почувся по хвилині гарячий шепіт хлопця. Якщо б я тут залишився і помер, не мусів би переживати цієї розлуки з вами і того нестерпного болю . . .

— Аж так трагічно? — поглузувала Ганна. — Ви великий боягуз, бож треба мати трохи сильної волі і вміти протиставитись всякому стражданню. А втім, люди знову зустрічаються і втримують зв'язок між собою.

— Ви говорите це так холоднокровно, а в мене рветься серце! Ви зробили б мене щасливим, Ганно, якщо звали б мене на ім'я.

— Гаразд, Орку, зовім себе на ім'я.

Ніжний шепіт:

— Ганно, моя дорога, я тобі дуже вдячний, — і Орест схиляє голову на її плече.

Довкола так тихо, що вони чують биття власних сердець. Орест притягає Ганну до себе, і їхні уста зустрічаються в довгій поцілунку. Ганна визволяється нарешті і хоче підвестися, але Орест притягає її ще дужче.

— Ганно, кохана, єдина... — шепоче він, ти мені над усе...

Врешті Ганна визволилася з його обіймів і підвелася.

Був уже пізний вечір, коли вони повернулися додому. На другий день у неділю старші панове вибрались у Зальцбург, навідатись до знайомих у таборі. Ганна, пані Олена і Орест вирішили в той день відвідати земляків, що жили в близькому селі, кілька кілометрів від них. Вони найняли візника і вибрались в дорогу саньми. Їхали крутими альпійськими дорогами, а молодий веселий австрієць зручно керував кіньми. Сани то піднімалися вгору по засніженій дорозі, то легко, стрілою, мчали вниз. Попри дорогу страшні провалля, відділені від дороги тільки слабким дерев'яним воринням. Часто праворуч дороги підносяться високі, стрімкі гори, ліворуч бездонні, глибокі безвісті і прірви. Неприємний холодок проймає, коли доводиться минати віз або автомашину, бо тоді здається, що, минаючись на вузькій дорозі, струтить їх зустрічний віз у бездонну пропасть. Далі праворуч веде дорога вгору, до місцевости Насфельд, де давніше велися розшуки за золотом. Тут ще вищі гори і незміренні маси снігу. Просто здається, що весь світ поталає у снігу. Недавно йшла туди з гуком важка лявина, що заслонювала сонце туманами сніжної куряви, рвала за собою дерева і важкі каменюки, розторощувала все по дорозі і несла в своїх обіймах білу смерть. Такі лявини зриваються досить часто у високих горах і забирають іноді людські жертви.

— Альпи — це царство диких кіз, що перескакують пріри-ви, орлів, що гніздяться на високих недоступних скелях, ну, і любителів високогірської туристики, — зауважила Ганна. — Я повна захоплення альпіністами, які видираються на найвищі верхів'я.

— А втім, як їм поковзнеться нога . . . — почала мама.

— То неминуча смерть, — докінчила Ганна. — Чи пам'ятаєш мамо того пацієнта з Відня, що влітку підіймався на найстрімкіші скелі, нехтуючи просто життям, а потім роздавав нам альпійські квіти. Я в пам'ять нашого перебування тут засушила і зберегла цілу китичку цих високогірських квіточок, альпійських фіялок, енціану, сніжних рожечок, та білоток. Ніжна, шовково-оксамитна білотка — це царівна високогірських квітів і не один сміливець заплатив за неї життям, — продовжувала говорити Ганна.

Пізно ввечері вони вернулися з прогулянки додому, де застали вже обох старших панів. Пізніше знову зішлись всі разом у ресторані за вечерею і, засівши у своєму кутку, ділилися сьогоднішніми враженнями. Після худенької вечері старші панове взяли за шахи; інші сліdkували за грою. Тільки Орест воліє дивитися на Ганну. Ясні його зіниці затьмарює часто імлюю смутку думка про неминуче розставання. Він стискає нишком руку Ганни і тоді очі його дивляться на неї з благанням. Ганні теж жаль Ореста, і в неї скимлить серце, що невдовзі втратить милого друга лещатарських прогулянок. А тепер ще прокинулось це почуття . . . Його палкі цілунки любі їй, хоч вона борониться від них, як може. Та в підсвідомості прагне їх, як і дотику його дрижачих рук. Проте іноді виринають у неї сумніви, і тоді здається їй, що її почування бліді і малі, порівняно до його палкої і пориваючої любови. — «Мабуть я не люблю його як слід», — думається їй часом, і тоді стає ще більш жаль його. — Так перепливали тижні і нарешті надійшла година розлуки. Усі проводили сім'ю Яремчуків до залізничної стан-

ції. Орест із блідим обличчям і виразом розпачу в очах прощається осторонь, довго, нескінченно довго з Ганною.

— Ганно, я напишу зразу після приїзду... Я все писатиму, кожного дня і старатимуся приїхати до тебе. Благаю тебе, пиши мені! Але Ганно... ти гарна і робиш враження на чоловіків. Присягни мені, що ти ні з ким..., знай, я не пережив би, якщо б ти з другим...

— Ні, ні, ні, Орку!

Ганна заливається сльозами. Але вже надходить поїзд, і родина Яремчуків займає місця в вагоні. Потім вони всі у вікні вагона. В усіх очах сльози. Вагони рушають з місця. Ще останній стиск рук, ще взаємне махання хустинками, і вже обличчя в вагоні зникли з поля зору.

Так скінчилося молоде кохання Ганни й Ореста.

Сумно було Левицьким по від'їзді любих друзів і приятелів, і в пригніченому настрої вони вертались до пустого вже їм готелю.



Поволі надходила весна. Теплішало, і проміння сонця топило величезні маси снігу, що залягали гори й долини, і з гір спливали води. Водопад біля готелю Левицьких шаліє зараз надміром води і падає з гуком униз, розприскуючи довкола рівноманітну веселку краплинок води, що переходять у водяний пил. Цей однотонний гук звиває ніччю сон з очей. Гірські потоки налили водами і перетворились у рвучкі, грізні ріки, що з шумом рвалися вдаль. Гори відкривалися дедалі більше і більше від снігу, а з-під нього прозирали сірі гранітні скелі. На їхніх верхах гралась золотом гарячі промені сонця. Весна почала своє володіння над Альпами.

Тоді то надійшла з Франції очікувана вістка. Поштар вручив Ганні два листи. Дрижачими руками розриває Ганна листа від Ореста.

Париж, дня..., «Найдорожча Ганно!» — так зачинався лист. Були в ньому полум'яні визнання любови і невимовна туга за Ганною. Водночас захоплення Парижем і опис його принад. Ганна держить на очах хустинку, щоб приховати сльози. Батьки Ганни теж із хвилюванням читають листа від Яремчуків, в якому ті обіцяють допомогти їм переїхати згодом до Франції.



Та це станеться в дальшому майбутньому, а зараз сім'я Левицьких вирішила з кінцем квітня переселитись, але... в переселенчій табір у місті Зальцбурзі. Пан Роман їздив в цій справі пару разів до Зальцбургу і поладнав у заряді табору всі формальності в зв'язку з їхнім приїздом, тобто прийняття до табору, приділ кімнати, харчовий приділ тощо. Призначену їм кімнату він влаштував якомога найкраще, так, що вони вже приїдуть на готове. Подбав і про прийняття Ганни до гімназії. В канцелярії записали її як ученицю і призначили місце в класі. Вона кожного дня може приїхати і почати науку. Левицькі готувалися хутко в дорогу, і одного теплого квітневого дня прийшлося їм розпрощатися з Бадгастайном. Весна вже розмалювала зеленню альпійські долини, провалля і частинно гори, тільки їхні верхи залишались заковані в лід і сніг, що, овіяний імлою, ніяк і ніколи не стопиться. Нижче сірі, гранітні стіни, під ними зеленіють смереки вже світлішими полями. Гнуться вони і шумлять від вітру, що наспівує предивну мелодію гір. Наспівують її і хрустальні, бистрі води, що гудуть між ізмарагдовими мохами і травами. Весна оживила гори й обдарувала їх новим обличчям і новими чарами. З кінця травня підуть в зелені, соковиті полонини череди біло-червоних альпійських корів з прив'язаними до ший дзвониками і вернуться додому щойно з кінцем жовтня.

Ганна розглядає гори, і її охоплює туга. Цими дорогами вони ходили з Орестом. Тепер Орест далеко, а її прийдеться

покинути гори і останній спогад про нього. Але частина її серця залишиться тут...

Коли вже Левицькі від'їжджали, їх проводили знайомі і їхні готелеві господарі. Прийшла й Труді, однолітка Ганни і прощається з сльозами в очах. Труді вдягнена в національну австрійську ношу, — сірий костюм з зеленим прибранням. На голові у неї малий стиринський капелюх, прикрашений пером і зразками білоток. Чоловіки вдягнені в схожі на жіночі капелюхи і жакети і короткі шкіряні штаниці. Так одягаються жителі Альпів. А втім це улюблена ноша австрійців у цілій країні, яку можна зустріти часто і в містах. В дорозі на станцію стискають Левицьким руки зустрічні знайомі, і ось вони вже на станції, а далі в вагоні поспішного поїзду. По хвилині вагони починають рухатися і поїзд їде з щораз більшим розгоном, минаючи високі гори і глибокі долини й пропасті. Інколи він в'їжджає в гірський тунель, і тоді кілька добрих хвилин триває пітьма. Мала дитина, що їде з ними, плаче від страху і тулиться до матері. Що далі на північ, то гори маліють і більше вільного простору синіє в далечині. Тут уже альпійські пустелі, на яких ніщо не росте, здебільшого кінчаються, і видно людей, які працюють на полях. Дедалі гори стають нижчі, проте околиця дуже мальовнича.

Після кількох годин їзди Левицькі опинилися в гарному, старовинному місті Зальцбурзі. На станції в Зальцбурзі гомін і метушня. Декілька поліцаїв стежать за подорожніми. Вони все готові перевірити їхні клунки, пошукуючи харчових припасів чи іншого забороненого товару. Левицькі з трудом знайшли візника і їдуть рухливими вулицями міста до табору на одному з передмість. Що ближче до табору, то рух маліє і гомін міста гасне. Звідси видно вже тільки пару нижчих гір, узгір'я і рівнини а в зелено-голубій заграві маячить в далині табір, що його звано Лексенфельдом. В ньому живуть біля двох тисяч українських скитальців. Наші

швидко наближаються до нього, ось уже й видно зариси бараків. Нарешті в'їжджають в таборову вулицю. Праворуч і ліворуч вулиці стоять дерев'яні бараки, сірі від дощів. Їх коло двадцяти. Порівняно до гарного, життєрадісного міста вони справляють досить невеселе і пригноблюче враження, бо ще й стоять у широкому полі, наче б нагадували оселю якихось кочовиків. Наші зупиняються біля одного з них і входять у довгий бараковий коридор. У ньому кілька дверей, що ведуть в поодинокі кімнати. При одних дверях стоїть привітно усміхнена жінка і веде їх в кімнату. Бо їм визначено було спільну кімнату, що в ній вже живе одна родина. В переповнених вкрай бараках лише нечисленні родини втішаються окремими кімнатами, всі інші стісняються разом, інколи по десять чоловік на кімнату.

Ввічливо усміхнена жінка веде гостей у кімнату, в якій вона сама живе з чоловіком і дітьми. В одному кутку кімнати перегородка з коців.

— Давніше жила тут ще одна родина, але виїхала до Канади, — зауважила жінка.

— А ось тут за тією занавіскою наш куток, — сказав пан Роман і поклав туди свої клунки. Пані Олена й Ганна увійшли за перегородку і стали розглядати свій новий «апартамент».

— Ну, естетики годі тут дошукуватись, — сказала врешті пані Олена, дивлячись на дерев'яні неотесані ліжка, прикриті сірими унрівськими коцями. Місця тут скупо, і одне ліжко поставлене над другим.

— Я вже мушу спати вгорі — сказав пан Роман. — А втім, мусимо бути вдоволені тим, що зараз маємо. Як заложу фарбарню, подумаю і про якесь приміщення для нас. А тепер випакуймо наші клунки.

Усі трое взяли за клунки і незабаром їх скупенький одяг висів на цвяхах, вбитих у дерев'яні стіни. Щоб не порошилося, прикрили його плахтою, і це була їхня «шафа».

Справжня шафа була у таборі великою розкішню, на яку здобувались тільки нечисленні. На тверді, випхані дерев'яними стрижинами сінники на ліжках, пані Олена застелила свіжі простирала і поклала малі подушечки. Під вікном стояв стіл з полицями вниз. Тут поклали харчові припаси і посуд. На столі поставили електричну кухонку.

Коли вже упорались, нова хазяйка попросила їх на каву, до якої подала хліб і порізану на шматки консерву. І у неї такі самі «меблі», прості дерев'яні ліжка, стіл і столики. Тата ж обстановка в усіх інших бараках. На ліжку сидів малий, може дволітній хлопчик, з округлими, як талярики, очима. З двору прийшли старші діти господині, і чужі тишнуться за ними, цікаві побачити нових людей.

— З тими дітьми все турбота, — нарікає жінка, — таке то влізливе і крикливе. І роботи з ними чимало. Щоразу гляди за ними, пери, ший і годуй. Тільки й спокою, коли старший, Івась, у школі, а Соня в дитячому садку. Малий Тарасик сам не марудить і грається спокійно.

— А проте, саме дітей люблять над усе — зауважила пані Олена.

— О так, їх люблять понад усе, і саме в тій любові найбільше ніжності. Мене звуть Мариною — перемінила тему жінка. — Мій чоловік Іван працює слюсарем у місті, а то й поза містом, у різних австрійських підприємствах. У чоловіка платня невелика, але Богу дякувати забезпечують нас тут американськими харчовими приділами. Діти мають навіть більше тих кальорій. Взагалі ця американська поміч чудесна, важко було б жити без неї. А так кожного тижня одержуємо консерви, цукор, чай, каву й інше. Ми, як довго війна, не бачили цих речей і взагалі весь час недоїдали.

— У нас також бракувало всього, — сказала пані Олена.

Раптом почувся на коридорі відгомін лайки. Діти хутко вибігли, а Марина стала біля дверей, прислухуючись до голосів.

— Важко розібрати, про що саме йдеться, — сказала вона по хвилині, — але знову ж Гриниха лає ту бідну Оксану. Вони живуть у спільній кімнаті. В Оксани двоє дрібних діточок і важко хворий чоловік у шпиталі, а ця відьма не дає їй жити. То за діти, то за варення, а перш за все за чоловіка. Увиділося їй, що в Оксани якісь почування до її чоловіка, і робить їй за це пекло. Ми спокійні люди — продовжувала розповідати Марина, — але не в усіх кімнатах панує згода, хоч кожна родина відгородилась занавісою, а то й перегородкою з дощок. Лаються буквально за все, а то діти галасують, і немає спокою, то за спільне варення на кухні, то за пересиджування пізно вночі, що іншим не дає спати. Не вичислити цього і на пальцях.

— І дивуватись тому не можна, — сказав пан Роман. — В такому громадному житті, де згуртувалися різні характери і де є люди з різними рівнями духовими і різними звичками, важко за гармонію і згоду. І що далі, то стає гірше. Сіра нужда баракавого спільного життя пригнічує всіх, уходить у кров і нерви. Терпець уривається, врешті й добрі люди стають злі й сварливі.

— О так, це правда, — сказала Марина, — і відійшла до малого Тарасика, що розплакався в ліжку і кликав: — хоцю лядки.

Мати дала йому кусок чоколяди, а Ганна посадила собі його на коліна, голублячи і колишучи. Дитина дивилася на них великими очима, мажучи собі ротика чоколядою, наприкінці засміялася до Ганни.

— Люблю малі діти, — сказала Ганна, — як і всі малі сотворіння. Вони такі смішні і незарадні і так потребують нашої помочі! Без неї загинули б. Хотілося б мені їх усіх зібрати і доглядати.

— Добра і гарна у вас дочка, — сказала Марина. — Тут хутко влюбитись в неї якийсь красивий юнак.

— О, вона ще про це не думає, — посміхнулась мати, — вона мусить учитися і закінчити школу.

— А втім у тебе Ганно надто м'яке і зворушливе серце, — зауважив батько. — А сьогоднішнє життя не знає сантентенту, воно тверде і важке, як кожне змагання за буття. Суть нашого нинішнього життя встановляє питання: як прохарчуватись сьогодні і завтра, чим затопити, як і де замешкати, а здобувається це все тяжким зусиллям. Наше життя позначене тавром непевності. Кожний запитує: що буде далі, як жити, куди доля кине? Ніхто не чує твердого ґрунту під ногами, кожний, як корабель на розбурханих хвилях. І характери людей змінилися і стали тверді й холодні. Кожний думає з егоїзмом тільки про себе, як витримати, як пробитись крізь життя. І ти, Ганно, з своєю чутливістю в цих часах? Ні, тобі слід змінитись і достосуватись до нашої сьогоднішньої дійсності. Гаразд, що ти зараз у нас, але як би було, якщо б ти була залишена сама в житті?

Ганна м'яко посміхнулась:

— Тату, не страхай мене!

Відкрились двері, і в кімнату увійшли наперед старші діти, Івась і Соня, а слідом за ними батько — Іван Гірний. Це був молодий ще, високий на зріст чоловік. На ньому покрашені на брунатний колір американські штани і блюза. Привітався ввічливо, бо що ж, що вони взяли йому чималу частину кімнати і він зараз стісняється вкрай, але це такі ж бідолахи, як він, бездомні, тож як на них за це гніватись? Ні, Іван Гірний усміхнений і радий новим гостям, що вдячні йому за це. Тож попливла розмова в доброзичливому тоні, яка поволі перейшла на життєві труднощі, і Іван почав за свої турботи.

— У мене тисяча шилінгів місячної платні, — оповів він. — Але то не має великого значення; аджеж за кіло масла чи цукру платиться більше ста. За взуття жінки я дав п'ятсот шилінгів, а за саме шиття плаща двісті п'ятдесят. Щоб при-

дбати те, що конечно потрібне дітям, треба доволі нахлопотатись. УНРРА дала нам, правда, дещо з одягу і взуття, та цього далеко не вистачає. А тут ще говорять, що невдовзі скінчаться американські харчові приділи. Не уявляю, що тоді буде. Щасливі ті люди, що мають рідних десь в Америці. Одержують від них різні посилки, а що найважливіше, завдяки рідні можуть легше дістатися за море і там добитись чогось. У мене, на жаль, немає за океаном нікого з родини, і тому не маю жодної помочі, як і надії на виїзд. Хіба що зорганізувалася б масова еміграція.

— У нас теж немає в Америці нікого, — сказав пан Роман. — Я більш за все надіюсь переїхати згодом до Франції. Але тепер мушу тут створити якісь підстави існування і надіюсь, що фарбарня і пральня, яку тут заложу, допоможуть мені в тому.

— Я теж думаю, що будуть добрі наслідки. Це буде варстат праці корисний таборові. Люди вам дякуватимуть, а найбільш самотні чоловіки, яким нікому прати. Знайдуться і речі до фарбування.

— Я хотів би допомогти нашим людям, — сказав пан Роман, — але будова фарбарні натрапляє на великі труднощі, в першу чергу на недостачу матеріялу. Йдеться тут тільки про дошки, папу і цвяхи, але тепер і цього не годе дістати.

— Так, кожному дрібницю здобувають тут тепер дорогою незвичайних зусиль — потвердив пан Іван.

Постукано у двері, і в кімнату увійшла шкільна подруга Ганни, Ірина Стащенко. Віталась радісно з усіма, а Ганну ледь не задавила в обіймах.

— Я страшенно радію, Ганнусю, що ти вже тут! В «буді» виглядають тебе кожного дня. Тож то буде втіха, як прийдеш! Завтра вранці прийду по тебе, і підемо разом до школи.

Ірина гарна й життєрадісна дівчина, з темним волоссям і карими очима.

Постукано вдруге у двері, і цим разом увійшла в кімнату сім'я Яворських, знайомих з Левицькими ще з Гастайну. В Гастайні єднала обидві родини приязнь і братерські почування людей однієї крові, що говорять тією самою мовою, яких доля закинула у чуже людське море. Вони вже декілька місяців як поселилися в таборі і тепер прийшли повітати друзів.

Тоді Левицькі подякували господарям за гостину і перейшли з гостями за свій «параван».

— Непоганий куток маєте! — зауважив пан Яворський, — і порівняно спокійний. Ми живемо куди гірше; в нас у кімнаті десять чоловік і мала дитина, що кричить ночами. Взагалі в нас у кімнаті неспокійно і галасливо і іноді треба міцно держати свої нерви, щоб гостро не zareагувати на несподівані прояви темпераменту деяких співмешканців. Між ними є очевидно люди лагідні, які впливають на інших і переконують їх, що тільки взаємна поступливість робить громадське співжиття саяк-так можливим.

— А хіба не можна змінити кімнати? — спитала пані Олена.

— Дуже важко, бо табір переповнений вкрай. Нам доводиться переносити ще інші неприємності баракавого життя. Влітку вилазять з дерев'яних стін блощиці, і остогидла ця хробачня п'є з нас кров. Поборюємо їх як мога і нівечимо, але знову вертаються, ще й ще. Під бараками гніздяться щурі, і тут від них ще одна «приємність».

— А в дощові дні ллється нам на голови вода, — продовжував говорити пан Яворський. — В слабенькій покрівлі з папи творяться діри, і протікає в кімнати. Підкладається всякий посуд, проте в хаті мокро. Я уже набрався з цього ішіясу. А вже люди стають зовсім нервові, коли починає капати на ліжка. Тоді навіть «лампіони» — бляшанки від консервів, що їх вішають на стелі, небагато допомагають.

— Яка нужда! — сказала пані Олена.

— О так, нечувана нужда, — ствердив пан Яворський. — Раніше важко було б повірити, щоб люди могли так жити, а сьогодні доводиться все це самому переживати. Наша сучасна дійсність — наче темна примара, в порівнянні з давнім життям на рідній землі, що стає перед нами, мов чудова, далека візія.

І справді рідна земля здалась присутнім такою гарною і безнадійно втраченою, як буває лише сонне марення. І болісно стиснулися жалем їхні серця за цією єдиною в світі, далекою батьківщиною.

— А проте, — докінчив розмову пан Яворський, — ці бідні табори були і є справжнім добродійством для нас, втікачів, бо як би їх не було, що сталося б з нами? В сорок п'ятому році після розвалу німецької армії громади втікачів з усіх сторін тягнулись дорогами, бездоріжжями, полями. Багато з них втекли з панічним страхом перед наступом радянської армії. Були між ними такі, що походили з своїх схоронищ у горах або розбігалися з розбитих бомбами фабрик. Всі вони пережили весь смертельний жах війни, були свідками страшного, безглузлого нищення і жорстокого діяння людської bestії, вони справжні жертви війни, відірвані від рідного пня. А потім блукали беззахисні й голодні, пересиджували ночі на дощі й бурі, часто босі й ледве одягнені. Надаремно шукали собі пристановища. Серед того горя вони тремтіли, щоб їх не відіслано на «милу родину». Тоді для тих тисяч бездомних заложено переселенчі табори, і ними заопікувалася американська влада і міжнародні організації. Можна собі уявити з якою радістю ці люди горнулися до таборів, бо тут була безпека, був дах над головою, тепла їжа, одним словом, був рятунок. Тут врешті вони знаходили з часом працю і деякий заробіток. Пізніше з таборами стали в'язатися великі надії на еміграцію в заоканські країни. Але ляк перед «родиною» не залишав скитальців і не залишить їх до кінця.

Коли гості відкланялися, втомлені дорогою і новими враженнями, Левицькі стали збиратись до відпочинку. Полягали на вузькі, тверді ліжка, під голови поклали маленькі подушечки і прикрилися подвійними коцями, бо ніч холодна. А крізь вікно, закрите лише малою занавіскою, зазірав круглий місяць і стелив по хаті своє бліде проміння.

Другого дня прокинулися всі рано, і Ганна стала готуватися до школи. Батько взяв посуд і подався в таборову кухню по каву. До кухні прямували й інші таборяни, чоловіки, жінки, діти. Здебільшого в них у руках бляшанки від консервів, що до них дороблено держак з дроту. За справжній посуд було неймовірно важко в той час, по крамниці його майже не було. І саме ці бляшанки були, так би мовити, зовнішньою ознакою табору. Їх вживали три рази на день; зранку йшли з ними по каву, полуденною порою по юшку і на вечір знову по каву або чай. Самітні чоловіки їли просто з бляшанок свою юшку, у сімейних було вже пару штек будь-якого посуду, з трудом надбаного.

Коли пан Роман вернувся з кавою, усі нашвидку поспішали і незабаром Ганна з Іриною, що вже нетерпляче ждала, пішли до школи. По дорозі Ірина розповідала про шкільні справи. У них є новий учитель математики страшенно вимагливий і суворий, що всім учням наганяє страху. Дедалі Ганну огортало неспокійне хвилювання, хоч вона вже знала всіх учителів (крім нового) і більшість співучнів.

Ось уже і шкільний барак, що скидається на велику шопу, як і інші бараки. Зранку побирає тут науку гімназія, після полудня народна школа. Вже доходить восьма година, і молодь поспішає до своїх кляс. Лише не спортовому майданчику кілька хлопчаків грає завзято в футбол. Наші дівчата увійшли в коридор, у якому праворуч і ліворуч відкриті двері в поодинокі кляси. Крізь них видно лавки в клясах і жваву гомінливу молодь. Вікна прикрашені квітами і мережаними занавісами — це праця запобігливих учениць. Дерев'яні стіни

коридора теж прикрашені картинами. Тут стоять дівчата і хлопці, що цікаво поглядають на Ганну; знайомі вітаються.

Раптом прозвучав дзвінок, і Ганна з Іриною стали на порозі своєї класи, і тоді з гуртка зібраних в класі учнів зірвалися голоси привітання:

— Славно! Славно! Ганна! Вгору їй! — вибиваються особливо голоси хлопців. Дівчата стоять ніяково, але голоси не замовкають, навпаки, ті, що вітають підходять ближче. Ганна хоче повернутися назад, коли надійшов учитель, і це поклало кінець тим надто голосним виявам радості. Тоді всі пішли на свої місця. Ганна сидить з Іриною і ще двома подругами. Година математики, яка вимагає уваги і зосередження думок. Суворий погляд нового учителя панує над класом, а його сильна особистість уміє накинати молоді свою волю.

З убогих дерев'яних стін класи дивиться на молодечі, похилені в задумі голови розп'ятий Христос, і кілька картин всміхаються різноманітністю своїх кольорів. У творчій праці переходить година. Знову дзвінок — павза. Учні виходять на вільну просторінь, що навколо школи. Разить тут відсутність будь-яких улаштувань до руханки, бо крім сітківки і футболу, немає тут нічого. Взагалі всю ту школу цікує велика примітивність і обмеженість всього до мінімуму. Бракує тут навчальних засобів — лябораторій, картин, мап, тощо, бракує навіть книжок. Але вчителі не шкодують зусиль, щоб у цих важких і складних умовах молодь придбала якнайбільше знання.

Зараз перерва, і молодь гуляє на майданчику біля школи. Старші хлопці всміхаються до Ганни і посилають їй вимовні погляди, на що деякі дівчата дивляться нерадо. З Ганною вітаються вчителі, бажаючи їй добрих успіхів у навчанні. Знову залунав дзвінок, і всі вертаються до своїх клас. Інші лекції теж пройшли цікаво. Після першої години наука закінчилася і всі залишили шкільний барак. З того часу почалися для Ганни сповнені тихою, напруженою працею дні.

Того ж дня після обіду навідалися до Левицьких Яворські, і всі гуртом вибралися на погулянку дорогою, що вела повз табір. Бараки відбиваються сірою барвою від зелені поля і наводять думки про одноманітність і безнадійність життя. Лише горобці цвірінькають весело на чорних дахах і діти з голосним криком віддаються безтурботно своїм іграшкам. Для них немає тут нічого сірого і сумного, є лише радість, що випливає з руху, гону і крику. Ганна посміхнулася на ті дитячі веселощі.

— Ці бараки скидаються на величезні клітки, що стоять так просто на землі, без ніякої підмурівки, — зауважила пані Олена. — Здається, що сильний вихор змів би їх, бо ще й стоять у чистому полі без захисту дерев.

— І не помиляєтесь, — посміхнувся пан Яворський. — Коли великий вітер, бараки тріскотять і з дахів летить папа, а то й дошки. Є тут і велика різниця температури. Літом тата спека, що люди не витримують і тікають у поле, зимою, навпаки, дошкулює пронизливий холод. Мороз вдирається вперто крізь тонкі стіни, дрантиві двері і вікна. Тоді його ніяк не стримаєш, бо й мала піч у кімнаті не розжене холоду. Покулені люди в пальтах і чоботях, тупцюють ногами, щоб погрітися.

Так розмовляючи, дійшли вони до кінця табору і наблизилися до монастиря. Була тут невеличка церква і дві муровані поверхові будівлі. В одній жили австрійські ченці, в другій містилися внизу установи і таборова канцелярія, а на двох поверхах жили скитальці. Біля монастиря манила вже очі зелень садів і городів. Увесь той простір, на якому знаходиться табір, є власністю ченців. Від них найняла її для цілей табору УНРРА, як і поверховий мурований будинок.

Наше товариство зійшло саме на доріжку між липи і смереки. Тут кілька стежок і стоять малі прості лавочки. На стежках весело граються діти і жінки возять возики з немовлятами.

— Це закриті деревами місце прозване «парком», — сказав пан Яворський.

Наші залишають хутко малесенький парк і виходять на доріжку, маючи ліворуч великий монастирський сад, а проти нього десятий барак. В саду стоять густо квітучі яблуні і груші. Їхні ніжні біло-рожеві квіти випромінюють солодкий запах, який так жадібно втягають в себе спрагнені легені. Наші пристають на мить, зачаровані буйною красою обсіпаних рясним квітом дерев. І праворуч доріжки густі кущі порічок і малини, між ними розкинені овочеві дерева.

— Як гарно тут між цими квітучими садами! — скрикнула з захопленням Ганна. — І цим людям з десятого бараку пощастило тут жити, а в інших бараках нема просто чим дихати.

— І я це місце тут визначив на свою фарбарню, — сказав пан Роман, показуючи на малий будиночок із скляним дахом, поблизу якого стояла розлога яблуня.

Усі мило зацікавлені стали під яблунею, і пан Роман продовжував пояснення.

— Цей будиночок і майданчик навколо нього відступають мені за запискою УНРА монахи. Я вже більш-менш зробив плян своєї побудови.

Всі дивляться зацікавлено на рисунок.

— Фарбарня і наша кімната становитимуть одну будівлю і скупчуватимуться біля цього будиночка з скляним дахом, який я в думці прозвав «магазином», бо визначив його на склад білизни. Біля його входу починається моя будівля. Тут стане малий ганок, за ним кімната, далі прасувальня і наприкінці велика фарбарня, що витягатиметься праворуч і прилягатиме до стіни магазину.

— Прекрасне місце, то правда, — зауважила Ганна, — але мале. Наша кімната буде малюсінька.

-- Годі, вже мусить так бути, це місце найбільш підходяще, -- відповів батько.

— Так, — зідхнула Ганна, — обмаль простору винагородить краса оточення. Проти нашої хати матимемо парк, праворуч сад і ліворуч чимало зелені. І та чудова яблуня біля нас! Поставимо під нею лавку, — говорить уже бадьоро Ганна.

— Еге ж, будете тут жити, як на літнику і зовсім окремо. Вам тут пощастило, — сказала пані Яворська.

Врешті наші покидають квітучі садки і, йдуть далі, залишають за собою монастир і опиняються знову між бараками.

— Ми обійшли увесь наш Лексенфельд, — сказав пан Яворський, — але тепер заходьте до нас.

Вони живуть у чималій кімнаті, яку ділять з трьома ще родинами. Душно тут, гомінно і галасливо. Повітря важке, хоч вікна відкриті. Неприємно вражають занавіси з сірих коців у чотирьох кутах кімнати.

— Так, а їхній вигляд жахливий. На них осідає порошок та всіляка нечисть. Уявляєте, як це впливає на гігієну баракових кімнат, яким і так уже багато можна закинути, — сказала пані Яворська.

Незабаром усі залишили душну кімнату і пішли вулицею що веде до міста. Біля трамвайної зупинки стоїть кілька людей, далі виринають перші дома міста. Вуличний рух більшає, чути гомін авт і трамваїв.

— Хіба це не зовсім відмінний світ, хоч так близько? — сказала пані Олена. — Люди в місті живуть приємно, в гарних домах, у себе дома, в своїй країні. А цей табір ввижається самотнім островом, що на ньому животіє нужденно горстка скитальців без батьківщини.

— Так, — погодився пан Яворський, — це, так би мовити, два протилежні світи. Табір, — це окремий, замкнутий в собі світ, що має лише слабкий зв'язок з чужим йому містом. Він живе своїм власним життям.

В житті табору стали вживатись і Левицькі.



Минуло декілька днів, заки пан Роман зібрав матеріял і, взявши кілька людей на допомогу, приступив до будови. Тут стала йому в пригоді УНРА, що доставила частину матеріялу, тобто дощок на будову та кількох людей на допомогу. Решту матеріялу: старі дошки, стовпи, навіть дерев'яні хідники з землі, цяхи тощо, зібрав пан Роман сам. З дощок витягав цяхи і випростовував, щоб їх ужити ще раз при будові. І так, просто з нічого, творилась ця таборова пральня і фарбарня. Деякий час було чути стук сокир та скрегіт пил, поки стали стіни фарбарні.

— Дай Боже щастя! — кликав здалеку пан Яворський. — О, бачу, що вже щось створилося, говорив він, розглядаючи стіни з дощок. Але ж світиться крізь них, як крізь сито!

— Бачите, це тому, що дошки старі і дрантиві. Важко їх припасувати, тому й шпари, — відповів пан Роман.

Пан Яворський зняв блюзу і теж взявся за роботу.

Як покінчено стіни, поставлено дах і прикрито його дошками і папою. Так минуло декілька тижнів у напруженій праці, і ось все готове, і на майданчику, вкритім пухнастим килимом трави, пишається дивовижна будівля, незутарна шопа, з рядом вікон з каламутного скла. Справжнє дороге, і важко його дістати. У середині фарбарні бетонна долівка для спливання води і дерев'яні поперечки, щоб ноги не промокали. Поставлено тут котли, ванни і машини для прання і викручування білизни, що їх пан Роман зазичив в одній австрійській фірмі. На той лад збудовано й малу прасувальню з машиною і приладдям до прасування.

Наприкінці взявся пан Роман за будову кімнати. Тут уже стали подвійні стіни з міцніших дощок, така ж долівка і стеля. Три малі віконця в мізерних рамах, зате із справжнього скла. Два вікна виглядають на монастирський сад, третє на скляний дах магазину. Стіни в кімнаті оббиті грубим папером: на ньому Ганна розмалювала ніжний, зеленавий взір. Перед кімнатою поставили ґанок, що дивився просто на парк.

Властиво назва «ганок» надто перебільшена для цієї маленької будки, збитої з старих дощок, що наче приліпилася до стіни не багато кращої кімнати.

Був уже червень, як покінчено побудову, і Левицькі перейшли в своє нове помешкання. В малюсінській кімнатці немає на все місця. І знову одне ліжко стоїть над другим, а пан Роман мусить знову спати «на поверсі». Зате вдалося йому дістати свіжої соломи, і нею напхати сінники.

— Прекрасно! — сказала Ганна, — бо ті дерев'яні стружки в сінниках були страшенно тверді. А втім, це прикмета майже всіх наших баракових кімнат — напхані дерев'яними стружками сінники. Людям годі дістати денебудь навіть соломи, а матраци в ліжках були б нечуваним комфортом.

— Так, в таборі трудно мріяти про якесь людське життя, погодилася з Ганною мати. — Та тут нічого не вдіємо, не думаймо за це, а берімося влаштовувати нашу хату.

Усі троє стали уставляти свої невибагливі «меблі» і прибирати кімнату якомога краще. Під вікнами поставили стіл і застелили довгою скатертою. Закривала вона полиці з харчовими продуктами і посудом, що були внизу. Від цього дня цей стіл служив всіляким потребам. На ньому прилаштовували страви і при ньому їли. Ганна виконувала на ньому свої задачі, а батько полагоджував бюрові справи. Обстанову хати докінчили кілька прибитих до стіни полиць, на які Ганна поклала свої і батькові книжки і різні дрібнички. Вікна прикрасила мережаними занавісками і квітами, а стіни кількома картинами. Вся кімната була вже виповнена і влаштована, і сім'я Левицьких стала почувати себе в ній, як у своїй власній хаті.

— Весна вдирається в нашу кімнату! — каже Ганна і розчиняє широко вікна, що виходять у сад. За прозорими занавісками манять око ізмарагдові гілки яблунь і вишень, що схиляються до вікон. Крізь тремтливу зелень їхньої листви вдирається пурпурово-золотавий відсвіт заходячого сонця і

блакить неба. Внизу під деревами підносять свої буйні китиці порічки і малина, маючи за тло квітчасті трави. Уся та зелень, пружна від молодих соків, випромінює навколо себе міцні і п'янки запахи раннього літа.

Левицькі, покінчили поратись, стомлені виходять перед ганок і сідають на лавці під яблунею. Поволі охоплює їх чар літнього передвечір'я. В саду і в парку, де ясніють постелевою зеленню липи, розлягаються радісно пташині співи та гомін комарів.

— Кругом нас співають сади, — обізвалась замріяно Ганна. — Яке гарне життя... В такі хвилини людину огортає туга за чимось неокресленим...

Та цей поетичний настрій переривається раптово більш прозаїчним явищем. Був саме час видавати вечерю каву з таборової кухні, і мешканці десятого бараку мандрують туди з бляшанками від консервів. Ось надходить швидкими дрібними крочками панна Оля Н., несучи свою баночку. За нею підстрибує мала дівчинка із ще меншим хлопчиком, що гордо несе банку, яка сягає йому аж до землі. За ними йде повагом учитель Ганни і в задумі несе свою банку. Ганна давить в собі сміх, так кумедним здається їй це. Так проходять і інші, опісля повертаються з кавою. Деякі зупинюються, говорять з Левицькими кілька слів і, бажаючи доброї ночі, відходять.

А тут уже лягають вечірні сутінки, дедалі стає темніше, і змовкають пташині голоси. Надходить ніч. Левицькі увіходять до хати і збираються до спочинку. Лише Ганні шепоче чарівна літня ніч дивні думки, так що вона замріяна, лежить довго з розплющеними очима. Ганна думає про Ореста, що пише їй полум'яні листи. О, як Ганна жаліє, що Ореста вже немає! В думках вона складає до нього листа... Та у Ганни це лише хвилевий настрій.

У черзі наступних днів почалася робота в пральні і фарбарні. Люди зносять білизну до прання і речі до фарбування. Ці речі сортує й записує пан Коваленко, помічник пана Ро-

мана. Потім речі мандрують до пральні або фарбарні. Тут гудуть машини і порастає кілька людей. Ось рум'яна Маруся виймає з машини чисту білизну і кладе до великого коша. Помагає їй у тому Петро, веселий і цікавий хлопець.

— Марино, готуй вареники... — лунав його приємний тенор, а усмішки і погляди біжать до Марусі, що ще дужче зарум'янилась. Потім беруть обое кіш і виносять його на майданчик. Вішають білизну на протягнені дроти, і довгі її ряди відбивають білістю на фоні зеленої трави. На шнурах висять і пофарбовані паном Романом речі. У вільні години помагає в роботі пані Олена, і Ганна час до часу доскочить.

— Вже великої допомоги годі від тебе надіятись, — каже посміхаючись мама. — Ти ліпше пильнуй своїх книжок.

А з цими речами, що фарбуються, така справа: деякі чоловіки з табору працюють при відділах американського війська. Вони є там поварами, рознощиками, прибиральниками, робітниками в магазинах тощо. Як говорять, їм добре ведеться, бо одержують добрий харч і інколи приносять дещо додому. Пощастило їм, кажуть люди, працюють в американців! І деякі поглядають на них заздрісним оком. Бо американці — це ж представники тієї казкової далекої Америки, країни усіх можливостей, що пливе медом і молоком, а водночас вимагає твердої праці, тієї «обіцяної» і так недоступної землі, до якої рвуться серця скитальців. Інші таборяни працюють у американців шоферами, монтерами, техніками.

Ці люди вдягнені на роботі здебільша в американські мундури, а що військового кольору заборонено носити, мусять їх перефарбувати. Тож пан Роман стоїть біля кітла і фарбує ці штани, сорочки і блюзи на які треба кольори: брунатний, синій, чорний і зелений. Іноді попадають в котел і вовняні коци, м'які і пухнасті. Деякі жінки пошили собі з них пальта. І не одну чоловічу постать можна бачити восени й зимою в такому ж пальті чи загорті. Праця пральні і фарбарні, названої тут навіть «фабрикою», виявилась отже до-

силь корисною таборів. Для цілей «фабрики» було побудовано ще й маленький будиночок, зараз за лавкою і яблунею, і названо його «бюром».

*

Так проходили виповнені працею дні, для Ганни виповнені наукою, і при кінці червня вона закінчила сьому класу.

Як почалися вакації, організовано пластові табори молоді в чудовій альпійській околиці Фушль і Ебензее. В бігу шкільного року пластуни виконували приписову пластову роботу, складали іспити і влаштовували сходини під проводом своїх вихователів. Усі коші-станції відбували теж при блиску так милої кожному пластовому серцю ватри традиційні свята весни, які завдяки добрій організації прекрасно удавались. Але зараз вакації, і пластова молодь виїжджає на вишкільно-відпочинкові табори, щоб подихати чистим повітрям альпійських гір, лісів і озер, на милуватись чарівними краєвидами та щоб зажити самостійним життям у милій спільноті і набратись фізичного і духового здоров'я. Поспішають до табору старші і молодші пластуни і пластунки, новачки й новачки.

З перших днів липня поїхала туди й Ганна. Батьки відвідували її кілька разів і привозили дещо з харчів, бо таборів харчі скупі на молоді здорові апетити. І батьки її закоштували чару пластових таборів і вільного життя серед вільної природи. І вони пливли з Ганною пароплавом по величезному озеру і винесли з таборів небуденне і незабутнє враження. З кінцем місяця Ганна повернулася додому свіжа, опалена і життєрадісна.

Саме тоді відкрили в таборі курс шиття і крою, на який і вона записалася. Мама тієї думки, що це може колись дуже стати в пригоді, бо не знати, що буде, та й до того кожній жінці слід знати собі дещо пошити. До Ганни навідується тепер часто Ірина й інші подруги, тоді вони сідають з шитвом у руках на лавці під яблунею або в саду.

Сад стоїть зараз у новій принадній красі. Яблуні манять очі різнобарвними яблуками, почавши з зелених до жовтавих і вже рум'яніючих. Крізь темну зелень листя паленіють соковиті вишні. І кущі порічок і малини прибралися китицями червоніючих ягід. Спекотливе літо прискорює їхнє дозрівання. В парку цвітуть липи, а солодкий і п'яний їх запах розходиться навколо і хвилює.

Чар літнього передвечір'я настроює життєрадісну Ірину до інтимної розмови.

— Знаєш, Ганно, цей Олег Савчук цікавий хлопець, — посміхається вона замріяно.

— Я вже помітила, що у вас щось коїться, — відповідає з усмішкою Ганна.

— Справді? — Ірина аж опустила шитво з рук. — А ми вирішили поводитись зовсім байдуже, щоб не було помітно. Тобі єдиній хотіла сказати... Значить, мусимо бути ще обережніші. Головно мама не погоджується з цим, бо, на її думку, дівчині слід пізнати когось поважнішого і одружитися, а не морочити собі голову молодиками. Може мама й слушно так думає, але Олег... він єдиний. Цього ніяк не скажеш, Ганнусю! Хіба ж він не гарний? Постать у нього стунка і звинна, а ті його яснокарі очі, погляд яких глибокий і ніжний... Ми іноді зустрічаємося десь за табором; тільки, Ганно, прохаю тебе, не кажи нікому, це наша таємниця.

— Але ж ні, ні, Ірино! Тільки я не знала, що в тебе стільки чутливости.

— Аджеж у тебе теж є хлопець, Орест. Хіба ти цього так не відчуваєш?

Ганна знизує плечем. Це правда, вона з тугою жде листів Ореста, та цього не порівняти з захопленням Ірини. Але, правду кажучи, останні його листи вже не виявляють тієї сили чуття, що раніше. Мабуть, час і нове оточення охолодили його. Та це не лише в нього, бо і в неї багато чого змінилося...

— В такому разі між вами немає справжньої любови, — вирішила Ірина. — Попробуй, Ганно, залюбитися насправді, побачиш, що світ буде тобі виглядати зовсім інакше. Тоді все опромінює любов і радість, що пронизує тебе всю. З усього, з чим зустрічаєшся, виблискують думка про нього. І коли дивишся на це чудо квітучої природи, всюди бачиш його постать і той його добрий усміх. І ти знаєш, що він належить тільки тобі, і живеш у якомусь новому, сповненому насолоди дійстві.

— Але, Ірино, — припинила подругу Ганна, — ти просто поетизуєш любов і свого Олега!

— Я трошки переборщила, — сказала зарум'янившись Ірина, — але Олег вартий цього. Ти, Ганно, з своєю вродою, могла б мати кожного, кого б лише захотіла. Але в тебе дивна неприступність, що витворює відстань і відштовхує мужчин. Наприклад, той пристойний чорнявий, що торік зробив матуру, ну, як його...

— Бориславський, — підказала Ганна.

— Виявляв велике зацікавлення до тебе, просто поглинав тебе очима, як ти до нас приїздила з Бадгастайну. Я певна, що якби ти лише була захотіла, він пішов би за тобою. Шкода тільки, що виїхав.

— Чейже я листуюся з Орестом, і в майбутньому...

— Ах, Орест далеко! — Ірина махнула безнадійно рукою. Задумались обидві і мовчки вже шили свої блюзки.

— Ірино, — перервала Ганна трохи згодом мовчанку, переходячи на інші думки. Голос її був дивно поважний. — Олег згадував колись, що має найновіші відомості про дії нашої повстанчої армії. Вони мали тепер доконати в районі Сяніччини незвичайно сміливий і обдуманий напад на переважаючого силами ворога і після завзятої боротьби забрати у нього великий склад зброї і харчів. Знаєш, Ірино, я читаю про УПА все, що дістану в руки, і душа моя лине до цих героїв, що в нечуваних труднощах, по лісах і нетрях жертвують життям

за батьківщину. Як колись повернемося на рідну землю, ступатимемо по ній як по святині, бо в кожную її скибу всякла кров цих найновіших наших борців. Іноді просто соромно, що ми тут живемо спокійно і клопочемося нашими буденними справами, коли там на Україні відбуваються в невимовно драматичних умовах такі важливі події.

— Це так, — запалилася Ірина, — вони — то воююча Україна, що виборює народові майбутнє, а ми звичайні собі споживачі хліба. Ми з Олегом часто говоримо про це. Він захоплений ними і ловить кожную звістку про них. Вони і їх діла розпалюють серця багатьох з нашої молоді і змушують їх поважно зосереджуватися і пильніше працювати, щоб хоч трохи дорівнятися їх духовій і моральній силі. А сьогодні, як знаєш, о дев'ятнадцятій годині виголосить учитель Кальниченко доповідь про український підпільний рух.

Знову замовкли обидві, тільки пташня заходила до насолоди і забуття своїм співом.

По саду ходить старий ченець у довгій рясі і оглядає садовину. З ним поступає громадка малих дітей з бараків, яких він обдаровує яблучками та вишеньками. І ходять за ним ці маленькі Марусі, Оксанки та Ігорчики, граються і крутяться біля нього, а «брудер» всміхається добродушно на їхні вибрики і слухає їхні досить перекручені, скупенькі вислови німецькою мовою, коли часто одне слово або рух руки заступає ціле речення. Інші малята за плотом стають навшпиньки і зазирають зацікавлено в сад.

— З тих малят, сьогодні ще несвідомих, виростуть може колись наші майбутні вояки, — зауважила Ганна.

Саме видзвонила п'ята година, час закінчення праці у «фабриці». Робітники повертаються повільно додому.

— Дивись, Ганно гарна пара той Петро й Маруся, — змінила тему розмови Ірина. Вони, мабуть, незебаром одружаться.

— Так, Маруся говорила мені про це, — відповіла Ганна, дивлячись услід перехожим.

Надійшов і батько з ключами від фарбарні. Мама прилаштувала підвечірок, і всі спожили його під яблунею на принесеному для того з магазину столі. Після того всі подались до монастирського будинку, щоб тут, в театральній залі, послухати доповідь. В залі збирались уже сумівці і сумівки, старші пластуни і пластунки, як і інші мешканці табору. Це була доповідь для молоді, і їхній таки учитель виголошував її. Він змальовував моменти з життя і боїв тих героїв УПА, що в недоступних лісах і криївках, у важких боях несли сповнену найвищої посвяти службу батьківщині. В ній немає поза боротьбою місця на жодні особисті заінтересування і малі буденні речі. Тут є лише найбільша справа, за яку вони віддають своє життя.

— Що ж залишається робити нашій молоді тут, в еміграційних таборах? — запитав далі доповідач. — Їй слід розвивати в собі моральні чесноти і вести себе дисципліновано, маючи на очах їх першовзір і пам'ятаючи, що ще надійде великий момент, коли молодь вернеться на рідні землі. Тож слід їй плекати національні ідеали і виховувати себе в тому дусі, слід працювати над собою і вчитися. Бо тільки наука і праця розвивають повновартісну людину, яка вмітиме стати колись перед високими завданнями і бути корисною своїй нації.

— І ще одно, — кінчив свою доповідь промовець, — наша молодь дуже гарно виявила себе тим, що самочинно взялася помагати хворим і старшим людям в таборі і лікарнях. Тим ви виконуєте найвищий заповіт Христа любови до ближнього, а в цьому випадкові однокровного брата. Знаю, що ви змагаєтесь важко з матеріальними недостатками, просто з нуждою, і ваші пожертви невеличкі, але це тільки підносить вашу заслугу, бо ділитесь останнім. А ми всі тут зазнали чимало горя, що вже мабуть і не могли б жити в розкошах, коли кругом стільки нужди. У вашому ділі милосердя грає велику роль моральна підтримка, яку ви несете хворим і старим людям, що їх часто рятує від душевного занепаду. Бо теплі слова потіхи, свідомість того, що хтось близький і добрий ціка-

вись їх життям і їхніми стражданнями і намагається поменшити їх, це все підносить дух і кріпить серця тих наших найбільшніх.

Доповідач закінчив закликком, щоб молодь не пропускала доповідей і реферетів, які порушують цікаві моменти з нашої минувшини та сучасности і мають велике виховне значення.

В театральній залі виголошувано й реферати на різні інші теми, наукові, мистецькі тощо. Здебільшого виголошували їх члени існуючої в таборі Спільки українських науковців, літераторів і мистців. Після закінчення цієї доповіді молодь залишилася на залі, щоб дати вибраному комітетові звіт з праці і заходів, які dokonano в час вакацій для допомоги хворим і старцям. Бо цю роботу, як кожную іншу, вела молодь організовано і збиралася що пару тижнів, звичайно після якогось реферату, щоб дати звіт і обдумати способи, як здобути фонди на допомогу. Заходи були різні. Молодь складала від себе добровільні датки в грошах чи харчах, та й збирала між мешканцями табору на підписні листи, стверджені українським таборовим управлінням. Улаштовувано на цю ціль в манастирській театральній залі, де була сцена і фортеп'яно, вистави, часом із співами і танцями. Кожний з-поміж молоді мав призначених хворих чи інших, якими опікувався. Ганна з Іриною й іншими подругами збиралися відвідати в суботу «своїх» хворих у великій ДП-лікарні у місті.



В житті скитальців багато дечого змінилося. В липні закінчилися американські харчові приділи, і в таборі стала зазирати біда. Люди поглядали неспокійно на найближчу будучність. Лишилася лише рідка таборова юшка, та марненький сухий приділ з «магазину». «Замало, щоб жити, забагато, щоб умерти», — говорили зажурені таборяни. В час обіду йдуть вони до таборової кухні і вертаються з посудом, наповненим борщем, або горохівкою чи картоплянкою. Одна з цих юшок становить увесь обід, бо вже нема консервів та інших

додатків, що раніше доповнювали юшку. Пан Роман приніс саме борщ.

— Який несмачний! — кривиться Ганна, — нема в ньому ні крихітки товщу, хіба тільки вода, буряки і трошки городини.

— Зате плаває шматочок м'яса, — зауважила мама.

— Але такий манюсінський, що лиш раз вкусити, — говорить невдоволено Ганна.

Ганні не смакує ні чорна квасоляна юшка, ні горохова з напівтвердим горохом, хоч таборовий кухар божитья, що варить його півдня. Не смакує зрештою нікому.

— Мамо зготуй щонебудь сама . . . — просить Ганна.

І мама варить, але важко готувати, коли немає з чого. «З порожнього не наллеш», каже приказка.

— Навіть картоплянка, що її готують дома, смачніша, ніж юшка з цієї кухні, — каже Ганна.

— Якби прийшлося довше так харчуватися, то сухоти неминучі, — сказав одного разу до Левицьких Іван Гірний, давніший їхній господар.

— Дякувати Богу, що хоч дітям видають частину їх кал'орій, — завважила його жінка.

— Через постійне недоживлення люди почали марніти і ходили з блідими запалими обличчями та з прихованою журбою. Тоді зачалися розшуки і постачання харчових продуктів з-поза табору. Головними доставцями — хоч тільки посередніми — були австрійські селяни, прозвані тут «баверами». Назагал продуктів було обмалъ, а така торгівля «на чорно» натрапляла на чималі труднощі, бо була суворо зборонена.

Ось один з прикладів. Пані Олена поралась саме коло обіду, як у дверях станула молода дівчина, одна з помічниць місцевої кравецької робітні.

— Може купите масло і яйця?

У неї в торбі кільканадцять штук свіжих яєць і грудка масла.

— Знаєте як я це перевезла? Десять яєць на голові під шапкою, решту поклала кругом станика. Масло заховала в плащі, — сміється дівчина. Правда, зустрічала в дорозі поліцаїв, але вони не звертали на мене особливої уваги. Ну, що ж мусиш собі якось допомогти, з праці рук тяжко вижити.

Пані Олена бере трохи яєць і масла, бож треба щось їсти.

За «товар» перевезений з такими труднощами, під страхом і небезпекою, платиться, самозрозуміло, відповідну ціну.

Так появляється в таборі масло, сало, яйця, мука й інші продукти. До Левицьких заходила іноді старша жінка, що постійно жила на селі і під широким плащем перевозила зручно по кілька кілограмів продуктів. Одного дня зайшла до пані Олени та дівчина з кравецької майстерні з відомістю, що бідній Варварі повинулася нога. Поліція перехопила бідолашну, і її засуджено на шість тижнів в'язниці. Вдома лишилася донька з малими онучатами.

В таборі з'явився й інший «товар». З Форарльбергу, з-під швейцарської границі, приїздили люди і привозили швейцарську сахарину. Цукру було назагал обмаль, і ціна його перевищувала тоді сто шилінгів за кілограм. Не кожний міг собі дозволити на цукор, і люди вживали до солодження сахарину. Інші спекулювали потроху сахариною, щоб здобути деякий гріш. З Форарльбергу привозили теж матеріали на вбрання, досить лихенькі, і таку ж жіночу й чоловічу білизну. До Левицьких теж заглядали іноді «сахаринярі».

— Купуєте «солодке»? — питали.

Пані Олена брала трохи «солодкого», бо цукру і їм не ставало. Розподіляла опісля велику пачку, що в ній більш чотирьох тисяч малюсіньких таблеток, на менші пачечки по сто штук.

Інколи «купці» розкладали перед нею перкалі і штучні шовки.

— Це радо беруть баверки на запаски і сукні і оддають в заміну товщ і яйця, — заохочували.

— Можливо, тільки як перевезти цей товщ і яйця? — перепитувала пані Олена.

— Тут уже потрібно трошки сприту і вміти добре сховати. Я, наприклад, ховаю сахарину в поясі під білизною. Поліція там не шукає. Одного разу я вдав з себе маляра і перевіз сахарину у валізці під образами. Тоді навіть був контроль у поїзді, і я мусів відкрити валізку, але поліцаєві і на гадку не прийшло, що під образами захована сахарина. Якщо були б знайшли, я бувби дістав три місяці в'язниці. Це лихо трапилось одному моему знайомому, і зараз бідолашний відсиджує кару. Інший мій знайомий віз з собою у течці кілька сорочок. Ці сорочки знайшов у нього поліцей і звелів йому йти за собою. Та мій знайомий побоювався не так за ті сорочки, як за сахарину сховану, в поясі. На щастя, був темний вечір, і йому вдалося повитрушувати в дорозі пачки з сахариною. Вся справа покінчилась конфіскацією сорочок і грошевою карою, поминаючи дошкульну втрату сахарини.

— Небезпечна це торгівля! — відповіла пані Олена.

— Так, при цьому є ризик, але що ж, доводиться якось здобувати засоби до життя.

Пані Олена взяла депо з білизни собі, доньці і чоловікові, бо білизна вже їм зовсім понищилася і слід її заступити новою. І ця недовго триматиметься, бо вона дрантивенька, хоч ціна за неї висока. Кожна штука одягу здобувалася в таборі в цей повоєнний час ціною надзвичайних зусиль, переважно ціною обмеження себе в харчуванні. Щоб забезпечитися купованим на «чорно» одягом, не ставало грошей, бо ціни його були, як на можливості скитальців, надто високі, а «бецугшайнів», тобто дозволів на купівлю одягу в крамниці по нормальній ціні, австрійці не давали скитальцям у таборах. Депо з одягу доставила УНРА, але цього було мало, навіть на найконечніші потреби.



У Левицьких збиралося інколи товариство, щоб побесідувати собі в оточенні веселих зелених садків і розважитись грою в шахи чи карти. Збиралися вони звичайно по полудні, після закінчення праці. Була саме субота, коли прийшли декілька панів і засіли під тінистою яблунею.

— У вас тут мило відітхнути свіжим повітрям, — сказав пан Данчинський, таборовий лікар.

— Це все нісенітниця: і повітря й гарне оточення, коли в шлунку бурчить від голоду, — відказував йому набурмосений пан Дерлиця, бувший власник аптеки. — По-моєму, краще б мати поганіші краєвиди, але повний шлунок.

— Вам справді важко вгодити, — відтрав лікар. — Якби було достатньо їди, знайшлися б інші причини до невдоволення.

— Погляньте на сад! — відказав патетично пан Дерлиця. — Хіба не смаковито виглядають оці червоні вишні? Що ви сказали б на вареники з вишень із топленим маслом і битою сметаною?

Смаковитий образ вареників з битою сметаною подіяв так, що всім наплила слина до уст і всі раптом почули голод.

— А бачите, сьогоднішня твердава горохівка на обід може спричинити поважні заворушення, — говорив далі пан Дерлиця.

— На жаль, сметану можемо собі тільки уявити, — сказала пані Олена. — Кілька літ ми її не бачили, та й забули, який її смак.

Пан Роман виніс з магазину стіл і столики, і товариство засіло до гри. Сам господар почав партію шахів з паном Пасікою, власником малого фотографічного атльє в таборі. Пані Олена й Ганна слідували за грою. Інші панове зачали гру в карти. В тарока. Гра хутко пожвавлюється, далі гравці гарячаться, і між ними зчиняється суперечка, що дуже розсмішує Ганну. Лише бідолашний пан Марків, секретар таборового уряду праці, хапається що хвилини за болюче ухо. Так то радість і страждання стоять поруч.

— Ходіть зі мною в лікарню, — озвався нарешті лікар, — я огляну ваше вухо. Як до завтра не покращає, то прийму вас до місцевого шпиталика, або відішлю до лікарні у місті. Так мусимо перервати гру і пробачитись на деякий час.

Чекаючи їхнього повороту, товариство розважалося розмовою. Бесіда скупчилась, як звичайно, на найбільш актуальнім і дошкульнім питанні: як полегшити важке становище. Обличчя всіх потьмарились, в очах стояла турбота.

Від парку наближався до нашого товариства кругленький собі, середній на зріст чоловік. Його очі, сховані за окулярами, дивилися на всіх приязно, а добродушне обличчя освітлювала широка усмішка. При його появі роз'яснилися й потьмареві обличчя грачів.

— А, вітаємо, вітаємо! — почувися назустріч новому гостеві голоси.

Коли гість наблизився до них, його посадили за стіл і почали розпитувати, що нового чувати.

Пан Ганкевич (так називався прибулий), став розповідати. Він живе серед високих гір у відтятому від світу кутку, то й небагато знає новин, хіба свої турботи. А в яких умовах він живе, вони знають. У високогірській околиці (на половині дороги до Інсбруку), важко щонебудь з харчів докупити, і він користується лише тим, що на харчових картках.

— Ех, моє життя! — сміється добродушно пан Ганкевич. — У мене немає грошей викупити навіть те, що на харчових картках. Два рази на тиждень харчуюся в ресторані, а так готую собі сам. І що я собі варю! Як наварю гороху, то їм його два дні. Потім по черзі картопля або тісто. Я мусів навіть покинути курити . . .

— Знаємо, це, знаємо, — сказав співчутливо пан Роман. — А як ваші студії на тутешньому університеті?

— Я саме приїхав, здавати іспити. Та скажіть друзі, хіба це не кумедно, що я, старий адвокат, на п'ятдесятому році життя, студіюю, як якийнебудь юнак? А винуватий цьому уряд праці в моїй місцевості, що змушував мене працювати, або

відмовлявся давати харчові картки. У мене там лише важка праця у бавера, і то, так би мовити, за ніщо, бо платня дуже мала. При цьому хіба тільки змарнуєш останнє вбрання, яке опісля неможливо набути. Та я поконав «арбайтсамт» тим, що записався на філософічний факультет, зальцбурзького університету. Як студентові дають мені харчові картки і вже не змушують працювати.

В Зальцбурзі всього два факультети — теологічний і філософічний.

Дехто з присутніх засміявся, дехто похитав співчутливо головою.

Не зважаючи на вік, у пана Ганкевича прекрасна пам'ять, і взагалі він дуже талановита людина. Наука приходила йому легко, майже іграшкою, і хоч небагато часу забирала йому, проте всі іспити він здавав з відзначенням. Зате на вивчення мов присвячував багато часу. Тут виявляв велику пильність і завзято прагнув їх опанувати. Проте пан Ганкевич нарікав.

— Що мені з того, — говорив він звичайно, — що вивчив французьку, англійську та еспанську мови, коли вони мені ні на що не придалися. Немає відповідної праці і нема просто засобів до життя. — І дійсно, на ньому бідненький одяг, що нагадує нужду і нестатки.

— Як добре було нам в нашім краю, власній хаті! — звернулась думками в минуле пані Олена.

— Так, це було, наче рай, але нас прогнано з нього, — сказав пан Зінко, редактор таборового щоденника. (В таборі було українське видавництво з друкарнею). — Становище неймовірно складне, хіба прискорена масова еміграція могла б принести позитивну розв'язку скитального питання. Та, на жаль, люди, що могли б допомогти, ставляться до цієї справи байдуже і без належного розуміння.

— Може якось Бог допоможе! — зідхнула пані Олена.

— Так, саме й слід було б людям по Божому закону помагати ближньому, та, на жаль, не завжди так діється, — відповів пан Зінко.

— О, вже наш редактор філософує! — засміявся пан Роман.

— Це лише певні думки, бо в людському житті навряд чи дошукаєтесь багато з християнства. Христова ідея надто велика і шляхетна для вузької людської натури. Візьмім, наприклад, поміч ближньому. Христос навчав бачити в іншій людині брата і з любов'ю ділитися з нею усім. Тож слід було б підходити до ближнього з серцем і чуттям і виконувати досить складні й утяжливі обов'язки милосердя, що вимагали б посвяти бодай частини свого «я», своїх вигод, на користь біднішого брата. А що люди з цього зробили? Ось кидається байдуже ближньому якийсь гріш, щоб тільки збути неприємний обов'язок, а то й по можності оминути його. Як тут далеко до того, щоб підійти до справи з радісною самопопсватою, обстоювати ближнього, як самого себе! І де ж тут дошукаєтесь Христової любови до ближнього? Тут наука Христова світить, як далека холодна зірка, що не в силі ogrіти тих людей, які мають в душі холод і незрозуміння.

Всі задумалися над тими словами, аж прихід лікаря і його пацієнта перервав цей поважний настрій і бесіда перейшла на іншу тему.



В той час, з початком серпня, появився на даху помешкання Левицьких особливий співмешканець. Це був малий голуб у сірих плямах. Історія його така: маґазинер пана Романа придбав був собі два молоді голуби. Один йому зараз утік, а другого він тримав у «бюрі», будиночку за яблунею. Опісля пожалів його і випустив на волю, сподіваючись, що голуб повернеться назад. Та голуб не залетів уже до «бюра». Удень сидів на яблуні або на даху ганку, а на ніч залітав на високі липи в парку. І так уже було завжди. В дощеві дні голуб мокнув, тож пан Роман зробив йому будку. Тепер уже піклувалася ним Ганна, але птах залишився дикий і далі ночував у парку.

Серпень був гарячий, огненне сонце кидало хвилі жару на спрагнену землю. Ганна з Іриною ходили часто на озеро, де мальовничо розкинулись лісисті узгір'я, щоб вправлятися у плаванні і каякуванні. Одного дня, повертаючись з озера, вони зайшли в таборову різьбярську робітню, де Ганна відібрала замовлену касетку. Припадав саме день народження пані Олени, і Ганна задумала зробити мамі гарний дарунок. В робітні вирізблювали різні речі; касетки, альбоми, цигарниці, рами тощо. Дівчата приглядалися до гарної роботи дбайливо покладених на полицю речей. Були тут виставлені і прегарні вишивки, в яких виявлялися зразки народного мистецтва українських земель: Гуцульщини, Поділля, Волині й Полтавщини. Тут наче повіяло чимось близьким, рідним і болюче напливли спогади про рідний край...

Мама дуже врадувалася дарунком дочки, але зауважила, що в нас відзначають тільки ім'янини.

— О, це нічого, мамо, — відповіла Ганна, — зате маєш гарну касетку на твої голки і нитки.

— А тепер, Ганнусю, скажу тобі щось, змінила тему мамо.

— Тут була вихователька дитячого садка і просила щоб ти зайшла до неї.

І так Ганна одержала несподівано працю. Вихователька дитячого садка просила її замінити іншу хвору вчительку на час її недуги. Дитячий садок знаходився близько, в десятому бараці. В ньому було сорок кілька дітей дошкільного віку, від трьох до шести років. Малята виховувались на той лад, що разом гралися, співали, малювали і виучували вірші та казки. В садочку й обідали. Вчительки вели їх часто, громадку хлопчиків і кучерявих дівчаток, попри хату Левицьких до парку. Малята гуторили й співали тонкими дитячими голосами.

Ганна любила дітей і охоче погодилась зайнятися садком, тільки не надовго, бо з початком вересня починається новий шкільний рік. Після того бачимо Ганну часто в парку, як бавиться з дітьми в знайомі гри: «Пташку», «Конопельки»,

«Рожечку» та інші. Імпровізує їм різні казки. Діти виявляли велике зацікавлення Ганниним голубом, що сидів на даху між галузками яблуні і великими зеленими яблуками. Вони рисували його, витинали з паперу і ліпили з глини. Цікавилися, де голуб спить, розглядали ту липу, де він ночує, і їхнім питанням не було кінця. Ганна мусіла їм придумати казочку про голуба і злющого яструба.

— Мамо! — сказала Ганна матері, — мені так сподобалася ця праця з дітьми, що я охоче залишилася б учителькою.

Але мама рішуче запротестувала.

— Ти не можеш занапастити свого музичного таланту. Тобі слід посвятитися музиці! А втім, після закінчення консерваторії можна бути умчителькою музики.

У Ганни прекрасний слух і добрий голос, і вона студіює гру на фортепіані і спів у зальцбурзькій музичній школі «Моцартеум». Продовжує виучувати англійську мову. Батьки обмежують життєві потреби як лиш можна, щоб дочці дати добірну освіту.

Серпень збігав до кінця, і Ганна мусіла покинути приємну працю в дитячому садку. З третього вересня почався новий шкільний рік, і вона поступила у восьму класу.

Швидко проминали вересневі дні, і поволі надходила осінь. Вже де-не-де жовті і багряні листочки визирають крізь зелене віття дерев, і не один з них падає з ніжним шелестом на землю. Осінь розмалювала городи золотом, карміном і мідяною краскою і дала місце осіннім квітам. У повітрі снується повільно бабине літо, позолочене соняшним промінням, і граються ніжні метелики. Яблука в саду стали великі і рум'яні, вже більшу частину садовини ченці зібрали. Яблуні за лавкою винайняв від ченців пан Роман і незабаром теж буде зривати яблука.

Осінь відбивалася і на житті скитальців і приносила нові клопоти. Саме тоді навідався до Левицьких пан Яворський, і між ними почалася цікава бесіда.

— Нам щастить що хоч в цьому році добрий врожай на садовину, — сказав пан Роман. — Люди їздять по селах і привозять яблука цілими наплечниками і ніхто їх не контролює, ніхто не забороняє.

— На картоплю теж дивляться крізь пальці, — озвався пан Яворський. — Я привіз собі кілька разів картоплю і городину. Тепер ми тим і харчуємося, але як буде зимою?

— Ну, що ж, мусимо картоплю забезпечитися, — відповів пан Роман, — хоч важко буде її придбати в достатній кількості.

І справді, чим далі заходило на осінь, тим поквапніше забезпечувалися таборяни картоплею і городиною. Левицькі теж забігали, щоб придбати харчів на зиму, і Ганна з батьком їздили декілька разів на село. Потім несли картоплю в наплечниках до залізничної станції. Попри картоплю вдалося їм перевезти трохи масла, сала й муки. Бавери не радо продавали харчові продукти, радше міняли за сахарину і виправдувались при тому, що вже здали свій контингент, а те, що продають, то решта, яка їм залишилася.

У селі Нойдорфі, тридцять кілометрів від Зальцбургу, мали Левицькі добрих знайомих, що допомагали їм набувати харчі. Ті знайомі — це їх краяни Загайці, молоде подружжя.

Картопля й інші продукти появлялися і в самому таборі, і тут можна було їх набути, але ціни на них були тут значно вищі. І так доводилося скитальцям жити в буденній боротьбі за шматок хліба в повнім значенні цього слова. Становище їх було невимовно прикре. Гроші треба було здобувати за допомогою якоїсь малої торгівлі «налів», бо заробітку далеко не вистачало. Та не всі вміли давати собі раду, були такі бідолашні, що їм і хліба не було за що докупити. Не в одну перегородку бараку заглядав голод. Люди з недоїдання марніли, і настрої занепадав зовсім. Сіра тінь нужди стелилася над табором, а скитальці з неспокоєм виглядали недалекої зими.

Бо поля й городи вже спустили, пожовкле листя опало з

дерев, і дерева наче прорідились. Вже й останні квіти зів'яли, врешті прийшов листопад, а з ним перший сніг.

Пан Роман вже заздалегідь устаткував свою хату зовні, внизу обліпив її глиною з піском, а подвійні стіни вимостив сухим листям. В кімнаті поставили малу залізну плиту, а біля неї скриньку з вугіллям і дровами. Так готувалися до зими і в інших бараках.

Надворі було імливо і хмарно, олив'яне небо важко звисало над землею. Часто падав холодний дощ із снігом, і знову протікало до бараків. Почалося це й у Левицьких.

Ганна повернулася саме із школи і, прикро вражена, зупинилася в дверях.

— Тепер наша кімната образ нужди і розпуки! Це ж справжній потоп! — скрикнула вона.

Долівка була мокра і болотниста від розтоптаного вугляного пилу, хоч всюди підставлено якийсь посуд. На стелі, над ліжком Ганни, протікає і там висить кілька бляшанок. Пан Роман поспішно латає дах шматками папи, що лишилися ще від будови. Після обіду він піде до міста по нову папу, бо ці куски довго не витримають.

Також голуб мокнув і мерз на даху. Хоч пан Роман обгорнув соломою і папою голубник, птах і в дощ не заходив у середину, а на ніч летів на високу смереку і крився в її проріджених гілках.

Так надійшов грудень і приніс з собою великий сніг і гострий мороз. Пронизливий холод дошкуляв людям по бараках. У кімнаті Левицьких теж повіяло крижаним подихом, бо мороз втискався крізь тонкі стіни і дрантиві вікна, і над ранком все, що було в хаті в плиннім стані, ціпеніло і вкривалось льодом. Так було в усіх бараках. Ганні краялось серце за маму, що в неї повернулася давня хвороба.

— Лягай, мамо, в ліжко, — просить Ганна, — я зроблю за тебе всю роботу.

І мама лягала в ліжко. Коли однак біль не переставав, покликали таборового лікаря. Він приписав уколи, які їй

упорскувала медсестра з місцевого шпиталика. І тільки поволі стало її здоров'я поліпшуватися.

Однак найгірше було бідному голубові надворі. Аж одного разу, як мороз доходив майже тридцяти ступенів, голуб не полетів на ніч до парку, а сидів напівзамерзлий на даху і розпачливо скиглив. Тоді пан Роман спіймав його і приніс до хати на превелику радість Ганни. Вона голубила бідолашного і загрівала, коли батько влаштовував його будку. Уся передня стіна була з дротяної сітки, щоб було ясно, а в стіні дверцята теж із сітки. Клітку вистелив паперовими стружками, і тоді Ганна посадила до неї голуба, вставивши ще мисочку з їжею і воду.

— Тепер йому як у раю, — сказала вона вдоволено, рада, що нарешті вдалося врятувати бідолашного від жахливого морозу. Ганнине співчутливе серце раде допомогти всякому сотворінню, що терпить, тож і малому беззахисному голубові.

Деякий час сидів голуб за ґратами і звикав до людей та особливих для нього звуків у хаті. Висував лише крізь ґрати голівку і приглядався до всього цікаво. Опісля стали його випускати в кімнату і на двір, а освоєний голуб вже завжди вертався додому. Була це гарна і люба пташка, з малим коралевим дзьобиком, червоними ніжками і ніжною будовою тіла. Скоро звикла до людей, сідала присутнім на рамена і горнулася до домашніх.

До вікон Левицьких стукали й інші пташки, що гніздилися під дахом і в саду. Коли землю вкриє сніг і стисне мороз, пташки не знаходять поживи і тоді горнуть до людей і виглядають, чи якась милосердна рука не кине їм зерняток або крихіток хліба. Цей холод безпощадно прошиває їх голодом виснажені тільця і в маленькі серця вливає розпуку. Це ж загибель, ті снігові замерзлі пустирі довкола, де нічим пташці поживитись! Як розкішно живуть ситі люди в своїх хатах, порівняно до цієї пташиної неволі! Вони не знають, як хилється в невимовній муці маленькі голівки, і багато пташок гине, бо люди до них байдужі і ніхто не дасть їм поживи. Так

думає Ганна, яку зворушує недоля маленьких пташок зимою і яка кожного дня ставить їм у садку мисочку з їжею. Пташки вже її знають і дожидають її приходу. Тоді, з її появою, сад починає оживати. До мисочки злітаються горобці, синички, снігурі, шпаки і, дрібно скачучи на тонких ніжках, заподливно дзьобають поживу. Одні цвірінькають з радости, що нарешті заспокоють дошкульний голод, але інші, лукаві, дзьобають самолюбно дзьобиками і б'ють крильцями слабших, намагаючись прогнати їх від їди. Ганна з усмішкою і співчуттям спостерігає цю пташину метушню.



Минали зимові дні, вже й наближалися свята Різдва Христового. Таборяни теж приготувались до цього традиційного і кожному серцю милого празника. Ось уже й Свят-вечір. По всіх бараків кімнатах засідали люди до спільної Святої вечері. Дуже бідно обходили її, і не одні очі потьмарились сльозами на згадку про інші свята, які святкували колись на рідних землях. І в кімнаті Левицьких стоїть на столі, застеленім білою скатертою, мала невибаглива ялинка, і Вони з сльозами в очах діляться проскурою. На столі появилася борщ, вареники, кутя, узвар і печиво. Заходили в кімнату і колядники, тоді дрижали бараків стіни від голосів хористів, а прадавні наші колядки «Бог Предвічний», «Нова радість», «Добрий вечір» неслись далеко поза табір. Потім самі Левицькі довго колядували, а м'яке, оксамитне сопрано Ганни дзвонило срібними дзвониками і захоплювало слухачів. При кінці вони взяли печиво й інші страви й подалися на спільний Свят-вечір до інвалідів і самотніх. Його влаштовано заходами Союзу українок і Союзу українських воєнних інвалідів у великій урочисто, прибраній монастирській залі. Тут при світлах ялинки провели всі присутні у милій спільності і в піднесеному настрої декілька гарних годин. Пригадували собі давні, так болоче дорогі серцю Свят-вечори дома, з кутею, дідухом, запашним сіном і традиційними дванадцятьма страва-

ми. Заходили й сюди гуртки колядників, що колядували по бараках і збирали заколядовані датки на «Рідну школу».

У свята ходили Левицькі до церкви на Богослуження, де люди заносили молебні за краще майбутнє.

Церква в таборі — це частка батьківщини. Її нагадує вже сам зовнішній вигляд. Ікони св. Володимира Великого, Ольги й інші, мальовані руками художників, які живуть у таборі, виявляють народні мотиви, що прихиляють серця і вказують, що це своя, рідна церква. Те саме іконостас, в якому царські врата в формі тризуба, і вишивані хоругви та рушники, що прикрашають ікони. Вона, тобто українська автокефальна православна церква, приміщена в одному з бараків, і вся влаштована і прибрана дбайливими руками вірних. Греко-католицькі богослуження відправляються в монастирській церкві, тут австрійські ченці і чужинці приглядаються до прегарного і пишного обряду богослужень. Богослужба в обох церквах і церковні співи кріплять і підносять дух і запалюють любов до Бога і поневоленого народу. Церква — це підпора на далекій невідрадній чужині, тож горнутья до неї скитальці, як до чогось великого й святого, що водночас пригортає їх тепло, як мати, і в важких обставинах впливає почуття певности і надії. І пливуть молитви скитальців в цей день великого свята, пливуть єдиним струмом, сповненим віри, що надійде момент, коли й їм, безпритульним заясніє в темноті світло. І хоч у таборі дві церкви, проте вони обидві є одним внутрішнім символом віри і символом об'єднання однокровних братів з заходу і сходу. Супроти величчя цього символу никнуть і маліють всі непорозуміння і незгоди, які трапляються між ними.

В час Різдвяних свят виставлено в монастирській залі п'єсу «В Різдвяну ніч» Гоголя і влаштовано концерт колядок. Ганна виконала фортепіянове сольо. Громадянство табору зібралось численно і виповнило вщерть залю, щоб милуватися бездоганною грою акторів у п'єсі і переживати знову чар українських колядок у мистецькому виконанні артистів

місцевого театру. Хор проспівав зворушливі давні і новіші колядки. Пригадувалися рідні села, білі, обложені загатами хати, засипані снігом поля й дороги і колядники-звіздарі під вікнами хат. Пригадувалися свята в своїй власній хаті, і знову не одне серце стиснулося тугою. Пісня-чародійка має велику силу, що порушує найніжніші струни душі і переносить думки під рідні стріхи, між найближчих членів родини, може вже забутих, може вже неіснуючих. В пісні воскресає те все наново і стає наче живе перед очима. Пісня взагалі грає ролю в таборовому житті, чи то співають її мистецькі хори і співаки-солісти на сцені, чи зривається вона з грудей звичайних людей. Все вона є джерелом піднесення духу, її краса зворушує і захоплює. Тож дзвонила широко пісня у таборі, а ніжній спогад батьківщини вливав до неї тужну ноту.

На другий день свят зібралися дехто з артистів і багато молоді, між ними Ганна, Ірина й інші, взяли з собою, що могли, з святочного стола і поїхали з своїм священиком до ДП-лікарні, до хворих.

— Наші дари невеликі, — говорив священик при обділюванні хворих, — зате ми принесли вам звістку, що народився Ісус Христос, та коляду.

І залунало у найбільшій залі: «Бог Предвічний», «Во Віфлеємі», «Вселенная». Легше хворі оточили співаків, і на їхніх обличчях малювалася радість, важче хворі підводились у ліжках, а їх уста й очі роз'яснювала усмішка. Чужинці прислухалися з подивом до прегарних мелодій українських колядок. Як вже колядники відійшли, хворі довго ще гуторили з собою про те, яка то мила несподіванка зустріла їх і як глибоко наші співаки порушили їхні серця. Вони внесли настрій і промінь радості в їх сповнені страждання дні. Це справді Ісус Христос народився...

За деякий час молодь улаштувала імпрезу у великій залі монастиря, а прибуток з неї призначено на хворих у лікарні.

В монастирі скупчувалося все культурне життя табору. Тут у читальні стояло завжди охочим читачам до послуг

кілька крайових та закордонним щоденників і тижневиків, добрих книжок, а бібліотека випозичала книжки додому. Тут відбувалися шахові турніри і в театральній залі виголошувало цікаві доповіді і реферати. Здебільшого виголошували їх члени таборової Спільноти українських науковців, літераторів і мистців. Тут врешті організовано різного роду практичні курси, як курс англійської мови, шофеські, електротехнічний тощо. Вони перевишколювали чимало людей і часто давали їм новий фах у руки. В монастирі мали свою домішку спортсменів, з яких найсильніше були репрезентовані футболісти. Тут було місце сходін організацій молоді — Пласту і СУМ-у та жіночі організації — Союзу українок.



Січень був винятково суворою у цьому році. Зима скувала землю, і гострий мороз дошкулював мешканцям табору. В такому часі вони обходили свято двадцять другого січня. Всі вони взяли численну участь в урочистій академії, яку влаштовано для вшанування цього важливого історичного дня, — великого акту здійснення ідеї соборності і незалежності України. Зібране в залі громадянство пережило в піднесеному настрої соняшну легенду постанови вільної української держави. Із слів доповідачів воскресла ця подія наче жива перед глибоко зворушеними слухачами. Воскресали походи українських армій, їх бої, відкинення ворога далеко поза кордони і перебрання влади українським народом. Те саме висловлювали по мистецьки виконані деклямації і співи. Так відсвятковано було роковини Листопадового зриву і Зимового походу, а пізніше двадцять дев'ятого січня річницю героїського чину Крутів та сумний спогад трагедії під Базаром. В дбайливо приготованих академіях брала участь молодь як хористи і декламатори. На них були присутні і деякі чужинці, австрійці й американці, які захоплювалися проявами національного й культурного життя наших скитальців, що жили в найважчих умовах. На цей лад, зосереджено й поважно, обходять в таборі великі шевченківські роковини й інші на-

ціональні свята. Ці імпрези будять в душах скитальців почуття національної гордості і нерозривної єдності з усім українським народом. Тим вони мають велике виховне значення.

Морозний січень ішов до кінця, і наступав лютий. В лютому мороз полегшав, а в березні раптом потепліло і наступила відлига. Березнєве сонце з'їдало хутко маси снігу, і кругом спливали води. Мешканці табору, не маючи гумового взуття, перемочували ноги і ходили з напухлими і закатареними ногами. Але кожного сповнювала радість, що лиха зима закінчилася, і в серцях росла надія. Дерев в саду стояли чорні й мокрі, і незабаром врадували очі перші травинки, що виприснули з мокрої землі. Вгорі дзвонили срібними дзвониками жайворонки, одним словом, землею заволоділа провесна.

До Левицьких навідався був тоді знайомий з села Нойдорфу, пан Загайний, і привіз дещо з харчів.

— Їдьте зі мною на село! — заохочував він пана Романа. — Післязавтра їде від нас до Зальцбургу знайомий шофер вантажною автомашиною. Завтра пристараємося у баверів харчових припасів, і ви їх завезете додому цією ж автомашиною. Це значно безпечніше, ніж поїздом. А поїхати треба, бо бачу, що у вас також біда, — говорив він переконливо, поглядаючи на пусту кухонну плиту і бідненький посуд.

— Ну, що ж, поїдемо Ганно? — поспитав заохочено пан Роман.

— Та знаєш тату... — говорить відважно Ганна.

Ганна шкодує цінного часу, бо перед нею недовгий уже час до матури. Вона користується ним, вивчаючи матеріял удень і часто пізньої ночі. А проте слід допомогти батькові придбати дещо до хати...

І за хвилину вже бадьоро:

— Гаразд тату, поїдемо!

— Знаю, Ганно, що для тебе значить ця втрата часу. Ну, то я сам...

— Ні, ні, тату, я з тобою! — І поїхали.

По селу ходили разом і придбали чималий мішечок муки, пару кілограмів товщу і картоплю. Усе це повіз пан Роман автомашиною додому, а Ганна лишилася ще два дні щоб малому синкові Загайних пошити дещо з одягу.

— Змарніли, Ганнусю, і поблідли, — падькувала пані Загайна.

— То це вчення до матури так вас з'їдає, та ще при недостатнім харчуванні. Їжте ж! — просила Ганну, присуваючи їй яєшню і хліб з маслом.

Ганні все смакувало, а сільським житнім хлібом вона просто захоплювалася.

— Який смачний і запашний справжній житній хліб! У нас у таборі дають хліб липкий і тяжкий, спечений з мішанини Бог зна якої муки.

— Приїжджайте по матурі до нас, Ганнусю, — запрошувала пані Загайна. — На молоці і яйцях прийдете скоро до себе.

Третього дня поспішала вже Ганна додому, везучи в торбинці грудку масла, кілька яєць і в торбинці зерно для голуба. В дорозі зустріла знайомого студента, що жив з батьками в тому самому таборі. Властиво був у ньому тільки гостем, бо студіював і перебував в Інсбруці. Він був худий і блідий.

— А ви з виду геть змарніли! — натякнула в розмові Ганна.

— Я був хворий. А втім, як може почувати себе наша студентська братія, коли нужда дошкулює з усіх сторін? Мовляв, і голодно і хогодно, а проте мусиш учитися і здавати іспити. Зараз я придбав малий запас харчів; кілька кілограмів масла і сала, — говорив він далі, показуючи на напхану течку. — Решту маю в кишенях. Щоб це все здобути, я кілька днів вештався по баверах. Боюсь лише, щоб не було контролю, але може якось перехоплюсь.

— Ви забагато набрали, це ж звертає увагу, — зауважила Ганна.

— Я шкодую цінного часу часто за тим їздити, це утяжливе і коштовне.

Так вони доїхали до Зальцбургу, але саме тут потрапили на несподіваний контроль. Поліція перешукувала клунки подорожніх. Не одному вдалося в метушні залишити свій небезпечний багаж або випустити непомітно з рук, щоб після на запитання поліції, кому належить покинута річ, знизати байдуже плечима. Ті покинуті безвласницькі клунки лежали на землі, поки їх не забрала поліція. А тим часом їхні власники віддалялись швидкими, легкими кроками і з повними радості серцями від того неприємного місця. Хіба втрата клунка з харчами не дрібниця супроти сидження в арешті? Лише одному з пасажирів удалося врятувати свій наплечник завдяки тому, що зумів перехопитись між поліцаями, виконати подивугідний скок і зникнути блискавкою за дверима станції, поки поліція встигла зорієнтуватися. Це викликало загальний сміх, особливо між тими подорожніми, що не мали забороненого товару. У інших не було настрою до сміху, бо вони дрижали за власну шкуру.

До нашого студента приступив поліцай несподівано, поки той встиг якнебудь оборонитися. Поліцай звелів йому й Ганні відкрити течки. На зерно в торбинці не сказав нічого, як і на грудочку масла та кілька яєць, що їх Ганна мала в торбинці. Замало кальорій представляло це все, щоб робити з того вжиток. Записав собі тільки її прізвище й адресу, натомість студентові звелів іти за собою.

--- Пропаєв бідолашний! — стиснулось у Ганни серце.

Як виходила із станції, бачила, як обидва сідали в поліційне авто. Крім студента, сідало до авта ще кілька з своїм забороненим товаром. Студент вклонився Ганні на прощання, і їй здавалось, що його обличчя потьмарилось і він весь понурився. У неї на очах блиснули сльози, і вона сумна вернулася додому, де розповіла батькам цю невеселу подію. Не зраділа й тим, що голуб злетів їй пестливо на плече і смаковито поїдав привезені нею зернятка.

Згодом прикре почуття розвіялось, і Ганна пильно взялась за науку. Але за кілька днів одержала виклик до суду, як

свідок у справі студента. Знервована і неспокійна, одягла свій невибагливий плащик, бо хоч уже провесна, але ще холодно, і подалася до суду на розправу. Трамвайна зупинка була саме біля великого судового будинку. Ганна висіла і увійшла в довгий коридор суду. Придверник показав їй двері до залі розправ, і Ганна туди попрямувала, але ще деякий час мусіла ждати в коридорі. Нарешті покликали її до залі і показали окреме місце збоку, недалеко судейського стола. У залі зібралась численна аудиторія цікавих.

— Хіба вони знаходять у тому приемність? — дивується собі Ганна.

Проти судейського стола сидів підсудний, біля нього поліцай, на другому стільці оборонець. Студент вклонився Ганні, і вона заохочуюче посміхнулася до нього, наче б хотіла його підбадьорити.

При столі сидів молодий суддя в американській формі з відзнаками капітана, поруч від нього перекладач, ліворуч секретар. Суддя прочитав акт обвинувачення і запитав студента, що він має на свою оборону. У студента було слабе знання англійської мови, тому, він відповідав німецькою. Він з'ясував яскравими фарбами нужду студіюючої молоді і її важке життєве становище. Нужда приневолила його до цього вчинку, хоч він здавав собі справу, що діє всупереч законові.

— ДП-студенти, — говорив він далі, — що студіюють по високих школах в Інсбруці і Граці, живуть у невідрадних умовах, де часто бракує їм найкращих засобів до життя. Харчуються погано, мешкають у зимних, неопалених кімнатах, де учаться до пізньої ночі. Тільки з великим накладом сили волі вони і в таких умовинах здають свої іспити та здобувають дипломи, хоч багато з них переплачують це здоров'ям. І так багато з них вийшли в лікарі, інженери чи придбали інші звання. Були й такі, що не витримали, заламалися і покинули студіювати. Та все таки в Інсбруці і Граці студіює біля трьох сот українців. Скитальці в таборах, між іншими і в Лексенфельді, помагають їм по можливості, але ця допомо-

га невеличка і не покриває потреб студентства. Дещо присилають і наші брати з Америки, та цього всього мало. До витрат слід ще вчислювати університетські оплати і купівлю потрібних книжок та другого навчального приладдя.

Подібне сказав і оборонець, підкресливши ще, що винятково важкі умовини студентства взагалі, а зокрема мізерний вигляд підсудного, повинні його виправдати.

Наприкінці суддя звернувся до Ганни, як до безпосереднього свідка події. На його запитання, чи може вона відповісти англійською мовою, вона притакнула головою, хоч в душі потерпала чи її неповний запас слів і зворотів вистачить на це. Списано її персональні дані, де й коли народилася та яке її заняття. Після того слід їй розповісти, що їй відоме про цю подію та особу студента. Ганна підводить голову і бачить звернені на неї десятки очей публіки, оборонця, поліцей, студента, врешті пронизливі очі судді, що ждуть її відповіді. Ганна стала говорити та... це серце чомусь так прискорено б'ється, що Ганна не в силі зловити віддиху, і вона вся тремтить... Голос у неї якийсь невпевнений і речення, що їх вона висловлює, вриваються раптово, а думки розбігаються непов'язано. Вона глянула ніяково на присутніх і почула на собі запитливий погляд судді.

— Ні, я мушу протиставитись цьому схвилюванню, мушу отрястися з дивного застрашення, — майнула рішуча думка.

І вона випросталася, підвела вище голову і силою волі стала зосереджуватися і опановувати розтрясені нерви. І поволі розгубленість минає, голос її стає ясний і звучний, а речення закруглені і викінчені. Сміливо уже глянула в очі судді, але... що ж це? Ганна раптом знову зупинилась і не може знайти відповідного вислову. А це вже з іншої причини. Вона збентежено опускає очі... В очах судді майнула тінь усмішки...

— Як він може так дивитися? — спалахнула у неї думка. — Його питання — це тільки форма, коли очі висловлюють щось інше. У нього в очах інше зацікавлення й інше, спрямоване лише до неї, жагуче питання.

Під цим враженням Ганна представляє далі справу студента. Але речення, що їх зараз висловлює звучать сухо в її устах, наче б були від неї відірвані, а всю її істоту опановує дивна вимова цього погляду.

— Хіба можна так роздвоїтись? — критикує вона себе в думці. — Замість бути цілою душею при обороні цього бідолашного . . . І чи публіка не зауважила цієї гри? Але може ні, — заспокоює себе в думці, це ж усе під виглядом формальних запитань і відповідей.

А тут знову в очах судді загорілись іскорки і притягнули зір Ганни. Їхні погляди зустрілися . . .

Ганна кінчає свій звіт. Час минає в напруженні. Врешті з уст судді падає вирок: беручи до уваги важкі умови життя підсудного, його звільняють від ув'язнення, а засуджують на грошову кару п'ятдесят шилінгів. Підсудний одержує заввагу, щоб цей проступок не повторився вдруге. Конфіскування відібраних продуктів на користь австрійських добровільних інституцій розуміється само собою.

Після вироку Ганна залишила залю з сильно захитаною духовою рівновагою, але не з приводу студента. В коридорі студент наздогнав її і дякував за добру оборону. Був радий, що оминув арешту.

Отже нічого не помітив, подумала з полегшенням Ганна.

— Правда, це для мене дошкульна втрата, але що ж, вже якось її вирівняю, — говорив він бадьоро.

— Ви ж дістали застереження, — каже Ганна.

— На жаль, мусітиму його інколи обійти, — засміявся студент. — Але цей суддя не злий чоловік. Міг мені був легко визначити кілька тижнів.

Ганна повертає голову, щоб приховати раптове збентеження.

— Я зібрав деякі інформації про нього. Його прізвище Юрій Велиш, він походить з Нью-Йорку. При винесенні вироків він дуже співчутливий. Одним словом, людина з серцем.

Ганна слухає з зацікавленням.

В цю хвилину під'їхав трамвай. В таборі Ганна розпрощалася з студентом, що вдоволено посміхався до неї. Дома чекали на неї батьки, цікаві, як те все відбулося. Дивувалися, що Ганна так байдуже розповідає про це, а чейже раніше хвилювалася справою студента. Ганна аж згодом сказала батькам дещо про суддю.

— Щось тобі долягає дочко, — сказала мати, подаючи їй обід.

— Трохи в мене голова болить, мамо. Я ляжу на хвилину.

Ганна лягає на ліжко і заплющує очі. Але скоро виринає в її свідомості сьогоднішнє переслухання в суді. Вона береється за книжку і намагається учитись. Але наука не складається їй, і вона знову заплющує очі і хоче «на холодно» з'ясувати свої нові враження.

«Невже це любов з першого погляду?» — іронізує вона сама з себе. — «Але до речі, я й не додумувалась, щоб погляд чужих очей був спроможний на когось так подіяти. А втім, і в мене мусіло бути щось, що розогнювало ті іскорки в його очах. Алеж ні, чейже я була зовсім байдужа!... Ну, не дивуватися б влюбленій Ірині, але щоб я сама...? Тільки, ясно, це лише хвиливе враження, і я з нього сміятимуся згодом. А втім, може й не побачу його вдруге, а як це навіть трапилося б, він буде виглядати в зовсім іншому світлі».

І чомусь Ганні наплили далекі спогади про Ореста. В останньому листі Орест писав, що вони готуються в дорогу до Аргентини і після приїзду будуть старатися допомогти перейти туди й Левицьким. Ганні видається чомусь Аргентина, як нереальне марення, а Орест, хоч слова його надхнені коханням до неї, теж наче нереальний спомин.



Поволі розгорталася весна. Води висихали, природа розвивалася і сонце кидало дедалі гарячіше проміння.

Зміни відбувалися і з нашим голубом. Виявилось, що це голубка, і Ганна прозвала її Лялькою. Отож з Лялькою почало діятись щось дивне. Лялька почала нудити світом, гребти

ніжками, воркувати і шукати місця на гніздечко. До Левицьких заходив іноді редактор таборів'ого щоденника і директор видавництва пан Зінко, відомий своїми філософічними дискусіями. В минулому він був великий голуб'яр, і тепер зумів звабити Ляльку ніжностями і пестливими словами так, що голубка горнулась до нього і, сидячи йому на плечі, пестила дзьобиком його уху і щоку.

— Бере мене за голуба, — сказав пан Зінко, а присутні заносились сміхом.

— Насміхаються з бідної Ляльки, — пожаліла її Ганна.

Та Лялька, байдужа на сміх, перейнята своєю ролею, не припиняла своїх ніжностей.

Нарешті куплено їй голуба. Враження було незвичне! Лялька сиділа саме біля Ганни на ліжку, на розстеленій газеті, як пан Роман приніс його і посадив поруч неї. Перелякана Лялька відскочила блискавично вбік і закам'янівши, з витягнутою шиєю, дивилась здивовано на несподіваного гостя. Голуб сидів прибитий і тремтів із страху. Він був більший за неї, теж білий, а на шиї і хвостіку було в нього мідяне пір'ячко. Щоб вони звикли, замкнули їх разом у будці. Але що з цього вийшло! Отож ця завжди лагідна голубка перетворилася раптом на справжню фурію! Наступала на нього безупинно, клувала і біла крилами, аж нещасний, побитий голуб присів у кутку і тремтів, мов осиковий листок. Нарешті було йому цього забагато і він почав оборонятися, відплачуючи їй тим самим. А що був більший і сильніший за неї, з бідною Лялькою почалось діятися лихо. Кидав нею сердито, так, що не раз лежала притиснута до дротяної сітки головою вниз, тріпочучи ніжками в повітрі, аж Ганна, неспокійна за свою пестунку, узяла її і посадила на ліжко. Голуб сидів, похнюпившись у клітці, але коли Ганна поклала йому мисочку з їдою, почав їсти. Та хіба мала авантюристка всиділа спокійно? Нетерпляче вирвалась Ганні і, вчепившись за дверцята, намагалась насильно увійти до клітки. Врешті Ганна впустила її і залишила дверцята одчиненими. Лялька зразу кинулась задьористо на нього, але голуб зареагував тепер енергійно

на напад, і бідна, побита Лялька присіла тихо в протилежному кутку клітки. Атакування скінчилося, мабуть, вона набрала поваги до його мужеської сили. Але ще не зовсім, бо як трохи заспокоїлась, почала часто виходити з клітки, щоб зараз повернутися і щораз дзьобнути його злобно в голову. Та голуб дарував їй це великодушно і лише тихим воркотанням відповідав на ту поменшену ознаку голубиної ворожости. А втім, голубка була сильно зацікавлена своїм новим товаришем, і все інше перестало для неї існувати.

— Наша Лялька мов задурманена! — сказала сміючись Ганна.

Так з'єдналася ця голубина пара, що стала пізніше може найвірнішою з усіх голубних пар. Уже наступного дня вискочили разом з клітки в найкращій гармонії і згоді. Не залишилось ні сліду вчорашньої ворожнечі, навпаки, почалася їхня голубина ідилія. Лише голуб незвичний до близькості людей, лякався, але вона, відважна, почувуючи себе тут господинею, водила його всюди за собою. Пожилялись у своїх голубиних поклонах і пестились дзьобиками, мабуть, це були їхні поцілунки. Врешті приховувались у затишний куток, де самець виводив своє пристрасне любовне скигління. Голубка не бачила тепер світу за ним і вже, невдячна, не горнулась ні до Ганни, ні до пані Олени.

Після деякого часу знесла голубка два яєчка в клітці, на свіжих паперових стружинках. Була це велика подія для неї, якої вона так прагнула! Ніжно підсувала дзьобиком яєчка під себе і сиділа на них урочисто, не рухаючись. Потім на зміну сідав на них самець, а вона, вільна бігала по кімнаті і вилітала надвір. Обое боронили завзято яєчка, і коли хтось з хатніх вкладав руку до клітки, клювали їх нещадно.

А тут теплішало щораз більше. Дедалі почали зав'язуватися на деревах перші пуп'янки, і ніжна зелена травичка стала вкривати землю. Тоді пан Роман зробив для голубів нове приміщення, велику клітку, і переніс їх туди з яєчками. Клітку прибив до даху ганку.

★

Весну використали Левицькі, щоб розвести собі біля хати малий городчик. Ченці відступили їм клаптик землі за «бюром» і магазином, і тут вони поробили грядки. Посадили різну городину: помідори, капусту, моркву, цибулю, горох і тютюн панові Романові. Незабаром зелена городина вкрила дбайливо скопані грядки. В городі поставлено лавки і столик, і тут сходилися пізніше панове, пограти в шахи і карти та побесідувати.

Тут, у затишному городчику, любила учитись і Ганна. Довгі години проводила вона тепер при науці, не даючи собі й віддиху. Лише іноді виринала в її свідомості постать судді і його красномовний погляд.

«А може навідається?»... відзивалася тоді прихована надія. Чейже її адресу знає!...

Та одного разу Ганна зустріла суддю несподівано в місті. Як верталася з лекції музики, вступила до крамниці паперу, щоб купити собі зшитки і забрати замовлені батьком книжки. Купець саме загорнув їх у папір і Ганна хотіла покласти в свою течку, як почула за собою знайомий чоловічий голос. Вона знерухоміла на мить, але за хвилину мусіла повернутися, щоб перейти до каси і розплатитися. Повернувшись отже і зустрілась з його очима. Здивування і радість відбилися в них, білі зуби блиснули в широкій усмішці, коли складав їй поклін. Їхні руки з'єдналися у вітальнім утиску, і Ганна відчула, на своє велике невдоволення, що її обличчя запаленіло.

«Цим даю йому перевагу над собою!» подумала вона і, усміхнувшись ніяково, підійшла до каси розплатитися.

Після цього хитнула йому на прощання головою і залишила крамницю. Але опинившись на вулиці, почула незабаром швидкі кроки за собою, а опісля його голос біля себе:

— Чи можна відпроводити вас?

І знову Ганна збентежено хитнула головою, хоч в душі сердилась на себе за цю непевність.

— Властиво, я вам ще не представився, — сказав її супутник. — Називаюся Юрій Велиш, моє звання вже знаєте;

воно не дуже приємне, чи нетак? — нахилився до неї з усмішкою.

— А як ведеться нашому студентові? — запитав він по хвилині.

— Після суворого присуду надів покутницьку рясу, — засміялася Ганна.

— Як бачу, його шляхетному оборонцеві (бо ви дуже добре його оборонили) не бракує доброго гумору, — посміхнувся він у відповідь.

— Це тільки так, з доброзичливости.

— Прекрасно! Любов до ближнього — це справді гарне почуття, якщо під ним не криється щось інше, ближче. А я вже пару разів збирався відвідати шляхетного оборонця, але ждав ще на щасливий випадок. Ну, і мені пощастило! — говорив він, заглядаючи їй лукаво у вічі.

Погляд Ганни зустрівся з його ясними сірими очима і на мить потонув у них. З їх очей виплили два промені і злилися в одне, викликаючи на устах ніжну усмішку, аж Ганна опустила свої очі.

Саме проти них над'їхав чоловік з об'явами і фотознімками, що захвалювали красу Зальцбургу, і Ганна, щоб опанувати себе, почала хутко говорити на цю тему.

— Прекрасні знятки! Справді, Зальцбург цікаве місто, особливо своїми старовинними пам'ятками.

— О, так! Деякі пам'ятки, особливо замки, прекрасні і варті того, щоб їх оглянути, підняв розмову суддя. — Чи знаєте їх усіх?

— У більшості. Я їх оглядала частинно з батьками, частинно під час шкільних прогулянок.

— Якщо б ви захотіли знову вибратись на яку цікаву прогулянку, я міг би послужити своїм автом.

— Дякую, але справді важко буде мені з цього скористатися з тієї причини, що в мене обмаль часу. Скоро жде мене матуральний іспит.

— Коли ж це буде?

— З половини травня почнуться письмові іспити, опісля усні. Отже залишилось всього кілька тижнів.

— Як так, то шкода було б тратити цінний час на довші прогулянки. А як задумете провести вакації?

Ганна засміялась:

— О я жду нетерпляче вакацій! Тоді я плаватиму в озері, читатиму цікаві книжки і гратиму на фортепіяні.

— Це буде дійсно приємне проведення вільного часу. Та зараз, як бачу, ця страшлива матура грабує вам весь час і не залишає його ні крихітки, хоч би, скажім, на розмову зі мною. А я дуже хотів би зустрітися ще з вами і прохаю подарувати мені трошки того часу. Чи згодні? — запитав по хвилині.

А коли Ганна збентежено мовчала, нахилився до неї і знову заглядав їй у вічі, аж вона розсміялася.

— Ну, що ж мені діяти, хай буде!

— А коли й де?

— Найкраще б у неділю, — сказала Ганна. — А де? — Ганна неохоче визначала б зустріч у місті. Щоб на це батьки...

— Я знаю одну каварню за містом, прекрасно розташована, — піддавав він.

— Або краще прийдіть до нас, — перебила Ганна, — а далі побачимо, що робитимемо.

— Знаменито! Принесу вам дещо з модерної американської літератури. Але як так, то розкажіть мені, будь ласка, дещо за своїх батьків і табір.

Ганна замислилася, та через хвилину глянула на нього лукаво і стала говорити:

— Отож серед садів і парку пишається чудова вілла. У ній я живу з батьками. Між тіністими стежками городу мило спочати на вигідних лавках. В горі літають мої голуби. За віллою гудуть машини фарбарні, яку веде мій батько. Далі простягається табір. Чисті, біленькі домики манять очі...

Тут Ганна не витримала, і звучний її сміх розсипався навколо.

Суддя подивився з усмішкою на неї:

— Це вельми заохочуюче, я дуже цікавий те все пізнати.

— Лише прохаю не виявляти розчарування, як щонебудь не годитиметься з моїм описом.

— О ні я зумію приховати свої почування.

За розмовою наблизились поволі до табору. Суддя глянув на годинник.

— Яка шкода, що мусітиму закінчити розмову. Я й не схаменувся, як пройшла ціла година, а за тридцять хвилин маю засідання.

— Справді, уже шоста! — скликнула Ганна, — час промайнув блискавкою.

— А ті бараки, що маячать оподалік, це, мабуть, ваш табір?

Ганна притакнула головою.

— У неділю шукатимемо тут білих домиків! — сказав він усміхаючись. — лише шкода, що сьогодні щойно вівторок, ще п'ять днів...

— Це нічого, — засміялась Ганна. — Звичайно, така відстань часу аж як загострує зацікавлення.

— Іронізуєте з мене, — поскаржився він, скривившись комічно. — Але що ж, мушу вам дарувати, бо вже немає часу. Якщо за кілька хвилин не схоплю якогось авто або трамваю, тоді пропало моє засідання.

Проте, це не перешкодило йому притримати в прощальнім утиску руку Ганни і дивитися їй глибоко в очі, аж вона відвернула голову. Тоді пустив її руку, і його обличчя роз'яснілося багатомовною усмішкою.

Ганна вертається швидко додому. Батьків застає в городі при читанні газет.

«Скажу батькам пізніше», подумала вона, віддаючи батькові куплені книжки і квитарі.

— Кава ще гаряча, — сказала мама. — Скоренько іди і випий її, та перекуси щонебудь. Ми теж ідемо за хвилину, бо холоднішає.

Ганна перекусила дещо і, взявши у мисочку зерна, пішла до голубів. Вхопила голубку і цілує її, пестить. Те саме робить

і з голубом, хоч цей клює нещадно їй руки, надувається і видає при тому глухі звуки невдоволення. Ганна держить його силою в руках і цілує в білу голівку, промовляючи пестливо:

— Ти поганий, товстий самолюбнику, це така подяка?

Ганна ділить свою радість із своїми любимцями.

Голуби не були вдоволені своїм новим приміщенням і, як були вільні від сидження, навідувались до хати. Але кінець-кінцем сиділи пильно на яечках, і через три тижні появились у будці на паперових стружках дві дзьобаті крихітки, нагі і незарадні. Мати їх ніжно голубила і прикривала своїм тілом. Уся її материнська любов знаходила тепер свій найглибший вираз. Обоє батьки піклувалися ними запопадливо і годували їх, переливаючи дзьобами перероблену в волі на м'яку папку їду до дзьобиків маленят. Малі мали такі випхані вола, що були більші від них самих і випиналися перед ними, мов маленькі м'ячики. Старі боронили ще завзятіше малих і ще бдільше клували руки, при чому голуб воркотів і надувався так, що ставав круглий, як банька. І Ганна прозвала його Товстюшком або Старим, а шановну мамочку, малу Ляльку — Старою, хоч ця назва ніяк їй не підходила. Голуб збирав усюди соломинки і малі галузки і носив їх на гніздо. Мабуть, паперових стружок не вистачало йому. Коли він був вільний від сидження, шукав їх на стежках, пробував чи міцні, а опісля гнався з соломкою в дзьобику, аж йому тряслася біла голівка. Голубка вітала його вдоволеним воркотінням. Запопадливий батько і муж! І так він звинув високе, кругле гніздечко, що в ньому зараз пишається Лялька. Малі були товстенькі і пухнасті, бо вже покрились жовтим пушком. А сліпі очі їм розплющились і дивилися на світ. Починали вже й тоненько пищати за їдою, хоч мали повні вола.

Лялька ділилась зараз своїми почуваннями з ними і людьми, бо якщо не була біля малих, перші свої кроки спрямовувала до хати. Убігала туди впевнено, дрібними крочками, з високо піднятою голівкою, мов би хотіла зазначити, що і тут її місце.

— Вона звикла до людей, — сказав пан Роман, — і частину свого голубиного серця присвятила нам.

Заглядав до хати і голуб, але боязко і непевно, і при якому небудь рухові в кімнаті повертався і втівав щодуху, а присутні бачили лише його червоний хвостик, що зникав швидко за дверима. Він лише спільно з Лялькою почував себе сміливо, вона була його провідницею. І аж як любив він цю свою голубку! Взагалі, так би мовити, вона мала в їхньому житті провідну роль. Та згодом і він набрався більше сміливості й певності, самотійно входив до хати і не лякався людей. А поза тим голуби раділи весною і теплом і поза короткими відвідинами в хаті проводили час надворі, витягаючи ший і розправляючи крила та гріючись залюбки на сонці.

А весна розгорталася все більше і більше і ширила своє володіння над землею. Усе росло і розвивалося. Сади знову пишалися цвітінням, і ніжна рожево-біла падь квітів обсіпала дерева. А поруч з нею свіжа, смарагдова зелень молодого листя і трави, неодмінний колір весни, що манить і заспокоює зір.

Пахуча весна показала себе у всій своїй принаді, а з нею розцвіли і надії скитальців, надії на якунебудь перемену на краще, може на виїзд за океан? Проблема еміграції в заморські країни актуалізувалася вже від довшого часу. І дійсно, визначена кількість родин, хоч порівняно невелика, виїхала вже до Америки й Канади. Інші мали їхати в найближчому майбутньому, ще інші пізніше. Це були ті щасливці, що їх забирали родини, які жили за морем. Останніми місяцями актуалізувалося й питання масової еміграції. В той весняний час і вже раніше появилися різні комісії з заморських країн і стали набирати людей на виїзд. Але багато відпадало при лікарських оглядинах. Лише молоді, сильні й здорові мали надії на виїзд. Їх приймали і призначали до важких фізичних робіт. Старші і слабші відпадали при комісіях, а про хворих годі говорити. Як котрась комісія набрала нарешті достатню кількість людей з різних таборів, то незабаром наступав і їх виїзд. Поїзди на Баварію, де був перший переста-

нок, переїздили повз табір і фарбарню пана Романа. В таборі здійснювався тоді крик: «Англія їде!» — або «Канада їде!» або «Венесуела, Бразилія, Аргентина!» І люди бігли щосили до залізничного шляху та вимахуванням рук і побажанням щасливої дороги прощалися з від'їжджаючими. А вагони тряслися від співу людей, що нарешті вирвалися з тісних меж таборів і з великою надією їхали в далекі, незнані світи виконувати собі кращу долю. Але й тугою дзвеніли голоси, коли лунали пісні про табори: «Прощай, мій Лексенфельд, Гельбрун, Парш, Глязенбах, прощайте табори в останній раз».

Бо хоч як нужденне було тут життя, проте і попри це пережито багато приємних, а то й щасливих хвилин. Тут кожний з них лишив шматок свого життя, тут мав добрих приятелів-друзів, тут врешті залишає близьку серцю спільноту, з якою еднали його всі злидні вигнання. А зараз покидає табори, щоб їх ніколи більше в житті не побачити. І його рідна земля лишається за ним у безмірній далечині, щораз дальша і дальша і зникаюча за серпанком імлі. Чи побачить він ще її?

Так від'їздили й молоді і самотні до рубання лісів у Канаді. Після того, інші канадійські комісії набирали молодих самотніх жінок і чоловіків до інших робіт. Так їхали інші до Південної Америки.

А що робитимуть люди старші і не так сильні й здорові? — питали сумно старші, переважно інтелігенти. Немає в тій акції ніякої гуманности? Та на ці питання важко було знайти відповідь.

Люди дискутували завзято по бараках на тему еміграції, люди сперечалися, люди надіялися, деякі раділи, інші розчаровувалися і проливали гіркі сльози. А потім багато з них вишукували свої документи і йшли до різних комісій реєструватися на виїзд. Одні до Сполучених Штатів або Канади, інші до країн Південної Америки: Венесуелі, Бразилії, Аргентини. Пізніше Австралія і Нова Зеландія стали відкривати свої ворота і приймати втікачів. Відповідні комісії IPO урядували у величезному будинку, званім Легенерказерне, який був

центром усіх еміграційних дій. Тут слід було подавати документи комісії, яка ставила великі вимоги, так що діписти підходили до неї з почуттям остраху. Бо де, наприклад, узяти докази, що того чи іншого німці вивезли силою, як цього домогалася комісія, що він весь час важко фізично працював і був жертвою німецького терору?

— Відкіля ж такі докази, коли ми ледве з життям втекли від важкого бомбардування, чи розстрілів, чи інших жахливих воєнних дій? Хіба їх фальшувати?! — скаржились багато втікачів.

Це все складалося на низку моральних терпінь, які гнобили скитальців куди більше, ніж матеріальна нужда. Їх тривожила думка зіткнутися з скринінговою комісією ще й тому, що за нею крилася тінь репатріації, що морозила в жилах кров.

— Це був би наш кінець, — говорили з журбою скитальці, нам краще вже тут загинути, як туди вертатися. Бож знаємо, яке жахіття ждало б нас там, за залізною завісою, хіба лише поневір'яння, депортації, муки і смерть.

І так пересувалися над таборами чорні тіні непевності і неспокою, що вдиралися в душі і зганяли ніччю сон з очей. Тому — лише подальше від цього загрозливого, щоб скоріше втекти від нього! І всі горнулися до еміграційних комісій, та тут висувалися нові труднощі. Після щасливого поладнання, справи з документами, що не всім удавалося, слід було виказатися відповідним званням. Найбільш цінені і пожадані були рільні робітники і добрі ремісники. І знову скитальці мусіли «старатися» за папери, щоб виказатися, як добре вони знають рільні роботи і сільське господарство або столярство, слюсарство чи інше звання та показати можливо спрацьовані руки і сильні м'язи. М'язи — це був найцінніший фактор, при якому духові й інтелектуальні вартості никли зовсім. Інтелегент мусів заховати глибоко свій університетський диплом, якщо хотів бути допущений до виїзду.

— Інтелектуальні працівники нам зовсім не потрібні! — падали тверді слова з уст якоїнебудь комісії, і бідолашний

інтелігент мусів перемінитися в шофера, шевця чи фермерського робітника. Після устійнення звання і щасливого поладнання цієї справи, наступали з боку ІРО дальші досліджування еміграційних можливостей діпіста. І так він мусів перейти найдокладніші лікарські оглядини з усіма пересвітлюваннями і тим подібним, які доконували декілька своїх і чужих лікарів. І горе, якщо б на рентгенівській фотознятці показалась хоч найменша зрадлива тінь, чи виявилось якенебудь інше недомагання! Такі відпадають безапеляційно. А як це трапиться одному членові більшої сім'ї, так його вилючують і залишають або відкидають родину. А там появляються нові труднощі і перепони, які висувають різні держави. Так Сполучені Штати Америки вимагають, щоб скиталець сам заздалегіть виклопотав собі там запевнене мешкання і працю, та ще й в означений час знаходився в Австрії. А якщо в родині є хтось хворий, то вони можуть ту родину великодушно прийняти, але під умовою, що хтось там заручиться за хворого своїм майном.

— Але ми такого добродія не знаємо і не знайдемо, — кажуть заінтересовані, — наше горе нікого там не зворушить. і такої гарантії ніхто нам не дасть.

— Так і не можете їхати, — падає байдужа відповідь.

— Справді, еміграційні установи могли б ввести трохи гуманности до своїх приписів і злагіднити їх, — жаліються між собою скитальці. — Тож проста людяність наказує взяти попри здорових, здібних до праці людей, якийсь відсоток хворих і немічних. Вони теж могли б де в чому пригодитись. Але це все обраховане на чистий зиск, і людського почування важко тут дошукатися.

Аргентина знову ж вимагає, щоб сам вистарався дозвіл аргентинського уряду на виїзд, Канада приймає тільки самотніх, родини можуть пізніше приїхати, а якщо вже й родини, то хтось там, у Канаді, мусить за них заплатити кошти переїзду. Інші країни теж ставлять різні вимоги. Застереження ставляють і до віку. Найвища границя віку — сорок п'ять

років, або менше. Якщо в сім'ї є старий батько або мати, то вони становлять часто перепону у виїзді.

— Старих не приймаємо! — чути знову тверді слова з боку якоїнебудь комісії.

— Як же це так? — питають заінтересовані. — Тож ми самі не поїдемо і не залишимо самотніми старих батьків на поталу.

І вертаються сумно додому, щоб опісля пробувати щастя з якоюсь іншою країною.

А якщо вже скитальцеві вдалося побороти всі труднощі і пробитись щасливо крізь всі етапи еміграційних просліджувань і перевірок, що йому коштувало чимало часу, біганини, вичікування і часто грошових видатків, він мусить ще ждати на кінцеву консульрну комісію, яка уділяє візи і вирішує остаточно про прийняття на виїзд.

Ось вичікувана комісія прибула, заінтересовані дістають повідомлення і стають перед консулом. Довжезні холодні коридори Легенерказерне заповнюються втікачами з усіх таборів і приватних мешкань Зальцбургу, ближчої околиці і дальших сторін. Чоловіки, жінки і діти вистоюють довго під дверима комісій. Є тут українці, поляки, росіяни, югослав'яни, угорці, латвійці, литовці й інші, ціла міжнародна громада. Довкруги звучать різні, незрозумілі мови, наче у вавилонській вежі. Хіба ще ніде й ніколи не зібралося разом стільки різномовних націй. Ця різномовна громада скитальців порозумівається між собою німецькою мовою яку вже менше або більше кожний з них знає і яка виконує тут, так би мовити, роллю есперанта. Бо трудно, щоб, наприклад, українець чи югославець порозумівся з угорцем або литовцем на його рідній мові. Всі ті різномовні і різнонаціональні групи скитальців вичікують з журбою і неспокоєм прийняття у консула. Чи допустить до виїзду? Чи не відкине? Та, на жаль, консул діє за суворими приписами свого уряду, і багато скитальців відпадають саме при консульській комісії, з політичних, факхових, медичних чи інших причин. Це рішення консула остаточно, від нього немає ніякого відклику, і всі великі заходи

скитальця пішли ні на що. Йому не лишається нічого іншого, як погодитися з прикрим йому поворотом справи і пробувати згодом щастя з іншою країною. Може прийдеться йому робити ще й ще ті самі заходи, та за кожним разом починатиметься його страждальницька дорога від початку. А ті щасливці, що їх визнали відповідними до виїзду, повертаються додому, починають готуватися в далеку дорогу і пакувати свої речі. Та все таки тремтіння і ляк не залишає їх ні на хвилину. Чи часом в дорозі не трапиться якесь лихо, чи на корабель допустять? Бо досить часто траплялося, що ще в Бремені затримували з якихось причин, перетримували там людей місяцями, а то й завертали. Цей ляк ітиме по шляху скитальця тако довго, поки під його ногами не захитається долівка трансокеанського корабля, що відчалює від берегів Європи. Тож не дивота, що ці важливі події хвилювали глибоко скитальців по всіх таборах, хвилювали, мов вироки долі, зворушували глибоко і мешканців табору Лексенфельд.

І в затишному городчику Левицьких збиралося товариство і розтрясало ті важливі проблеми. Все інше зійшло на дальший плян. І в цей тиждень, коли Ганна зустріла суддю, збирались у них в городі кожного дня, якщо не було дощу.

Ганну теж хвилюють загальні справи, та водночас її думки линуть до гостя, що має їх відвідати. Ось уже субота, і завтра він прийде. Ганна ще не говорила батькам, але оце вже мусить сказати.

— Мамо — звернулася вона до матері, — завтра буде у нас гість.

Мама здивовано подивилася на доньку.

— Хто такий?

-- Запросився той суддя, що судив студента Гіля.

— Кілька днів тому я випадково зустріла його в місті.

-- Де ж ти з ним познайомилася?

Відпровадив мене майже до табору і завтра хоче мені принести англійські книжки.

— Чи ти подумала, що в наших умовах такі відвідини можуть бути для нас неприємні?

— Хіба я могла йому відмовити? І чому ти мамо дивишся на це так трагічно? — уже сміється Ганна. — Він побуде в нас трохи, піде собі, і на тому кінець.

— Хто ж то цей суддя і який він з виду?

— Молодий, високий, з темним волоссям і сірими очима, — оповідає Ганна.

Батько теж мав свої застереження. То важке становище, то Ганна легко знайомиться. Але кінець-кінцем мусіли погодитися з фактом.

У неділю, після обіду, Ганна прибрала в хаті, як могла найкраще.

— Тепер наш гість захопиться нашою віллою, — сказала весело.

У хаті було вже більше місця, бо як потеплішало, винесли кухню надвір і там готували їжу. Ганна помітила, що мама приготує тісто, і поспитала, що це буде.

— На всякий випадок спечу щось солодке. Може, прийдеться погостити його кавою, а немає чого до неї подати.

Ганна засміялася:

— Цікаво, як йому смакуватиме печиво з муки, що ми її в такому страху перевезли? ...

Мама теж сміється:

— Ясно, він цього не буде знати.

Після того Ганна стала думати про свою туалету, і на устах її виступила химерна усмішка, а очі набрали замріяного виразу. Вона одягалася з думкою про нього. Хотіла бути сьогодні гарною і справити на нього враження. Свое русьве волосся, що укладалося в кучері під рукою, зачесала високо вгору. Це підкреслило зариси її гарної голівки і гнучкої шиї. У своїй гардеробі не мала чого багато вибирати, тож вдягла невибагливу блакитну сукню, що підходила під колір її очей. На ноги вдягла тоненькі панчохи і черевички, приготовані вже до матури.

«Шкода, що в нас немає великого дзеркала» — подумала вона, приглядаючись у мале ручне.

Мама дивилася з-під ока на ті приготування доньки і по-сміхалась.

— Поспішишь Ганно, бо надходить час, що твій гість може надійти. Я теж мушу перебратися.

Як упорались з одяганням, сіли обидві на лавці під яблунею з книжками в руках. Ганна з ілюстрованим журналом, мама з цікавим оповіданням. Зір Ганни біжить усе на доріжку в парку, звідки гість має надійти.

— Ось уже й він! — скрикнула вона зненацька.

З парку виринула висока постать судді. Пізнав Ганну з віддалі і наближався швидким кроком. Здалеку видався Ганні дуже молодим. А проте мусить мати уже більше тридцяти років, подумала вона.

Суддя наблизився і з усмішкою привітав Ганну. Вона познайомила його з мамою і попросила зайняти місце на стільці.

— Отже, то описувані вами сади і парк? — спитав він за хвилину, розглядаючись цікаво.

— Так! Чи щось не відповідає моему описові? — лукаво зіщулила очі.

Зір судді впіймався в ті розсіяні і водночас притягаючі промені її очей і затонув у них. Це була тиха, сповнена таїни і значення розмова, що порушує серця жвавіше битися і хвилює їх до насолоди. Коли їхні погляди розійшлися він поспитав, дивлячись на їхню хату.

— Невже це описувана вами вілла?

— Так!

Тут уже втрутилася мама. Мама знала трохи англійську мову, хоч мало, щоб нею говорити. Проте зміст розмови дочки і судді зрозуміла. Вона сказала весело по-німецьки:

— Як бачу, моя донька оповіла вам казку про нас, називаючи цю будку віллою.

— Так, ваша донька пожартувала собі трошки.

— Уявляю, що такі будки, схожі на нашу, будують люди десь у диких пущах, — сказала мама. — Та й інші бараки такі самі!

— А ви обіцяли не показувати розчарування, як щонебудь не годитиметься з моїм описом, — втрутилася Ганна, усміхаючись химерно. — А втім, сади і парк є, голуби теж. — показала на голубку, що сиділа над ними на яблуні.

— Це так! — засміявся він з її химерного і лукавого виразу обличчя.

Та зараз же він споважнів, а в його очах, що дивились на Ганну, стала дивна ніжність. В думках явилася справжня вілла його батьків в Америці.

— Але ви сьогодні якась інша, — сказав він раптово. — Гарно вам у цій зачісці . . .

Ганна читає в його очах подив з її вроди і чує, як рожевіє її обличчя. Вії заслонюють зіниці, а над нею нахиляється обличчя судді з виразом вдумливості, і уста його складаються в усмішку, наче б хотіли спити чар цього зарум'яніння.

Раптом Ганна підносить очі і сміється заразливим, пустотливим сміхом, що потягає й його. Зачарованість хвили минає, і він звертає увагу на принесені книжки.

Ганна береться за одну з них.

— Дуже цікаво, але це вже мусить заждати, поки складу матуру.

— Ясно, що так, але затримайте їх у себе.

В ту мить голубка, що сиділа на яблуні, злетіла на стіл і скочила Ганні на плече. Суддя глянув весело на неї.

— Це Лялька, поважна мамуня. А ось тут, у клітці, її муж і діточки. — пояснила Ганна.

— О, Ганна — це справжня опікунка малих сотворінь, — втрутилася мама.

— Це свідчить про добре серце, а сьогодні справжню доброту знайти неймовірно важко. Я знаю це з своєї судової практики.

— Ах, мамо, чейже я це роблю задля своєї приємности, — сміється Ганна.

— Я шкодую, що не приніс фотографічного апарату, — зауважив суддя. — Це була б прекрасна знятка: ви з цією голубкою на плечі. Як дозволите, принесу наступним разом.

— Знаменито! Зфотографуйте нашу буду і голубів!

З боку парку надійшов пан Роман, що повертався з малої недільної прогулянки.

Ганна познайомила його з гостем.

— Я пробачусь на хвилину, — сказав пан Роман, — після обміну кількома реченнями з гостем. Візьму ключі і загляну до фарбарні, бо там, мабуть, витікає вода.

Суддя висловив побажання побачити фарбарню, і обидва подалися туди.

— Це справжня фабрика в мініатюрі, — сказав гість, дивлячись на машини й котли. — І я бачу, що свою працю виконує як слід, — показав на пофарбовані речі, що висіли на шнурах.

— Так, у межах можливості. Оце саме фарбую на замовлення ІРО речі для робітників у таборі. Лише боюсь, щоб не було дощу і мені це не замгло, — говорив пан Роман турботно. — Дощ то катастрофа для наших бараків, бо дахи протікають.

Потім він закрутив крани від води і повернувся з гостем на лавку під яблунею. За той час мама з Ганною приготувляли в кімнаті підвечірок.

— Бачиш, що пай придався, — сказала мама, краючи його на куски.

Нарізали ще кілька шматків хліба і положили на стіл масло. Ганна накрила стіл білою скатертиною.

Панове розважались куренням цигарок і розмовою, а що пан Роман слабо володів англійською мовою, розмова велась по-німецьки. Суддю цікавило все, що торкалось їхнього життя в Австрії, і пан Роман оповідав йому про Бадгастайн.

— Цікаво було б туди вибратись автомашиною, — сказав суддя.

— Це можна, найкраще в котрусь неділю.

Розмову перебила пані Олена, яка попросила до підвечірку.

Суддя був знову вражений виглядом нужденної кімнати і знову глянув дивно на Ганну.

Стісняючись міцно, засіли при столі. Гість пив каву з найкращої їхньої посудини — порцелянової філіжанки, Ганна із склянки, батьки з грубих горнят. Ганні дрижав на устах стримуваний сміх, як гість їв тісто з «їхньої» муки. Та властиво цукор, кава й інше, теж неправдо набуте, подумала вона.

Після підвечірку, товариство подалося до городу. Тут було затишно і приємно. Городиня вже піросла і буйною зеленню вкрила грядки.

— То місце ми прозвали «касином», — сказав пан Роман. — Сходимося тут час від часу заграги в шахи або карти.

Суддя заявив, що він теж грає в шахи і децо в карти — бридж або покер, і може бути одним з партнерів. Так зав'язалася цікава балачка. Левицькі оповідали про свої жахливі воєнні переживання дома і життя в Австрії. Суддя про своє життя в Америці. Тут виявилось, що батьки його українці. Вони ще з дитячих літ виємігрували з рідного краю до Америки і тут пізніше повінчалися. Його старший брат і сестра знають добре українську мову, але він сам виховався поза домом, в Бостоні, а опісля студіював у Гарвардському університеті. Тут не зустрічався з українською мовою, тож і призабув її. Зараз він відчуває неспокій совісти і взявся виучувати рідну мову, та, мабуть, пройде ще багато часу, поки він стане нею говорити. Це його визнання зробило на Левицьких, особливо на Ганну, велике враження і сповнило її серце радістю.

— То ви наш чоловік, — сказала вона. — Ми вам помагати мемо у вивченні рідної мови.

За розмовою хутко минав час. Надійшла ще Ірина з Олегом, всі вибралися на малу прогулянку в поле. Як ішли дорогою попри табір, суддя оглядав Ганнині «білі домики» — сірі бараки, і знову був сильно вражений нужденним життям скитальців у таборі. Уже смеркало, як його відпровадили до трамвайної зупинки.

— Отже в наступну неділю прийду з фотографічним апаратом, — сказав він, стискаючи на прощання руку Ганни.

А потім усі поверталися поволі до табору. Ірина взяла Ганну під руку і відтягала її набік на «довірочну» розмову.

— Скажи, Ганно, хто цей американець? — запитала зацікавлено.

І Ганна мусіла розповісти їй усе про суддю, поминаючи однак інтимніші деталі.

Ірина оцінила його як гарного й цікавого чоловіка.

— Ой, Ганнусю, вже бачу, як закохаєшся в нього по вуха! І не дивота! А все ж таки я свого Олега не поміняла б за нього.

Бо ти засліпилась Олегом і нікого іншого не бачиш.

— Ну, ну, Ганнусю, чи й ти незабаром не засліпишся чиймись сірими очима...



З початку тижня навідалися до пані Олени Петро і Маруся, колишні робітники фарбарні, що вже одружилися.

— Їдемо до Канади, — каже Петро.. — Маруся як домова прислуга, я до каменоломів. Кожне їде окремо, бо сімейних не беруть. Аж через рік, як наш контракт там у Канаді закінчиться, зйдемося з Марусею. Найбільша кількість молодих виїжджають на сільсько-господарські роботи, але мені тут не пощастило. Їхатимемо на Італію, наш корабель ждатиме в Генуї. Інші їдуть на Німеччину, до Бремену.

Маруся прохає пані Олену, щоб вона напекла їм на дорогу коржиків. Маруся їй у всьому допоможе, а то й сама приглянеться, як і що робити. Пані Олена погоджується з охотою, і Маруся виймає з кошика муку, масло, цукор та все, що треба.

Між іншим, приїхала тоді й канадійська комісія, що набирала кравців та кравецьких помічників. Туди вже могли записуватися старші і сімейні люди. У таборі заворушилось. Багато захотіли таки зразу стати кравцями і пішли до справжніх кравців у науку, щоб виучити дещо по кравецькому ділу. А ну ж пощастить! Як виучили основні стьоби й обшивання дірок, сиділи дома з шитвом у руках і вправлялися завзято в шитті. В затишному городчику Левицьких теж зібра-

лось декілька таких кандидатів на кравців, з шитвом у руках. Першуню між ними був товстий, з великою лисиною, колишній адвокат пан Шумський, що виявив найбільше кравецького хисту.

— Аджеж, панове, ви зовсім неправильно тримаєте голки! — картав він присутніх. — Найперше — це відповідна постава до шиття. Вважайте! — звертається до забудьковатого пана Фалендиша, лікаря ветеринарії. — А зараз піднести великий палець угору і хутко й впевнено перетягнути нитку! Але ж з вас нездара! — ганить знайомого нам фотографа, пана Пасіку. — Якщо так далі піде, не складете кравецького іспиту... Тепер шиємо смеречку! — командує далі. — А ви забули наложити наперсток, нагадує іншому.

— Мені незручно шити з наперстком на пальці, — виправдується той.

Після того, як смеречка готова, всі мозоляться над обшиванням дірки. Та це важке завдання не всі виконують як слід. Особливо пан Ганкевич — знайомий нам уже старший студент — не може собі з тим дати ради. Тому й густо падають на нього завваги пана Шумського, його колишнього співробітника.

— Це важка справа, — зідхнув і фотограф. — Мабуть, ми вже кравцями не будемо.

— Аджеж комісія братиме кравців і помічників кравецьких, а від цих останніх не вимагатиме чейже так багато, — відповів оптимістично наставлний пан Шумський.

Та, на жаль, при комісії були старі, вправні кравці, і всі наші кандидати на кравецьких помічників провалились безапеляційно.

— Мабуть, нашого брата «діпіста» нікуди вже не приймуть! — зідхнув фотограф.

— Я шив добре, лише неpravильно заложив рукави, і вийшло криво, — сказав ветеринар.

Інші теж поробили різні неправильності. Дуже прикро було пану Ганкевичеві. Добродушне його обличчя потьмарилося, і здавалося, що бідолашний аж згорбився. Це не тому,

щоб він розраховував на таку легку дурничку, ні, не тому! Він до кожної справи підходив поважно, і, на його думку, й тут слід мати більше приготування, але . . . це міг бути рятунок з його важкого становища. А так, що буде, що буде далі? Як жити? Невідрадливі думки заворушилися, і до душі стала підповзати розпука. Але стривайте! В його очах вже блимнула тінь надії . . .

— В моїй місцевості живе добрий токар. Я деколи приглядався до його роботи. Піду до нього в науку, може з часом виучуся нового звання і діб'юсь чогось . . .

Бо й справді, що панові Ганкевичеві з того, що в його голові різні правничі параграфи, що він знає сім мов і складає в університеті іспити з психології й педагогіки? Навіщо йому те все, коли воно нікому не потрібне і не дасть йому хліба?

Найбільш болюче відчув поразку пан Шумський. Навіть його кравецький «хист» був тут ні до чого. Але він зціпив зуби і пішов до доброго фахівця в тривалу науку. З часом вийшов з нього непоганий кравець, і це дало йому змогу виїхати до Америки.

Згодом виїхав до Америки і пан Ганкевич, що виучився токарства. Біда спонукала й інших ваучувати інші, практичні звання. І так з адвокатів поробилися кравці, з інженерів шевці і так далі. А тоді «обіцяна» земля за океаном відкривала їм свої ворота, бо саме такі люди їй прийдуться. І дудніли поїзди і відходили в далекий світ, ще й ще, везучи скитальців з усіх таборів, з усієї Австрії.

Проте, деяких, що вже були в дорозі, доторкнулась лиха доля. Декілька родин, що їхали на афідевіти до США, відкинуто в Мюнхені — (перший етап еміграції до США, коли чекали місяцями і відбували різноманітні просліджування й перевірки), — і ті родини мусіли вернутися до таборів. Це трапилось і добрим знайомим Левицьких, бездітному подружжю Новицьких. Бідолашні не мали де дітисся, бо їхня кімната, чи їхній куток у кімнаті, був уже зайнятий. Бо хоч мешканців табору поволі убувало, проте прибували свіжі з приватних

мешкань у місті, та з довколишніх сіл. Тому появлялися в таборі щоразу нові обличчя.

Пан Роман відступив Новицьким свою будку, де містилося «бюро» і куди вони негайно спровадилися. Левицьким було приємніше і веселіше з ними, хоч зразу були вони сильно стурбовані своєю невимовно прикрою поразкою.

— Цей Мюнхен — то місце справжнього карантану! — жалілась пані Новицька. — Кілька місяців перебули там у голоді й холоді, і навіщо? Хіба на те, щоб зовсім витратитись і назад вернутися ще більшими нуждарями. Я заздрю тим людям, що їдуть до Канади або в Південну Америку, бо вони не переходять цих утяжливих формальностей вдруге, а їдуть просто до Бремену або Генуї і там уже вантажать їх на кораблі.

Незабаром однак пан Новицький одержав свій попередній пост секретаря в таборовій управі, і це піднесло їхній настрій.



Усі ці події відбувалися біля Ганни, але вона присвячувала їм тепер лише невелику частину своєї уваги. Всі її думки зосереджувалися на іспиті зрілості, що вже ось-ось за порогом.

— Тебе просто з-поза книжок не видно! — сміється мама. — Та ночі мусиш присвячувати снові, бо ти вже геть змарніла і поблідла, Ганнусю!

Але Ганна посилено учиться. Лише час до часу виринає перед нею постать судді, і тоді Ганна з насолодою простягається, а її білі зубки блищать в усмішці. Це миле відпруження... Та вже за хвилину збирає думки і суворо зосереджує їх на книжці.

Смішна ця Ірина, гм... засліпитись чиймись сірими очима... Ні, так скоро до цього не прийде!

У неділю прийшов суддя з фотографічним апаратом і побрав кілька фотозняток. Пан Роман був найбільш радий, що зфотографовано його фарбарню, Ганна — що голуби.

Вона вийняла молоді голуб'ятка з гнізда і посадила їх на столі під яблунею. Вони вже були підросли і покрились білим м'яким пір'ячком. Одне мало на хвостик у і шийці золотаві пера, друге світло-сизі. Перелякані, вони голосно пищали не зовсім ще оформленими дзьобиками і присідали кумедно на розкарачених ніжках. З гнівним воркотінням злетів за ними на стіл старий. Не перестаючи воркотіти, крутився довкола, надувався і підносив високо й гордовито голову. Лялька теж станула на сторожі при своїх малих. Тоді суддя зфотографував їх. Після цього стала біля них Ганна і посадила собі Ляльку на плече. Суддя зробив знятку цілої родини і сам приступив до гуртка.

— Залишиться нам гарна пам'ятка, після вашого виїзду до Америки, — зауважив пан Роман.

У Ганни раптом похололо серце.

Суддя рвучко повернувся:

— Я не розглядаю цих фотографій як символу розлуки, — сказав він, — навпаки...

— Мені насунулось порівняння, — сказав пан Роман, — бо ми в минулому році розлучилися в Гастайні з добрими друзями, а на пам'ятку лишилися нам їхні знятки. Вони вже з деякого часу в Аргентині і стараються за візи для нас.

— Далека то чужина, ця Аргентина, — сказав суддя. — По-моєму, вам було б краще зважитися на Сполучені Штати Північної Америки.

— Ба! — відповів пан Роман, — можливо, що там краще, але як туди дістатися?

Очі судді споважніли:

— Мені це досі не впало на думку, — сказав він через хвилину, — але я старатимуся допомогти вам у цьому. А зараз, чи можна б мені оглянути ваші фотографії з Гастайну?

Пан Роман подав йому альбом:

— Кілька фотографій встигли ми ще захопити з дому.

На знятках він і пані Олена з молодих літ і дитячі фотографії Ганни. Суддя придивляється до них з ніжно-веселим виразом обличчя.

— Ви схожі тут на справжню малу ляльку, — каже він до Ганни, — а кучері і очі ті самі що й тепер. Я зразу впізнав, що це ви.

Перегортає далі сторінки альбому, а тут фотографія Ореста, далі розсміяні Ганна і Орест на лещатах на тлі засніжених гір.

Ганну вдаряє твердий питальний зір судді.

— Як бачу в Гастайні приємно проводили час, — сказав він тихо до неї. — Тепер розумію, що аргентинська віза набирає особливого значення.

Ганна почервоніла. Навіщо батько йому це показав? — думає собі.

Та Ганна вичуває, що суддя заздрисний за неї, і це сповнює її вдовolenням і водночас заохочує сказати йому щонебудь наперекір. Тож вона всміхається пустотливо-лукаво і каже:

— О так, я маю чудові спогади з Гастайну! Засніжені гори і лещатарські прогулянки з Орестом... Він був прекрасний спортсмен. Орест жаліє що в Аргентині, де він перебуває, немає гір і снігу і ми ніколи не закоштуємо насолоди таких прогулянок.

Ганна розміряно, проте з лукавством дивиться судді глибоко в очі. На устах її тремтить химерна усмішка, що однак скоро переходить у ніжну рису, а погляд її стає м'який і податливий.

Суддя схоплює очима її змінливу і принадну вроду і вже не розбере, чи те все належить йому, чи цьому Орестові там в Аргентині...

— А може заграємо партію шахів? — спитав знечев'я пан Роман.

Та тут на ганку появилася уже мама і просить до підве-

чірку. І знову стісняються всі при малому столі і споживають підвечірок. Після цього гість і пан Роман зачали в горіді партію шахів, за якою слідкують зацікавлено Ганна і пані Олена. До них долучилися й Новицькі.

Уже залягли сутінки, як Ганна і батько відправляли гостя до трамвайної зупинки. Він звернув увагу на мізерний вигляд Ганни. Батькам слід би заборонити їй учитися ночами.

— А в неділю приїду автомашиною і обов'язково виїдемо десь за місто. Відпочинете і перейдете на інші думки, — сказав він до Ганни.

— Це вже ніяк! — сміється Ганна. — Після неділі зачинаються письмові іспити!

— Проте, таки виберемося на прогулянку, — докинув батько.



В горіді Левицьких далі сходилося товариство, розважитись і побесідувати на цікаві теми. Ось невдоволений і похмурий пан Дерлиця крутить собі цигарку з купленого «наліво» американського тютюну.

— А ви чого знову насторожились? — питає його лікар.

— Бо я вже третю ніч не сплю, а воюю з блощицями. Відтрутні ці паразити повиповзали з усіх дір і ссуть з людей кров. Справжня язва кинулась на бараки! Я вже третій день дезинфекую кімнату і не можу їх збутися.

— У нас ще блощиць не було, — сказав пан Роман, — та я на всякий випадок теж дезинфекую кімнату. Зате дошкулюють нам комарі та ципавки, що налазять з горіду.

— До нашої повної дір «вілли» налазить їх ще більше, — сказав пан Новицький. — Ми з жінкою кожну ніч ніве-чимо їх, проте в мене і в неї чимало слідів від їхніх гострих щелепів.

— Як є одне, то нема іншого, — сказав пан Дерлиця. —

Ми караємось у незахищених деревами бараках, не маючи де вийти і чим віддихнути. Зате ви тут розкошуєте городами і тінню дерев, то й потрібно трошки постраждати за це. А втім, панове, не те я хотів сказати. Не знаю, як ви, але мені вже годі довше витримати в таборі. Бо як жити і відкіля взяти грошей? Через цю кляту реформу шилінга витрачено останні сотики.

— Це так, воно вдарило по всіх скитальцях, — втрутився фотограф, — і довело до ще більшого зубожіння. Нам забрано останні наші ощадження і втручено в стан безробіття. Ніби новий шилінг пішов сильно вгору і все подешевіло, алеж грошей обмаль. У людей їх немає, і заробити нема як.

— Так, і я зараз безробітний, — сказав пан Дерлиця. — Я втратив своє місце і платню та не можу знайти ніякого виходу. Що мені з того, що кіло цукру коштує тепер лише дванадцять шилінгів і що інші продукти подешевіли, як у мене немає грошей? Становище стало просто безвихідним. Я вже кілька разів записувався на виїзд, але нікуди не хотіли мене прийняти, бо я самотній і старий. Врешті блимнула мені тінь надії. Як знаєте, недавно появився в Зальцбурзі чилійський консул, і цей прийняв мене як аптекаря. Тепер жду нетерпляче транспорту до Чілі.

— Мене теж важко діткнула ця зміна шилінга, — сказав пан Роман. — Моя фарбарня не приносить зараз стільки прибутку, щоб вистачило на прожиток і покриття конечних потреб. Якщо не покращає, мусітиму розглянутись за іншою роботою. Насправді, доля не щадить нам ударів з усіх боків.

Всі замовкли і задумались над невідрадним своїм становищем. Поволі став залягати присмерк, і товариство почало розходитися, кожний з новою журбою.

До столу наблизилася Ганна з книжкою в руках. Вона провела цілий тиждень в посиленому навчанні, але ночі вже присвячувала снові. Мабуть, добра порада судді мала успіх.

У неділю з полудня суддя приїхав своєю автомашиною,

щоб усіх забрати на прогулянку. Тоді стали радитись, куди б найкраще їхати, та тут суддя був провідником. Через хвилину вже всі сиділи в його чотириособовій машині, Ганна поруч нього, батьки позаду. Авто рушає з місця.

— Надіюсь, що вам сподобається наша прогулянка, — сказав він, усміхаючись весело до Ганни.

Ганна дивиться на його вузькі, опалені руки, оперті на керівницю авта. На малому пальці правої руки блищить ізмарагд. Суддя глянув на неї, і вона опустила очі, чуючи, що паленіє.

«Він помітив, що я спостерігаю його...», майнула їй думка.

На устах судді тремтить стримана усмішка.

— Невимовно мила ціха — ваш нахил рум'яніти, — сказав він тихо до неї.

«Він, мабуть, вважає мене за наївну гуску», подумала Ганна, «і прекрасно розважається моїм коштом. А я сама собі винна з тим своїм паленінням», сердиться вона. «Мушу на кожному кроці перевіряти себе, щоб це більше не повторилося».

І Ганна підвела голову та гордовито подивилася на нього.

Суддя глянув на неї з тією ж стриманою усмішкою.

— О, я знаю, що ви гніваєтесь за це на мене і на себе...

В його голосі зазвучала дивна ніжність.

Ганна повертає голову, та його плече торкнулося її плеча. Вона відсувається, але при підкидах воза їхні плечі стикаються ще сильніше і вже так липаються.

«Він навмисне наблизився», думає Ганна, «чейже міг би посунутись ліворуч».

Проте... Ганна не хоче признатися, але цей доторк їй милий... так милий, що вона хотіла б присунутись до нього зовсім близько і міцно-міцно притулитись... Її приголомшує його близькість, щось солодко-жагуче кладеться на груди...

Здається Ганні, що вся її істота не є вже чимось окремим, а наче б розпливається і розгублюється в цьому дивному хвилюванні. Суддя повертає голову, і вона чує на обличчі його гарячий віддих, що пахне цигарками... Його очі впилися в її зіниці, і... Ганнині думки ще більше заворушилися. Проте вона намагається знову віднайти себе. «Невже мене огортає таке запаморочення, про яке говорила Ірина?» — дивується вона. «Ні, я не можу цьому піддатися! Мушу заволодіти собою!» Ганна випростовується і намагається отрясти з себе туманну зачарованість.

А ось уже й мале озерце з кришталевою, блакитною водою, мальовничі узгір'я і молодий берізово-смерековий лісок.

— Тут розіб'ємо наші «шатра», — сказав суддя, спиняючи автомашину.

Усі вийшли з авта і захоплено дивилися на прегарний краєвид. Настрій Ганни зразу ж змінився. Вона зараз почула себе вільно й гесело. Над озером, де росли берізки і малі смеречки, розстелив суддя на зеленій пухнастій траві велику плахту. Після цього став виймати з валізки всякі присмаки: чоколаду, тіста, м'ясні перекуски та вино. Знайшовся й гарячий чай в термосі.

— Я дозволив собі привезти дещо перекусити, — сказав він, — прошу розгоститися...

— Це ж справжній бенкет! — скрикнула Ганна. — Але перш за все ходім перейтися і налюбуватися красою природи. Як зголодніємо, схрупаємо все дочиستا.

Сміючись весело, подались за Ганною суддя і батьки.

— Я шкодую, що не взяла купелевого костюма, тут можна б прекрасно поплавати, — сказала Ганна.

— Вода ще зовсім холодна, але як потепліє, можемо тут зробити перегони у плаванні, — відповів суддя.

Обійшли довкруги озеро і повернулися до свого місця.

Тут мама поклала закуски на чистому білому папері і налляла до склянок гарячого чаю. Потім їли солодощі і запивали вином. Міцне вино хутко повеселило всіх і витворило рожевий настрій. Суддя не зводив очей з розсміяної Ганни, а вона, чуючи, як йому подобається, ще і ще набирала веселости і привабливості. Врешті починає тихо наспівувати улюблену мелодію.

— Заспівайте насправді щонебудь, — просить він.

І Ганна співає. М'який і соковитий її голос несеться дзвінко над водами озера.

— Браво! — сказав він, — я вже бачу, що ви виучуватимете по матурі.

— Так, тільки щоб була змога далі студіювати спів і музику!

— Другим разом принесу свою скрипку до супроводу, — скавав він.

— Як так, то можемо влаштувати собі концерт у монастирській залі, де є фортепіано, — заохотилась Ганна.

У судді виявився теж непоганий баритон, і вони спільно проспівали дещо.

Та тут небо, що вже раніше стало захмарюватися, раптом потемніло, і перші краплини дощу впали на землю. Хоч-не-хоч, мусіли наші звивати свої «шатра» і втікати до авто, бо дощ ставав рясніший. Додому ще не хотіли вертатися, бо якже сумно зараз у сірій кімнатці, де ще й протікає! Тому, коли суддя запропонував піти до відомої в місті каварні «Вінклера», всі охоче погодилися.

У каварняній залі більшість столиків була вже зайнята, проте, наше товариство знайшло ще затишний куток. Багато було тут американських військових з австрійськими дівчатами. Між столиками звивалися кельнери, проте меню було дуже невибагливе. На харчові картки діставали печиво, без квитків лише каву, чай або вино. Наші замовили каву, і тут

закуси судді дуже придалися. Пили чорну каву і приглядалися до танцюючих пар. Солодко ллється по залі мелодія чарівного віденського вальсу. Коли після перерви музика заграла танго, суддя попросив Ганну до танку. Вони гарна з себе пара, що звертає на себе увагу. Він високий і ставний, вона на чоло нижча, контрастуюча своєю білявістю з його смаглівістю шатена. Ганну знову огортає дивний чар...

— Як, панно Ганно, чи добре я зробив, що вас сюди привіз? — питає він, називаючи її перший раз на ім'я.

Ганна глянула на нього з розміряною усмішкою.

— Гарне у вас ім'я. Я в думках не називаю вас інакше, лише Ганна.

Його рука, що обіймала її стан, притягає її ближче, і Ганна чує на своєму обличчі його гарячий віддих.

— Танок з вами — це казка, Ганно, Ганнусю... — тихий шепіт біля її уха.

Бо танго, чарівне танго п'янить почуття шарлатним туманом, в якому є лише насолода їхнього зближення в гармонійних рухах, що м'яко піддаються тактові мелодії. Та Ганна на мить стрепенулась.

«Трачу зовсім голову», спалахнула в неї думка. «Вже Ірина куди тверезіша за мене. Але танго — це чар... Проте, я не можу так запаморочуватися...»

— Чому ви задумалися, Ганнусю? — знову шепіт біля її уха, і Ганна чує дотик його гарячих уст. — Я називаюся Юрі, Юр, зовіть мене на ім'я, — в його голосі пробивалося прохання.

— Гаразд, пане Юрію, лише відсуньтеся будь ласка, бо на нас дивляться люди, — відповіла Ганна, що помітила деякі спрямовані на них погляди.

— Зовіть мене просто Юрій. А щодо людей, то вони тут ні при чому, і вони мені байдужі, лише ми двоє, ви... ти, Ган-

нусю, і я... — І знову він пригортає її міцніше, а його уста блукають легонько біля її уха.

Нарешті танго закінчилося, рожева імла розвіялась, і Ганна з Юрієм вертаються до столика. Юрій радий і веселий, Ганна мов би зніяковіла і принишкла.

— Ми вирішили з Ганною називати себе по імені. Чи батьки не проти цього?

Батьки погодились, хоч трохи ніяково на це їхнє рішення, бо й так суддя поставив їх перед доконаним фактом.

«Ти вирішив, не я», подумала Ганна.

Оркестра грає на зміну вальс. І знову Ганна гнеться в руках Юрія. І знову вони вступили в зачароване коло, де спалахують сповнені насолоди почування. Голос співака наспівує речитатив про таємниці віденського лісу. Юрій ще і ще прохає Ганну до танку, і так минає час аж до пізньої ночі.

Коли вернулася додому, Ганна не могла заснути. В ушах її звучать танкові мелодії, вона бачить його погляди й усміхи, чує тиск його рук. Все інше зблідло, лише він, Юрій, сповнює всі її думки. З того дня вона стала його прозивати в думках лише Юрієм, і мрійно проходили її дні, сповнені бажань і надій.



Але ось уже й наблизився великий момент у житті Ганни — матуральні іспити. Перш за все прийшли іспити письмові. Ганна знову потонула у книжках, доповнюючи гарячково свої знання, як зрештою й уся восьма класа. Слово «матура» електризувало їх усіх і стало їхньою найбільш вимріяною та бажаною метою, що її досягнення вони так гаряче прагнули! Все інше перестало існувати. Існувало лише чаруюче слово «матура», що стало символом, і в його колі учні восьмої класи жили і рухалися, мов загіпнотизовані. Їх пронизувало тремтіння страху й неспокою, а з другого боку — охота зміряти свої сили і пописатися. Огортало їх предчуття

радості після досягнення цієї найважливішої в цю хвилину мети, до якої вони прагнули всіма силами.

Ганна теж жила в тому чародійному колі і переживала те саме. Нарешті приходить день, коли вона після письмового іспиту приступає до усного. Одягла нову темну сукню, пошити їй на ту подію, волосся уложила в гарну зачіску й поспішила до школи. Тут покликали її до матуральної залі. Іспитова комісія з кількох учителів і голови засіла за довгим зеленим столом. Ганна сідає при столі і чекає на питання. Але, о горе,! Серце б'ється їй так прискорено, що вона не в силі зловити віддих і вся тремтить. В голові в неї порожньо. З того всього, що вивчала, не залишилося — так принаймні їй самій здається — нічого. А тут падають питання на які Ганна відповідає непевно, уриваним голосом. Нерви її напружені, думки розгубилися, і вона наче крізь туман бачить спрямовані на неї очі учителів.

«Недобре йде», подумала в розпачі. «Невже ж я не здам? Але ні, я мушу здати, це тільки від мене залежить! Щоб на це сказали батьки, щоб сказав Юрій?»

І зразу стала їй перед очима сцена в суді, де вона теж була розгубилася, а потім віднайшла себе. Юрій сміявся б... і жалів!... І як тоді у суді, Ганна почала зосереджуватися і поволі опановувати розбурхані нерви. Її відповіді стають ясніші й певніші, а голос пливкіший. Ганна заспокоюється, підводить голову і вже сміливо дивиться у вічі вчителям.

«Я мушу їх здобути!» прокинулось раптом у неї радісне заохочення. І здається їй, що перевищує саму себе, мов би справді хотіла пописатись доцільними відповідями. Нарешті іспит закінчений, учителі встають і стискають їй руку, вітаючи з добрим успіхом. Розгарячована Ганна залишає іспитову залю. В душі у неї велика радість і почуття, що доконала щось дуже важливе.

— Ганнусю! Моє визнання! — то Ірина, що вже довгий

час дожидала Ганну в коридорі школи. — Ти просто пописалася! Я підслухувала трішки.

Ірина аж давить Ганну в обіймах. Вона теж зложила тому два дні іспит зрілості. Ганна ділить свою радість і з іншими друзями-співучнями, що чекали її в коридорі. Після того поспішає, мов на крилах, додому і кидається батькам на шию, сміючись і плачучи одночасно.

— Ти не уявляєш, яке то щастя, мамо!

Мама вже уявляє собі те щастя, бо й у неї на очах сльози радості. І батько мене якось нишком хустинку.

Прийшли й Новицькі поділити загальну радість і висловити Ганні свої побажання.

— Мое визнання! — каже пан Новицький. — Тепер слід підходити з повним респектом, бо це ж перед нами матуристка, а не якась собі учениця. Зараз лише хорошого молодця, то вже й одружитися можна, — підморгує він значущо.

— Я ще не думаю за це, — сміється Ганна.

— А це, Ганнусю, за матуру, і мама дає їй гарний матеріал на сукню та пакетик чоколядок.

На прибраному столі стоїть китиця квітів, вино й солодощі. Усі сідають за стіл і підносять тости в честь героїні сьогодення. Прийшла й Марина Гірна з дітьми, давніша хазяйка Левицьких, поздоровити Ганну. Ганна обділює малят солодощами і голубить найменшого, Тарасика.

В той час нагодилося авто і в кімнату увійшов новий гість — Юрій, з китицею квітів і пачкою солодощів і вина. Погляд його зупинився на обличчі Ганни, вичитав з нього усе і розпромінився усмішкою.

— Вітаю вас з успіхом! Я знав, що ви складете іспит, Ганнусю... — сказав він, з визнанням вклоняючись, — А це був перший поріг, що ви його у житті переступили, і я

вам бажаю, щоб це був перший ступінь на шляху до вашого кращого майбутнього. А тепер на вашу честь! І корок вистрелив угору з шампанського.

Юрій довго не забарився, бо мусів вертатися до урядування. Але опісля він приїде знову, і вони спільно щось придумують.

Коли Юрій від'їхав, Ганна взяла зерно й пішла до голубів, щоб і з ними поділитися своєю радістю. Молоді уже зовсім підросли і розправляють крила, тріпочучи ними, проте літати ще не наважуються. Ганна сипле їм зернятка, бере їх у руки й голубить. Тут уже Лялька невдоволена цим і клює її руки. Ганна бере її й пестить. Тоді, сердито воркотячи, влетів до будки старий. Ганна і його вхопила і попри його спротив цілує в білу голівку.

— Тепер привезу вам зерняток, — шепоче йому чутливо до уха.

Як їх залишила, старий вибіг за нею з будки і голосно лаявся, що настроїло Ганну ще краще. Так і застала її Ірина.

— Ходім, Ганно, на озеро, прекрасна погода! Змиємо у хвилях це матуральне нервування.

Та тут мама кличе обідати. Засідають у чвірку до святочного, так би мовити, обіду. Ірина вже по обіді і вона воліє їсти солодощі. На столі пишанються рожі, багряні від Юрія і золотаві від батьків. Вони оживлюють і прикрашають сіреньку кімнату. А втім для Ганни зараз скрізь цвітуть і пахнуть рожі. Ганна ступає по пелюстках...

Опісля ідуть обидві на озеро і обговорюють перебути іспити.

— Знаєш, Ганно, це почуття щастя і вдоволення не залишає мене ні на хвилину! Хотілося б мені співати і танцювати від радості. Водночас сповнює мене почуття гордості і важливості моєї власної особи. Між старшими почуваю себе, як рівна, і справді треба б уже поважніше і самостійніше думати про життя.

— Так, слушно, я теж подібне відчуваю. Іспит зрілості — це наче переломовий момент у житті, що відкриває ворота в світ. Я хотіла б далі студіювати музику, — каже Ганна.

— Я зате мрію про медицину. У Олега теж велика охота стати лікарем. Ми хотіли б разом студіювати і опісля одружитися... А ти, Ганнусю?

Так близькі думки про подружжя чужі Ганні. Одружитися з Юрієм? Ця справа ще далеко від неї, а зрештою — він про це нічого не згадував. І чи взагалі він думає за це?

— Я не знаю, Ірино, то все ще далеко від мене...

Над озером було чимало охочих купатися. Вода вдаряє принадно об береги, і Ганна з Іриною плывуть на середину озера.

— Вертаймося, Ганно, ми вже кусень відплили, і мені захопило віддих, — каже за якийсь час Ірина.

Вертаються отже і лягають на гарячий прибережний пісок.

— Тепер віддаймося неподільно почуванню абсолютної щасливості, — каже Ірина, — простягаючись з насолодою на всю довжину.

— Так, це справді щастя... І Ганна лягає біля Ірини.

Так вони провели деякий час.

Був пізній пополудень, коли Ганна вернулася додому. Відпочивши в городі, подалася до монастирської залі, щоб пограти на фортепіані. Тут і знайшов її Юрій, що непомітно увійшов і прислухувався до її гри. Ганна відчула його присутність і урвала раптово гру.

— Таки знайшов тебе, — сміється Юрій. — Ганнусю, прохаю, заграй щось для мене!

Ганна задумалась на хвилину. Легенько перебігла пальцями по клявишах. Взяла кілька акордів. Вона шукала найвідповіднішого музичного фрагменту, який віддав би настрої її душі. Раптом ніжно й солодко зазвучав шопенівський

ноктюрн. Юрій слухає деякий час, врешті вийняв скрипку, яку він приніс із собою, і до фортепіяна долучилися тони скрипки. Ганна заграла і проспівала опісля ще кілька народних пісень.

— Яка краса у наших піснях і глибина почувань! — Юрій був зворушений. — Ганно, мала чародійко, що ладна так порушувати струни душі, ти зачарувала мене зовсім.

Ганна всміхається вдоволено й лукаво.

— Коли б я знала, що мої пісні настроять тебе так по-важно, була б не співала. А як хочеш пізнати красу наших пісень у всій повноті, то за пару тижнів відбудеться тут, у цій залі, академія і концерт української пісні для вшанування трьохсотліття повстання Богдана Хмельницького. В програмі реферат, деклямації, співи, музичні пописи... Прийдеш послухати?

Юрія охопила радість:

— Прийду, прийду, бов'язково прийду, — сказав він, усміхаючись до неї.

Тоді він став говорити їй про любов. Ганна прислухувалася, наче до музики, до його притишеного голосу. Він кохає Ганну, і ця любов сповнила його життя новим глибоким змістом. Він покохав Ганну, так би мовити, з першого погляду, бо від цієї розправи в суді не міг її забути. Поява Ганни в його житті спричинила таку чудесну зміну, що він віднайшов себе і почув міцний зв'язок з рідним йому українським народом, до якого й вона належить.

— А тепер, Ганнусю, скажи мені, як ти ставишся до цього і чи ти ладна дарувати мені свою любов? — запитав він при кінці.

Як відомо, Ганну вже давно сповнювала любов до нього, хоч вона змагалася з нею. Та це чітко висловлене признание завірюшило її думки. З хаосу почувань найсильніше підноситься почуття невимовного щастя і відбивається на її обличчі, коли вона без слів дивиться в його закохані очі.

— Ганно, скажи... а може я вже старий для тебе. Я маю більше тридцяти років.

Цей вислів чомусь раптом розвеселив Ганну. Вона не витримує і прискає сміхом.

— Але на свої тридцять років виглядаєш страшенно молодо, старику! Та ясно, я такого поважного старика не можу любити.

— Що, Ганно, ти смієшся з мене? Як так, то...

Він похиляється раптом над нею, і на її уста падає його гарячий цілунок.

— Юр, як можеш... — шепоче Ганна, коли він нарешті звільнив її і вона могла захопити віддих.

Та у відповідь падають його поцілунки на її очі й обличчя. Все інше перестало існувати, і час спинився.

— Ганно, єдина... ти мені над усе... — шепоче він, притягаючи її ще й ще до себе. Нарешті Ганна звільняється з його обіймів і спирається на фортепіано.

Але поки котресь із них встигло промовити слово, постукало в двері, і до залі увійшла Ірина з Олегом.

— О, як бачу, вже концерт закінчений! — вигукнула Ірина. — А шкода, ми так хотіли послухати! А втім, Ганно, твоя мама кличе вас вечеряти.

«Добре, що Ірина нічого не помітила», думає Ганна.

Але Ірина якось підозріло дивиться на Ганну й посміхається.

«Мабуть у мене на обличчі сліди», непокоїться Ганна.

Коли вертались додому, Юрій шепнув Ганні, несподівано для неї, таке:

— Знаєш, Ганнусю, я мусітиму розпрощатися з тобою на два тижні. Я мушу виїхати на цей час.

У Ганни похололо серце, та вона не обізвалась ні словом.

— Я через два тижні вернуся, Ганнусю!

Вдома уже стіл застелений, і мама порається біля вечері.

— Це ж справжній бенкет! — скрикнула Ірина.

— Це ваш поматуральний бенкет, — всміхнулася пані Олена.

Юрій наповнював келіхи міцним вином, то й не дивота, що настрій усіх іскрився веселістю. Були й обое Новицькі. Юрій сміявся і сипав дотепами, розважаючи товариство. Пан Роман і пан Новицький теж оповідали цікаві анекдоти. Ганна була хвилинами мов би принишкла, і їй підпало, що Юрій інколи задумувався, наче б його хвилювали невідрадені думки.

Була пізня година ночі, як гості відкланялися. Юрій прощався довше, бо це на два тижні.

— Ганно, — каже другого дня Ірина, — за кілька день їдемо на пластові табори. Не уявляєш, як я радію цьому.

І Ганну потягає чар пластової ватри. Ще є час, і вона їде на село до Загайних. Тут її прийняли з відвертими руками.

— У нас хутко підсилитеся по вашім матуральнім виснаженні, — каже пані Загайна.

Та хоч як Ганну затримували, а сільські продукти як їй смакували, проте вона через три дні подякувала за хліб і сіль і вернулася додому. Привезла з собою дещо з харчів і зерно для голубів.

А там уже й пластовий табір. Ганна знову лежить під шатром на м'якій моху і молодих смеречаних гілках, вдихає в себе свіжий запах лісу і слухає чарівний спів пташок. Знову у відблисках ватри співає з друзями любі пісні і розповідає та слухає цікаві гадки. А там їхні вправи, купелі в озері і перегони у плаванні. І так у милій, дружній спільноті на тлі чарівної альпійської природи проходить їй весело час. Ганна опалилася. Тут, між іншим, був і Ганни учитель малювання з гімназії — Овсієнко, який був раніше професором Академії мистецтв. Це був відомий маляр портретист.

Його потягнула ніжна Ганнина врода так, що він запалився намалювати її портрет. Він узяв з собою полотно і фарби і тут таки, на місці, поробив перші нариси образу. Він малював з захопленням, та не ставало йому часу.

— Далі малюватимемо вдома, в нашому таборі. Праця над образом триватиме ще деякий час, — сказав він. — Тут я довго не забарюся, бо вдома жде мене ще друга робота.

І Ганну тягнуло попри все додому, і вона вернулася за три дні до призначеного приїзду Юрія.

— Чому так скоро, Ганнусю, що, заскучала? — питали батьки.

— Мушу вправлятися на фортепіані, бо пальці мені геть зіштовпніли. Та й мушу піти на лекцію, бо не знаю, що професор собі про мене подумає. До табору встигну пізніше ще раз на кілька днів поїхати.

І дійсно, в наслідок останніх подій Ганна пару тижнів не була у старого професора. Зразу ж і пішла до монастирської залі вправлятися. Наступного дня теж вправлялася кілька годин, а після полудня вибралась на лекцію. Професор робив їй докори за довгу відсутність.

— При ваших здібностях шкода кожної втраченої години. Співу теж не можна занедбувати.

Ганна виправдувалася, як могла, і обіцяла поправитися. Що торкається співу, то вона менше до нього прикладається, проте має пару годин у місяць з іншим професором. Сьогодні вони грають матіне Моцарта, а глибока ця і ніжна музика справляє на Ганну сильне враження.

Після лекції Ганна розпрощалася і вийшла на вулицю. Йшла не кваплячись, заглиблена в думки, замішана в юрбу людей. Перейшла так одну вулицю, коли раптом в полі її зору показалося знайоме сіре авто. Вона миттю прокинулася із свого замислення і всю свою увагу скупчила на авті.

«Чейже це він при керівниці, а біля нього елегантна жінка!» Ганна притьомом подалася назад, щоб не бути поміче-

ною. Авто минуло її, і вона ще встигла спостерегти, що жінка біля нього — молода гарна чорнявка. Ганна вся похолола...

«Невже це так?»

Ця несподіванка вразила всю її істоту. Ганна мов остовпіла. Незносний біль сповнює її груди, підходить до горла і витискає з очей сльози. Вона хотіла б у цю хвилину відчувати фізичний біль, такий, щоб він заглушив це нестерпне, що важко залягло на серці. Вона йде швидко, майже біжить з повними сліз очима і затиснутими долонями. Проте, через деякий час трохи заспокоюється, крок її вільнішає.

Отже то є його: «Я мушу виїхати?»

Ганна чула і читала, що чоловіки бувають зрадливі, але щоб саме він... і то ще суддя... Ні, у Ганни було надто високе поняття про нього!

Біль спроквола поменшується, хвилювання теж, а його місце заступає почуття погорди до невірного. Напруження поволі відходить, і очі починають знову спостерігати оточення.

«Лише я взяла це зближення так глибоко», міркує вона. «Для нього це тільки звичайне знайомство, і він, мабуть, так поступає з кожною гарною жінкою. Найкращий доказ ця дама в авті... А я глупенька...»

Тут Ганну охоплює досада на нього. Чому саме її вибрав собі за предмет своїх брехунських заходів і чому взагалі вона мусіла його пізнати? Хіба на те, щоб знівечити собі спокій душі... Ох, як вона хотіла б помститися на ньому, відкинути його гордо від себе! Та цікаво, чи він завтра прийде і що говоритиме? Звичайно, буде прикидатися невинним і говорити солодкі слова, як і в цій хвилині шепоче другій...

Ганна прискорює ходу.

«Щоб можна йому протиставити кого іншого! Це була б найкраща помста!» Та вона не знаходить нікого, з ким еднало б її щось ближче. Тоді згадала Ореста. Але цікаво, чи

Юр... ні, вона його не може так звати! Отже цікаво, чи «він» прийде і як їй поступити... Ганна звільняє ходу і йде з похиленою головою, заглиблена в понури думки.

«Найкраще б втекти», майнула їй раптова думка, «і відсунути цю зустріч. Втекти на село! Завтра рано поїду до Загайних», зразу й вирішила. Це рішення трохи її заспокоїло.

Батьків застала Ганна в городі і сповістила їх, що завтра їде.

— Аджеж завтра мабуть прийде Юрій, — запримітила мати, — тож як це буде?

— Виправдайте мене якнебудь. Я зараз дуже голодна, — каже Гнана, чуючи, що їй підходять до очей сльози.

Батьки помітили знервування Ганни. Бо хоч як вона не намагалася опанувати себе, все ж таки сліди щойно пережитого залишилися на її обличчі. В кімнаті Ганна розглядає розклад їзди.

«Ага! Маю поїзд о п'ятій тридцять вранці. Мушу вдосвіта встати». Із смутним, поблідлим обличчям готується вона до завтрішньої подорожі.

— Візьму гроші і сахарину, — каже до матері. — Може щонебудь дістану.

— Будь обережна, Ганно, — каже стурбована мати. — Краще, щоб ти нічого не привозила і не наражала себе. А втім, дочко, що тобі долягає?

— Нічого, мамо, я зараз не можу... скажу, як повернусь.

Ніччю Ганна тулить обличчя до малюсінької подушечки, щоб придушити стрясаючі ридання.

«Завіщо ти завдав мені цей біль?!» питає розпачливо в думці.

Ліжко перестало бути місцем приємного спочинку, де стільки солодких мрій перемріялось, а стало чимось нестерп-

ним, на чому треба лежати, коли тіло тремтить і корчиться від прихованої муки.

Ганні хотілося б зібратися, вибігти у пільму ночі, викричати вголос своє страждання і заспокоїти розбиті нерви. Проте вона мусить лежати. І довга, безконечна довга і жорстока для неї ця безсонна ніч, поки зашарів світанок.

Вдосвіта Ганна встала, стомлена і зламана. По садках звучать скрізь пташині співи, але вона на це глуха. Швидко п'є вчорашню каву і виходить у пахучий ранок. Зводиться гарний літній день. З-поза овіяних мряками гір сходить сонце, велике і огненне, і його відсвіт падає на гори й небо, що теж загорілося червоним і опалево-золотавим кольором. Деревя витягають пружно свої гілля-рамена, обсіпані свіжою зеленню густого листя, а на травах діамантиками виблискує роса. І все те, дерева й трави і вогка від імлі земля виділяють п'яні запахи. Пахуча свіжість овіває змучене Ганнине чоло і оживлює її думки.

Тим часом батьки вдома ламають собі голову над дивною поведінкою доньки.

— Їй трапилась якась неприємність, — каже мати, — вона щось прикре переживає. Але я не наполягала, щоб розповіла; як заспокоїться, то сама розкаже.

Коли третього дня прийшов Юрій, батьки виправдували доньку, як могли. Юрій був дуже здивований відсутністю Ганни і прикро вражений. Приніс пишні альпійські фіялки, що їх пані Олена дала у воду і поставила на столі. Їхня ніжна краса манила очі і оживлювала кімнату.

Однак Юрій дивився на квіти посмутнілими очима. Допитувався, коли Ганна вернеться, чи далеко те село, чому вона сама подорожує.

— О, наша дочка самостійна! — сміється пані Олена. — А втім, то недалеко, яких тридцять кілометрів, Ганна може й завтра вернутися.

Пан Роман запропонував заграти в шахи, і обидва засіли в городі до гри. Та думки Юрія блукали далеко, він робив помилки і програвав.

— Завтра прийду раніше, може, Ганна приїде, — сказав він, відходячи.



Тим часом Ганна намагалася віднайти втрачену духову рівновагу і передумати все ще раз «на холодно». З'ясовуючи гепер спокійніше свої міркування, вона дійшла до висновку, що він бере це все лише як легкий флірт, а її болючі переживання викликали б тільки насмішку у нього... Ганна картає себе, що так хутко йняла йому віри і так легко кинула в гру своє серце. Не припускала, що він відплатить їй зрадою...

Та Ганна підводить голову. Ні, вона мусить біль заховати глибоко, їй слід твердо протиставитись цьому... І слід зрозуміти, що це вже означає — годі... не доведеться вже любити. Це кінець...

Проте тихо, нишком, десь з прихованого кутка її свідомости виринає його усмішка і його погляд, і Ганну охоплює жаль... Ні, вона не в силі забути його обіймів і цілунків, і того почуття щастя, що сповнювало всю її істоту. Цього Ганна ніколи не забуде...

Невже це мала б бути велика, безнадійно улюблена ілюзія її життя? Щось недосяжне? Думки тиснуться з усіх сторін і не дають їй спокою. Ганна мусить зайнятися чимось іншим, і вона вибралась з паном Загайним до знайомих селян, щоб придбати дещо з харчів. І так частинно за гроші, частинно міняючи сахарину, дістала трохи масла, яєць, чимале мішечко муки і зерно для голубів.

— Мусітимете принаймні два-три рази за цим приїхати, — сказала пані Загайна,

— О ні, якщо мені позичите наплечника, заберу те все нараз. Завтра хочу їхати.

Ганна в своїх турботах зовсім забула, а тепер їй пригадалося, що вона має позувати до портрету. Професор уже вернувся і жде її.

«Навіщо мені тепер цей портрет?», думає вона неохоче, «коли вся радість покинула мене, а залишився тільки розпач? Та, проте, зобов'язання...»

Пані Загайна аж заломила руки.

— Тож ви не можете так себе наражати; тож попадете просто в руки поліції!

— Нічого мені не буде, — сміється Ганна. Її думки знову змінилися, і у неї збудилося бажання зробити щось комусь наперекір.

«Якщо мені не поведеться, він мене судитиме...»

Здається їй, що навіть прагне цього, може з цією підсвідомою думкою збирала те все?

Та тут же Ганна картає саму себе.

«Яке дівцтво! У мене охота грати роллю якоїсь жертви і навіщо? Чейже не відтягну його цим від «тамтої», відзивається голос розсудку. Але введу його в турботи, він буде перейнятий моєю справою і муситиме про мене думати. Тоді та зблідне в його очах...»

Тут Ганна жажнулася. «Що це я? Відривати його від другої? Це ж було б приниженням для мене! І чому ця справа так мене хвилює?»

«Ні, мені слід за це забути, за все добре й лихе. Надо мною перейшла буря, та я мушу отрястися і не думати більше про це».

У цім рішенні Ганна пакує до наплечника муку й зерно, до течки масло й яйця і прощається з Загайною, що весь час відмовляє її від цього кроку.

— Якщо б мій чоловік був дома, не пустив би вас ні за що в світі!

Пані Загайна не проводить Ганни до залізничної станції, бо не може залишити дитину. Тож Ганна йде сама визолоченою сонцем дорогою, несучи свій наплечник і течку. Залишає за собою просторі, чисті баверські будинки і виходить на пільну дорогу. Тут п'янить запах збіжжя і скошеної трави. До станції йдуть і інші подорожні, горішньоавстрійський діалект звучить м'яко в ушах Ганни.

Раптом замаячив на обрії блакитний однострій поліцей. Ганна, вирвана з своєї задуми, скупчила всю неспокійну увагу на поліцаєві, що наближався до них. Озирнулася на австрійців. Вони теж несли повні течки і неспокійно вдивлялися в поліцей. Він пройшов попри них і став осторонь. Потім зачав вільно йти за ними. Недалеко від станції Ганна неспокійно озирнулася. Поліцей стояв оподалік, та що за диво! Кілька з подорожніх зникли по дорозі якимсь загадковим способом, і то — як Ганні здавалося — ті, з повними течками. Ганну пройняв жах, і думки завірюшилися в її голові.

Як вона могла так легкодушно наразити себе? І то в ім'я чого? Щоб звернути на себе увагу цього... Яку ж турботу вона наведе на батьків, засліплена одним... Тут Ганну охоплює досада, що через нього попала в таку халепу. Та зразу відзивається її почуття справедливості.

«Він тут ні при чому, а винна лише я сама! Винна моя легкодушність і дівтвство...»

Думки плутаються гарячково, і так Ганна доходить до залізничної станції, купує в касі квиток. До відходу поїзда ще майже півгодини. Вона виходить на перон і сідає на лавці. Поліцей не видно, і вона з полегшенням одітхнула. Повільно збираються подорожні. Ганна дивиться на годинник. Ще п'ятнадцять хвилин! Щоб лише щасливо... Та раптом на платформі з'являються два поліцаї, і Ганна чує, як їй уся

кров втікає в обличчя, а тіло деревіє. Щось льодове підповзає під серце...

«Шкода, що я хоч течки не покинула в почекальні», майнула стривожена думка. «Тепер усе пропало. Може б ще вдалося зсунути наплечник? Ні, неможливо!»

Очі поліцаїв спостерігають пильно подорожніх. Ось високий поліцей приступив до одного з чоловіків, у якого була велика валізка, і звелів йому її відкрити. Другий розглядає наплечник іншого подорожнього. Отже контроль!..

У Ганни спалахнули думки. «Яка це буде турбота для матері, і як батько бігатиме в цій справі! Як ця новина впаде на табір! Що подумують собі друзі... Може, що я торгую... Який сором!»

Ганна хотіла б у цю хвилину запасти під землю.

«І чому я про це все не подумала, а так недоречно»... В неспокійному очікуванні летить час і надходить хвиля...

Раптом біля лавки почулися швидкі кроки, і чиясь рука спочила на її плечі. Задивлена в протилежний бік на контроль, Ганна рвучко повернулася і стрепенулася від несподіванки.

— Ходім, Ганно, сказав Юрій, вітаючися та беручи її течку.

Що це, його з'ява? Чудо? Рятунок? Ганна дивиться на нього нерозуміючими очима і щойно будиться з свого зам'яніння. Встає і не дуже певними ногами йде з ним до виходу. За ними поглядають поліцаї, але їх не затримують. Перед станцією стоїть сіре авто Юрія, а біля нього поблідла пані Олена.

— Чому ти, Ганно таке накоїла? — питає мама з докором. — Пані Загайна розповіла нам усе. То просто чудо, що ми встигли приїхати в останню хвилину. Тут сказали нам, що на пероні контроль.

Ганні теж видається ця несподівана інтервенція чудом. Готувалась уже була на найгірше... Тепер Юрій помагає їй зняти наплечник і кладе його разом з течкою в зад веза, де примощується мама. Потім просить Ганну сідати побіч себе, натискає педалі, і віз рушає з місця. Ганна вже встигла отрястися трохи з останніх вражень, і зараз огортає її нескінченно прикре почуття нижчости. Ганні соромно перед ним за свою наївність і недоспілість, прикро, що він був свідком її пониження. Щойно тепер усвідомлює собі, як терпіла б її амбіція, якщо б він її судив... Властиво з його ласки це не станеться, він запобіг цьому... Ніхто з них не перериває важкої мовчанки.

«Він мене осуджує», думає Ганна. Проте, його несподівана присутність їй невимовно мила... Їй так хотілося б пригорнутися до нього і просто виплакати в його обіймах... Вона саме тепер прагне його ніжностей і пестощів. Та він мовчить...

Нарешті Юрій глянув на неї хмарно й допитливо. Вираз його обличчя був холодний і замкнутий в собі.

— Отже ви аматорка емоційних вражень, чи не так? — запитав він з виразною іронією.

Ганні вдарила кров в обличчя. Її почування миттю змінилось. Зникло все неприємне, що зараз пережила, зникло любе відчуття його присутности, а в уяві виринула чітко і болісно інша картина: авто, він і ця жінка біля нього, причина того всього...

Тому Ганна, дивлячись йому холодно і гордовито в очі і намагаючись надати своєму голосові стільки ж іронії, що і в його, відповідає:

— Цей ваш вислів ви ладні б перш за все пристосувати до себе.

Рука Юрія, оперта на керівниці, задрижала, його здивований і питаючий погляд спочив на Ганні.

— Що це означає?

— Навіщо питати? Чейже ви краще знаєте за мене! — вираз обличчя Ганни теж холодний і непронизливий.

Куди дівся чар і насолода їхнього зближення і ніжність поглядів? Зараз сидять поруч себе, мов двоє чужих, а то й вороже наставлених людей.

— Я не розумію, що ви хочете тим сказати, — обізвався врешті Юрій. — Але чи ви подумали, як це було б, якщо б я мусів вас судити?

— То що ж!? Ви виконали б лише свій обов'язок, так, як супроти кожного іншого підсудного.

— Гм, так... А що сказали б на це ваші батьки?

— Це дрібниці! — каже Ганна. — Бувають більші нещастя, і люди мусять годитися з ними.

Юрій знову глянув хмарно на неї. Потім запала довга мовчанка.

Минали поля, де шелестіло на вітрі зелене збіжжя, і левади із скошеним сіном, на яких паслися біло-червоні корови і пастушки виспівували протяжні альпійські мелодії. Минули гарно забудоване село.

Юрій повернувся до Ганни. Байдужа маска зникла вже, з його обличчя, очі дивилися лагідно.

— Ганнусю, — його голос звучить м'яко і тихо, — що це все означає, чому ти так зі мною? Але перш за все пробач мені мій незручний вислів.

Ганна глянула на його змінене обличчя. В її вухах забрелів його тихий голос, наче музика, і схвилював її глибоко. І знову ті немудрі сльози тиснуться до очей. Ні, чейже він так само шепотів до іншої, його очі дивились так на іншу... Ганна випростовується й мимоволі відсувається.

— Мабуть, є в мене до цього причини, — каже вона холодно, — та я волію їх промовчати.

— Ганнусю, скажи, прохаю, чейже це наша справа, твоя і моя.

— Воно не зовсім так, — передчасно упало з уст, — тут є ще хтось третій.

— Про кого ти думаєш? — запитав Юрій придавленим голосом.

— Я вже сказала, що ви це знаєте найкраще.

— Ти щось про це знаєш? Хто тобі сказав?

— На вулиці можна іноді бачити цікаві речі.

— Так ти бачила!? Що ти собі за мене погадала!? Тепер я не дивуюся... Ганнусю, — м'яко зазвучав його голос, — я хотів тобі це сказати... Взагалі хочу тобі багато дечого сказати..

Ганна мовчки низила плечима.

Так доїхали до Зальцбургу і швидко минули метушливі вулиці міста. Ось уже табір і фарбарня. Тут вітає їх батько, і всі увіходять до хати. На столі пишається свіжа китиця троянд. Ганна дивиться розгублено на квіти. Взагалі вона почуває себе ніяково і не бере участі в розмові. Врешті бере зерно і виходить до голубів. Пестить їх і пригортає, хоч знову ті немудрі сльози підходять їй до очей. Через деякий час вийшов за нею Юрій і попросив пройти з ним до городу. Юрій узяв її за руку, і стільки благання було в його очах, що Ганна пішла мовчки з ним. Тут сіли вони на лавочці під тінистою вишнею, і він став говорити.

— Ти, мабуть, бачила мене в місті з однією жінкою. я переїздив з нею кілька разів. Бачиш Ганно, я живу тут більше року і не передбачав, що пізнаю тебе. Тож поробив інші знайомства: проте, я був далекий від якогось глибшого почування. Коли я тоді пізнав тебе, хотів зразу зірвати це знайомство. але мусів ще положити багато зусиль, поки... та історія покінчилася. Тепер ця жінка виїхала. Як я тоді прийшов був до вас і тебе не застав, я був уже вільний. Лише не припускав, що ти це визнаєш передчасно і що воно спричинить такі

ускладнення... Тепер, Ганно, ти знаєш мою провину. Чи пробачиш мені?

Ганна, що зразу не йняла йому віри, поступово стала заспокоюватися, і їй здавалося, що мірою того, як він говорить, їй спадає якийсь тягар з серця.

«Отже то нічого поважного, тепер уже її нема». Ганна непотрібно так турбувалася. А зараз... зараз починає всміхатися до неї щастя, що, як їй здавалося, вже безповоротно покинуло її і сховалося за непрозорим серпанком... Вона аж дивується, що так раптово змінилися її почування.

І Ганна всміхається до нього:

— Я не маю права вас виправдувати чи осуджувати.

Юрій теж посміхнувся:

— Ганнусю, ти вже забула... закинь нарешті те офіційне «ви», а зови мене знову Юрієм. А втім, ти ж мене недавно осудила безапеляційно, чи не так? Найкращий доказ, що ти втекла передо мною... Скажи, що тобою тоді керувало?

Ганна збентежено повертає голову. Хотіла б йому сказати про своє терпіння і тугу за ним у ті невідраді дні. Та вона мовчить.

Юрій бере її руку:

— Це збентеження аж надто вимовне... — каже він з усміхом.

Ганна лиха на себе за свою неопанованість, намагається дивитися йому холодно в очі, та в його погляді зустріла таку силу почувань, що вона знову опускає очі. На устах Юрія затремтіла усмішка... Та в цю мить він споважнів і нахилився до неї.

— Ганнусю, знаєш, що я тільки тебе одну кохаю, і лише ти одна стала мені дорожча над усе... Скажи, Ганно, чи ти те саме почуваєш до мене?

Всю істоту Ганни сповнює почуття щастя, але це нове впало на неї так несподівано після цих переживань, що вона

ще нездібна збагнути нового звороту... Аж коли почула його гарячі уста на своїм обличчі, прошепотіла:

— Так Юр...

— Що, так? І чому ця непевність? — запитав він, притягаючи її ближче до себе. — Я хочу виразно почути з твоїх уст слово «кохаю»... і те, що ти згодна...

Та в ту мить Лялька, що сиділа на недалеких деревах, злетіла Ганні на плече і перервала ці любовні визнання. Обоє засміялися. За хвилину надійшов і батько.

— Го, го, то у вас тут весело! І Лялька, бачу, долучилася до товариства! Ось уже й смеркає, прошу йти вечеряти.

Ганна й Юрій встають і йдуть у хату. За ними вбігає дрібними крочками Лялька.

Ганна нахиляється над трояндами і довго втягає їхній запах.

— Прекрасні квіти! — вона зриває пуп'яшок і впинає собі у блюзку.

Батьки здивовані раптовою зміною, дивляться на дочку. Це так, наче б після темної ночі зійшло сонце, думають. Радісно дзвонить сміх Ганни, і цей веселий настрій полонить усіх. Тоді Юрій став говорити. Він з'ясував своє життя дома, у Нью-Йорку. Його батьки заможні люди, старші брат і сестра вже на своєму. Він наймолодший в родині і в Нью-Йорку працює теж як суддя. А що вони з Ганною кохаються, він просить дозволу повінчатися.

Ці свідчення впали на всіх несподівано, а то й на саму Ганну. А на батьків прийшла тепер черга переживати несподівані зачудовання і зворушення. І справді, вони хвилину сидять мовчки і здивовано дивляться на Юрія. Але бачачи його вичікуючий усміх і заклопотання Ганни, починають вірити.

— Чому ж це так несподівано? — промовив нарешті батько. — ми, сатрі, звикли до довшої процедури...

— То так, Ганно? — звернулася до неї мама з докором.
— І ти нам нічого не сказала?

— То прийшло зовсім несподівано, мамо! Пізніше вам усе розповім.

Супроти такого розвитку подій батьки дають свою згоду. Ні, проти Юрія не мають нічого. Навпаки, вважають, що це буде добрий муж для Ганни. Тільки... Ганна ще молода, і з вінчанням слід заждати. Вони раді б затримати дочку ще трохи в себе.

— Гаразд, — погодився Юрій, — почекаємо, аж надійде відповідний час.

— А що ти, Ганно, на це? — звернувся він до неї. Його очі дивились на неї глибоко і допитливо.

«Так, як тоді, той самий погляд», подумала Ганна. Її зір затонув у цих очах. «Це ж її найдорожчі очі, це він, її милий...»

— Так Юр... — прошепотіла вона у відповідь.

Тоді Юрій зняв свій ізмарагдовий перстень і надів його на палець Ганни.

— Тепер ти моя суджена, пам'ятай, Ганно, це на життя! Перехилив її в своїх руках, а його погляд був глибокий і поважний, коли складав на її устах довгий поцілунок.

— Це наші заручини, — сказав Юрій. — Але влаштуємо ще офіційне прийняття. Я запрошу своїх друзів. Може б найкраще це зробити в неділю, в каварні «Вінклера», де ми були раз на танках?

Всі погодилися на цей плян, лише мама захотіла, щоб перед тим зробити мале прийняття у себе в хаті, з їхніми гостями.

— Добре складається, — сказала мама, — бо в неділю Ганні кінчається двадцять років, і можна обоє свята поєднати разом. Після відїзду Юрія Ганна розповіла батькам усю свою пригоду. Втеча Ганни розвеселила їх.

— То було дівцтво, — сказала сміючись мама. — Це приспішило його освідчини, а ти пережила перше любовне страждання... Та прости йому це, бо він справді тебе кохає. Тільки мені важко звикнути, що ти так несподівано стала судженою, і ми невдовзі матимемо зятя.

Ця важлива родинна подія хвилювала всіх глибоко і багато говорилося про неї.

— Але тепер мусимо подумати, як приготуватися на неділю, — сказала врешті практична мама. — Це ж осталось всього два дні... Завдяки твоїй прогулянці можемо щось добре спекти.

Докуплено ще на місті дещо з продуктів, і другого дня мама поспільно з панею Новицькою напекли знаменитих тіст і зробили пару тортів. Ганна з Іриною помагали у приготуванні всього. Батько привіз з міста вино й овочі.

Захоплена Ірина весь час похвалено говорила.

— Я тобі це заздалегідь приповіла, Ганно! Та ти все тайла передомною. Тому маю жаль до тебе!

— Аджеж, Ірино, я сама не знала; те все прийшло так раптово... А в неділю будете з Олегом нашими милими гостями...

— Ну, вже добре, — каже Ірина і оглядає й милується може десятий раз перстеном Ганни.

Батьки захоплюються ним теж, а найбільше сама Ганна. І справді, пишний індійський ізмарагд сипле вогні і чарує очі.

В суботу, коли вже все було готове, Ганна з Іриною прибрали кімнату, як могли найкраще. Потім ще вибрались на озеро, щоб зажити вечірньої купелі.

— Я тобі приведу завтра знайомого перукаря, — сказала Ірина. — Він робить прегарні зачіски, а ти мусиш прегарно виглядати, щоб твій Юрій не міг звести з тебе очей, — посміхається вона значущо і з лукавством.

У неділю винесли одне ліжко, а поставили два столи. Ганна з Іриною прикрили їх білими скатерттями і прибрали квітами. Потім поставили на столи посуд і все приготоване.

Тоді Ганна стала одягатися. Вдягла нову сукню, що їй дістала від батьків за матуру. Потім прийшов перукар і під доглядом Ірини зробив їй прегарну зачіску.

Біля четвертої години під'їхало під хату авто, і всі вийшли повітати Юрія. Він подав Ганні китицю квітів, а сам повернувся до авта і вніс у хату чималу пачку. Були в ній солодощі, м'ясиво і вино.

— О, цього вистало б на тиждень! — сміється мама. — Але потім заберемо те все з собою до каварні; у нас вже все приготоване.

— О ні, це лишиться тут, — сказав Юрій. В каварні теж уже все замовлене.

— Це буде для моїх хворих, — сказала Ганна. Хай і вони візьмуть хоч маленьку участь у нашому святі.

Юрій задивився на Ганну, захоплений новою відміною у неї, аж вона під його поглядом опустила очі. Уста Юрія знову затремтіли усмішкою...

«Добре, що цього не бачить Ірина», подумала Ганна. «Вона б мене висміяла безпощадно».

За хвилину надійшли Новицькі, потім Ірина з Олегом і ще пара Ганниних подруг. Усі вже зібрались і сіли до столу. Юрій влучив малого радіоприймача, і притишена музика залляла кімнату. Настрій зразу ж став веселий, а підсилили його ще добрі напої. Пішли тости на честь молодої пари, веселощі розгорталися дедалі більше, мова іскрилася гумором, бож рідко трапляється в таборі подібна розвага. Проте настає і поважна хвиля, коли батьки благословляють дітей і присутні бажають їм усіх благ на новий шлях життя.

— Ти мені тепер нікуди не втечеш, я міцно тебе держатиму! — сміється Юрій.

А тут увіходять нові гості. Крізь відчинені двері вбігла у кімнату Лялька, цікава, що тут діється. За нею увійшов старий, а біля порога стали несміливо молоді голуби. Вони вже побороли страх перед порожнечою повітря і з деякого часу літали, хоч ще не дуже впевнено. Літали тепер за батьками й шукали з ними їжи по стежках, а далі кружляли високо над садками.

— Це теж наші гості; — сміється Юрій. — Як ти назвала тих молодих? — звернувся він до Ганни.

— Вони ще не названі. Може придумаємо їм наймення? Всі думають, врешті згоджуються на Сизого і Золотку. Бо в Сизого було на шийці і хвосту світло-сіре пір'ячко, а у Золотки — золотаве. Ганна взяла зерно і крихітки печева й висипала їм ці ласощі надворі.

— Але нам пора вже збиратися до каварні, — сказав Юрій. — Там ждуть мої друзі.

Чрез деякий час опинилося наше товариство в каварні, де ждали на них кілька офіцерів, товаришів Юрія. Тут другий бенкет і настрої ще веселіший, бо при звуках музики. І знову Юрій приторгає Ганну в танку і блукаючи легенько устами по її обличчі, щось їй нашіптує, з чого у неї на устах розцвітає усмішка. На їхніх з'єднаних у танку постатях мерехтять різноманітні притьмарені світла лямпів і підносять ще казковий настрої. Та Юрій мусить миритися, що його друзі таки частенько танцюють з його гарною судженою, а він сам є лише глядачем. Проте він з приємністю спостерігає Ганну в танку, її принадну постань і її легкі граціозні рухи, та з насолодою ловить її спрямовані на нього погляди й усміхи. Так усі добре розважались і раді вернулися пізно в ночі додому.

З того часу настали для Ганни дні, сповнені радістю і надіями, дні, насичені щасливими мріями. Ганна спільно з Юрієм відвідували театр і кіна, бували на танках, та оглядали старі замки. У місті відбувався саме славний зальц-

бурзький фестиваль, що приманював найкращі мистецькі сили з усієї Австрії, а то й з-закордону. В час фестивалю влаштовувано чудові концерти, мистецькі виставки, та висвітлювано славні фільми. Можна було справді почути і побачити багато цікавого і високовартісного, а Зальцбург ставав тоді осередком культурного і мистецького життя Австрії. На фестиваль прибували числені багаті і визначні гості з усіх майже сторін світу. Їх приманювала ще й краса і слава Моцартового міста, цікава альпійська природа і прегарні краєвиди. Тоді замки й готелі, а то й приватні мешкання, заповнювалися гостями, а ті, яким не ставало місця у місті, приміщувалися в численних альпійських курортах в околиці Зальцбургу. В час фестивалю місто пишалось великою розкішшю, магазини й крамниці заповнювалися дорогими й модерними речами. Та все це було лише для багатих австрійців і чужинців, сіренька і вбога маса скитальців не мала до цього доступу. Вони тільки здалеку могли придивлятися до пишних вистав і строїв та елегантних авт багачів.

Ганна з Юрієм були теж на прегарному концерті українських пісень, що відбувався в таборі, а опісля на імпрезі, яку влаштовано з нагоди трьохсотліття повстання Богдана Хмельницького. Тут виступив хор у барвистих народних одностроях та виконав твори таких композиторів, як Людкевича, Барвінського, Нижанківського а при кінці прегарну кантату Лисенка «Бють пороги». Ганна взяла чинну участь в імпрезі, виконуючи на фортепіяні українську в'язанку. Вона вложила в цю гру всю свою душу, раз з уваги на повагу хвилі, по-друге, поблизу знаходився і захоплювався її грою, як і іншими виступами найважливіший для неї слухач — Юрій.

І так ці музичні й вокальні пописи, деклямації й доповіді та низка ілюстрацій з походів гетьмана Богдана Хмель-

ницького, роботи відомого маляра-баталіста, — все це вичарувало і висвітлювало перед очима слухачів багато моментів цієї важливої історичної події.

Ганна з Юрієм їздили на прогулянки в чудові альпійські околиці, між іншими, і до Гастайну. В Гастайні Ганна посидала свій гарячий привіт німим, пишним горам. Зустріла тут Труді свою давню подругу, і та подарувала їй китичку білоток. Ганна з Юрієм розглядали їх, ці ніжні, шовково-оксамитні квіточки, єдині в світі, прегарні білотки. Ганна тулила їх до обличчя. Потім ходили з Юрієм по давніх стежках і сідали на знайомих Ганні лавках. Величаві гори стояли в потужній мовчазній красі, оповиті новими чарами літа, наче б нагадували казку-легенду про давніх, заклиятих велетнів-лицарів. Ганну і Юрія огортало серед цих гір щось величне і нестримне.

— Ганно...

— Юр...

І в поцілунку, що з'єднав їхні уста, є повага, наче б зливалися дві душі.



По кількох днях після заручин Ганна відвідала професора, щоб позувати йому до портрета. Батьки вже знали, що відомий художник малює їхню дочку, і були раді цьому.

— Мамо, — сказала раз Ганна, — я не скажу Юрієві, що малюється мій портрет, а зроблю йому несподіванку.

І Ганна ходила потайки перед Юрієм до маляра. За пару тижнів образ скінчений, і мистець з вдоволеною усмішкою вручив його Ганні:

— Надіюсь, що це одна з моїх кращих праць, — сказав він.

Вдома розглядали портрет урадувані батьки.

— Це буде справжня несподіванка для Юрія, — каже Ганна. — Лише де його примістити?

У маленькій кімнатці й справді немає на нього місця. Нарешті приміщено його на дверях, що вели в прасувальню.

Біля шостої години приїхав Юрій, і всі вийшли його привітати. Потім увіходять у хату, мама, Ганна, Юрій і наприкінці батько. Та раптом Юрій на півслові замовк і став, мов укопаний, вп'яливши зачудований зір в образ. А образ пишався, яснів і приковував до себе очі.

— Ганно, яка несподіванка і яка краса! — сказав нарешті Юрій. Ти тут справжня красуня!

Він переводив захоплений погляд то на образ, то на Ганну.

— Ясно, що фантазія маляра багато тут додала, — зауважила усміхаючись Ганна.

— Не зовсім. Він лише зумів схопити найбільш притаманні ціхи твоєї вроди і гармонійно їх представити.

На устах Ганни з'являється химерна усмішка:

— Я вже знаю, як назвати цей образ. А ти? — звернулася до Юрія.

— Я... я назвав би його просто портретом моєї коханої, — сказав він, дивлячись їй ніжно в очі.

— А я... — і Ганна з цією ж химерною усмішкою зняла образ, взяла перо і на зворотній стороні написала по-англійськи одне слово: «Скиталка».

Всі дивились мовчки на написане, наче б силабізували поодинокі букви.

— Так, — сказала Ганна, — це найбільш підходяща назва. Мене малював скиталець, і я живу в таборі між сотнями таких же скитальців. Проте, слушно, Юрію, для тебе особисто я є тим, чим ти мене назвав.

— Моя кохана, — повторив Юрій, пригортаючи «живу» Ганну.

А потім знову помчали автомашиною за місто на прогулянку.

А табір потопає у суєті буднів, в навалі клопітливих дрібниць, та постійних турботах за шматок хліба. Настав час, коли порожні крамниці стали наповнюватися різного роду товаром, і це наступило досить несподівано й скоро. Уже без труднощів можна було набути вбрання, як і харчові продукти. Та людям не ставало грошей, і рівно важко було їм тим всім забезпечитися, як і раніше, попри те, що реклямові об'яви запрошували покупців до крамниць. Чорна торгівля зменшилася, а то й покінчилася. У каварнях і ресторанах можна було одержати вже кращу й смачнішу їжу, а за вищу ціну то й без харчових карток.

В городі Левицьких, де помідори пишались уже червоністю своїх грон, збиралося й далі товариство на шахи й карти. Дискутували при тому на тему змін у господарському житті Австрії взагалі, і зокрема на тему їх впливу на життя скитальців.

Одного разу прощався з ними усіма пан Дерлиця, який від'їздив уже до Чіле.

— Завтра йдемо в переходовий табір, — говорив він схвильовано. — Через три дні йде наш транспорт до Бремену, де вантажитимемося на кораблі, і... прощай, Європо! Начинається мандрівка по чужих землях... А там перед нами велике невідоме, бож не знаємо, що нас там жде. Знаєте, друзі, — продовжував говорити пан Дерлиця, — я радий, що їду, щоб нарешті влаштувати собі життя на нібито «тривких підставах», бо тут хіба вже довелося б знидіти зовсім. Та водночас стає жалко, нестримно жалко за вами, друзі, за табором, та за батьківщиною, яку я лишаю так далеко за собою... Це далекий світ, куди я їду, просто огортає мене тривога пускатися у невідоме... І я вже, мабуть, не побачу більше рідної землі... А втім, я старий

чоловік, і не уявляю, як це «краще майбутнє» мені складатиметься. Потішаюся лише тим, що я не один, а їде нас більше, і взаємно собі помагатимемо...

І задумався глибоко пан Дерлиця над своєю судьбою.

Ім усім теж жалко виряджати милого друга, товариша їхніх розваг. А тих друзів далі-подалі меншає. Ось уже збирається їхати до Америки лікар таборовий пан Дачинський, а фотограф виїжджає до Канади. В таборі показуються щоразу нові обличчя. Нові люди напливають до табору, розраховуючи, що звідси скорше виемігрують. Бо всі вони хотіли б уже нарешті знайти якесь тривке пристановище для себе.

Тим часом літо розгорталося і наставали спекотливі дні. Все цвіло і дозрівало, городи і сади пишалися доріплими овочами.

Між голубами знову зачалася їхня ідилія, і знову Лялька знесла двоє яечок в клітці, на паперових стружках. З цього приводу у Товстюшка — Ганна так прозвала старого за те, що надувався, як банька — знайшлося знову чимало роботи. Звивається по стежках, збираючи соломинки і галужки і, страшенно кваплячись, заносить їх на гніздо. Тут любовним скитлінням вітає його рада Лялька. Так він вистелив кругле й високе гніздечко, що в ньому вона зараз гордо сидить, не даючи нікому до себе доступити. Та Товстюшок розуміє як спіл свої батьківські обов'язки і заступає голубку на довгі години, коли сам засідає на яечках, гордячись і надуваючись. І знову через три тижні появились у гніздечку два дзьобаті клаптики життя, нагі і немічні. Батьки плекали і ці голуб'ятка з найбільшою любов'ю й сиділи безнастанно біля них. Кормили їх теж запопадливо, так що й у них випиналися крутленькі волка, мов м'ячики, і здавалися більші за них самих. Щодо старших дітей, то батьківські почування Товстюшка покінчилися до них зовсім.

Вони вже були непотрібні і тільки заважали йому. Він їх тепер переслідував і лаяв, а як вони заходили в будку клював і проганяв нещадно. Пан Роман мусів зробити для них окрему клітку, і тут Ганна сипала їм їжу. Відштовхнуті молоді були тепер залишені самі на себе і лише здалеку трималися несміливо батька. Мати їх не клювала і не воркотіла, і за нею вони ще ходили з довір'ям, хоч і вона була байдужа до них. Ганна займалася тепер більше покинутими і намагалася приручити їх до себе.

Та Ганна... Ганна поза Юрієм не бачить тепер світу. Вона присвячує довгі години музиці, і гра її сповнена новим змістом, бо в грі вона висловлює всю глибину почувань, що ними сповнена її душа. Старий професор всміхається вдоволено... Ганна виучує Юрія української мови. Діється це часто в них у городі або десь у затишному кутку на прогулянці. Ганна, сувора Юрієва вчителька, взялася енергійно за справу, і не дай Бог зробити йому яку помилку, бо тоді таки добре накрутить уха або чуба, аж Юрій проситься. Тоді йому хотілося б зловити її в обійми і зацілувати суворі уста, щоб з черги вона просилася. А втім Юрій прикладається пильно до науки і вже дещо говорить і читає. Ганна виучує його й українських пісень, які вони спільно співають, іноді при супроводі скрипки або фортепіана.

— Ганно, повинчаймося тепер, — сказав одного разу Юрій.

Було це в чудове серпнєве передвечір'я, і вони сиділи на гарячому пляжі над озером, «їхнім озером», в беріzkово-смєречаному ліску.

Вони вдивлялися в чисту його глибину, в якій плигали безжурно бистрі пструги і заламливалися золоті промені сонця. Над блакитною його водою хилилися білі, дрібнолисті берізки і відзеркалювалися ясно у воді. Пустотливий вітерець колисав ліниво плесо води і гойдав гілки беріз. Від спеки вmlвала природа, лише джмелі брєніли в сонці,

шукаючи квітів і нектару. З гущавини дерев відзивалися деколи коротко і дзвінко пташки, наче б і вони послули й відпочивали. Нагріті сонцем земля і трави виділяли міцні і паморочні запахи.

— Почекаймо ще трохи, — відповіла мрійно Ганна, переводячи на нього зір, — цей час тепер найкращий.

— Хай буде по-твоєму, годжуся на це, лише не надовго. Потім ти станеш моєю дружиною, виїдемо до Нью-Йорку і заберемо твоїх батьків. Надіюсь, що наші старенькі знаменито розумітимуться. А потім... потім... Уявляєш собі таке щастя?

Ганна вже уявляє, коли пестить його похилену до неї голову і перегортає пальцями темне волосся.

— Так, щастя... — шепнула вдумливо, задивлена у візію, яку він вичарував перед нею. — Тільки я не можу собі уявити цієї Америки, Юр...

— Ах, Америка прегарна, Ганно! — Юр підвівся і обняв Ганну. — Ти її полюбиш, як свою другу батьківщину.

І Юрій став наспівувати пісню: — «Америка це край моїх мрій». Ганна підхопила, і звучна мелодія пронеслася по блакитних хвилях озера.

— Але, Юр, ти обіцяв допомогти деяким нашим людям дістатися до Америки, — каже Ганна, як пісня закінчилася. — Дай свого записника, а тобі їх випишу.

Ганна бере Юрієвого нотатника і виписує їх чималу чергу. Ось удова Оксана, давнішня сусідка Левицьких, муж якої помер недавно в ДП лікарні. Лишилася з двома дрібними діточками. В Америці вона могла б віддати дітей до захоронки, а сама денебуть працювати. А тут старий, самотній, пан Юзвак, гімназіяльний учитель, якому нікуди їхати, бо жодна держава не хоче його прийняти. Може б знайшлося для нього яке пристановище в Америці, дах над головою і ложка страви на

дальші дні його життя? Те саме для стареньких Пиндусів. Це селяни, господарі, що торік втратили єдиного сина і лишилися самі без ніякого захисту.

— Юр, ти зробиш все, що буде можливе, чи не так? — просить Ганна.

— Так, — каже Юрій, — я особисто зроблю все, що буде можна, і порушу на допомогу різні організації.

— А тут я тобі запишу сліпу Ольгу і Стернюка без руки і хвору Марію з малою дитиною і...

— Вже досить Ганно, — перебив її писання, — як заборгато візьмемо, не зможемо всім допомогти.

— А в таборі стільки беззахисних людей, яких тривожить життя і думка про непевне майбутнє. Що з ними буде, куди їм повернутися? Це або хворі, або старі, або в якийсь інший спосіб нещасні, так що їм нікуди їхати. Тут мусіло б знайтися більше людей, радих поспішити з допомогою. Чи знайдуться ці добрі люди, Юр?

— Побачимо, розглянемося, — відповів Юрій.

— Я ще тобі не дописала... Скульптор Мишуга, прекрасний мистець... Він друг мого батька. Батько вже говорив тобі про нього. У нього трое малих дітей і хвора жінка. Її недуга є перепорою у виїзді. Він, попри найважчі умови, улаштував в таборі мистецьке ательє, де охоча до науки молодь виучує підстави скульптури. Йому теж слід допомогти, Юр... — Ганна дивиться на нього ніжно і з проханням.

Юрій бере її голову в обидві руки і цілує глибокі фіялки її очей. Його огортає жаль до цих відкинутих за борт життя людей. І Ганна, його любя, добра Ганна, належить до великої сім'ї цих беззахисних людей без батьківщини. Він тулить її до себе й каже:

— Добре, Ганно, візьмемо й їх.

— На виставці українського малярства і різьбарства яку недавно улаштовано в місті, — продовжувала говорити Ган-

на, — знайшли його різби, як і деякі картини наших малярів, визнання так своїх як і чужинців. На добрий лад всі вони повинні б знайти гостинне прийняття в Америці. Вони всі тут організовані в спільці Українських науковців, літераторів і мистців, — оповідає Ганна Юрієві. — Працюють тут на культурно-освітньому полі, пишуть наукові праці, деякі навіть їх видають, але більшість не має до цього змоги. І так марнуються талановиті люди, які в кращих умовах могли б вартісне творити.

— Так, твій батько розповідав мені про них, — сказав Юрій. — Він слушно зазначив, що ними повинні б зацікавитися українські американські організації і допомогти їм у переїзді до Америки. Побачимо, що з цим можна буде зробити.

А їм справді слід посвятити б окрему сторінку, бо сумна їхня доля. Ось інженер-механік Мінчак, просто фанатик свого фаху. Він за марну платню працює в австрійському машиновому підприємстві над удосконалюванням машин і, попри це, пише наукові розвідки. Всю суть його життя становлять машини і цифри. Проте він жаліється:

— Що мені з того, що мої наукові розвідки вирости вже до великого твору, коли він плісніє собі поволеньки, бо я не маю змоги його видати. У мене бракує грошей, наше таборове видавництво теж їх не має, і інші українські видавництва не мають капіталів.

Пан Мінчак, як наскрізь реальна людина, дивиться трохи іронічно на пана Осипчука, цього інтроспекта, що живе тільки фантазією й утопією. Пан Осипчук — поет, що кидає на папір справжні клейноди чуття, які промовляють до серць читачів і будять у них нові думки. Та може й слушно посміхається пан Мінчак, бо цей фантаст, задивлений у світло, яке палахкотить в його душі, не помічає життя, що проходить біля нього, навіть не помічає, що він голодний. От ви-

конує до полудня якусь невелику роботу в таборі, потім з'їсть трохи ріденької таборової юшки і потопає у своє писання. Аж поки пан Мінчак, що живе з ним в одній кімнаті, не вернеться з праці і не нагодує цього «нездару», як він його в хивилі розніження називає.

— Бо що він робив би, якби я ним хоч трохи не піклувався? — говорить він часом. — Пропав би зовсім! І як йому їхати до Америки, що він там робитиме? Я вже, мабуть, мушу з ним всюди возитися і до кінця його не залишати.

Бо, попри свою зовнішню шорсткість, він в глибині серця любить цього «нездару» і вечорами з насолодою читає дещо з його творів. Тоді його душа відпружується від суворих цифр і машин і доходить до голосу. Будяться мрії про щастя, кохання й багато інших подібних думок. Сила почувань, що промовляє з цих рядків, переносить його душу в інший, кращій світ.

«Властиво, ці перлини літератури ладні б вийти друком, вивати свого творця з найглибшої нужди і запевнити йому якесь людяне життя», думає він часом. Тим часом вони теж «плісніють» собі поволеньки в скринці і чекають сумнівного «кращого» завтра.

Після цієї розмови з Юрієм Ганна довго думала, як вона помагатиме людям, і мріяла про нове майбутнє, що стало їй відкривати свої ворота. Ганні здавалося, що до неї всміхається само проміння щастя і вона впивалася цим щастям.

Та тоді трапилось щось непередбачене й несподіване. На Ганну впав удар. Юрія покликано нагло до Америки. Наперед мусів їхати до Вілля, а звідти відлетіти далі літаком. Коли він поблідлий, прощався з нею, вона заламалася зовсім.

— Не плач, найдорожча, — потішав Юрій Ганну, сам теж у розпачі. — Я постараюся чим скоріше вислати вам афідевіт.

Перед від'їздом, вона подарувала йому на прощання свій портрет і Шевченкового «Кобзаря».

Як від'їхав, Ганні здавалося, що понура ніч повисла над світом, так темно було в її душі. Вся радість у неї завмерла. Та незабаром прийшов лист від нього, що все гаразд, і він почав потрібні заходи в їхній справі.

Лист був сповнений любови й туги, і Ганна цілувала його й обливала сльозами. До цього часу вона була наче закам'яніла в своєму болі, та тепер перший раз дала сльозам волю. Лист прорвав біль і сльози його улегшили.

Батьки теж одержали листа від Яремчуків з Аргентини. Вони непогано влаштувалися в Буенос-Айресі і тепер намагаються допомогти своїм приятелям. Ганна читає байдуже лист Ореста. Ні, ці листи її не зворушать. Вона жде з неспокоїною тугою інших листів...

А тут уже застукала золота осінь. Сухі листки шелестять під ногами, і дедалі більше їх, жовтих і багряних, на дорогах. В природі відчувається легкий смуток завмирання, і його відсвіт лягає тінню на печальну душу Ганни. Холоднішало дедалі більше й більше, небо затягалось хмарами. Ганна йде самотньо полем, де стеляться осінні тумани і здалека жевріє багаття. Це пастушки печуть картоплю, а сивий дим тягнеться над пустим стерніськом. Ганні знайомі ці дороги, бо вона в квітучому літі ходила туди з ним... Юрієм. Тепер кругом порожнє чорне поле, лише гори синіють на обрії. І ще більший сум огортає Ганну, що дала спогадам волю.

Ганна вертається хутчій додому, тікаючи від того смутку й спогадів. А тут їй назустріч ідуть три пари голубів. Бо вже третя їхня пара встигла підрости й опіритися, дві малі, зовсім біленькі кулечки, що вже й літають за батьками. Ганна розвеселилась і посміхнулась до своїх любимців, що увіходять за нею до хати. Йде Лялька й Товстюшок, Сизий і Злотка, а біля порога стають несміливо найменші.

Ганна сідає на ліжку, куди зразу ж стрибнула за нею Лялька. Ганна бере її в руки й голубить, та тут уже й Товстюшок підлетів їй на плече. Ганна й йому гладить білу голівку. Він уже не воркотить і не надувається, а радо піддається її пестощам. За батьками підлетіли їй на коліна Сизий і Злотко. Найменші, біленькі, ще не наважуються підлетіти до Ганни, лише стали біля її ніг і, задержавши голівки, поглядають на неї рубіновими очима. Вона й їх підносить до себе й пестить... Потім бере жменю зерна і горошку й силе їм їжу на ганку, бо надворі став падати дощ.

Ганна вертається в кімнату і переглядає листи Юрія, а вже їх чимало зібралось. Всі вони сповнені туги й любови до неї. Вона посміхається при читанні одного з них:

...«Мої старенькі від серця раді, що матимуть українську скиталку за невістку, та не можуть натішитись твоїм портретом. І твоїх батьків вони раді пізнати і приймуть їх з відкритими руками. Я говорю тепер з ними на рідній мові, ти побачиш, які поступи я поробив. Вправляюся в читанні і писанні, а «Кобзаря», якого ти мені подарувала, читаю з захопленням. Ці безсмертні поезії полоняють душу своєю красою і великою любов'ю до України. Я багато з цих рядків знаю вже напам'ять. Та часто стає мені тужно, до болю тужно, за мою суворою вчителькою Ганною, що накручувала мені чуба, а я їй відплачував поцілунками».

...«А наші знайомі захоплені твоїм портретом і питають мене, хто ця красуня? І хто той майстер, що її змалював? Ясно, що я їм не сказав: «Це Ганна, моя кохана», а мовчки повернув образ, і вони прочитали твій чіткий підпис: «Скиталка». Вони зацікавлено питали — хто, що, як? А коли я їм розказав, як ця красуня і той майстер і інші художники й письменники, тисячі інших таких скитальців караються в нужденних бараках, на таборовій юшці, вони мені не пові-

рили, а вважали це лише за кепський жарт. Але вони захотіли, щоб цей майстер намалював і їм такі портрети, і питають, чи він не погодився б приїхати до Нью-Йорку. Вони йому заплатять дорогу і нагородять за труд. Перепитай, Ганно, що він на це, і пришли мені його персоналії. (Ганна післала, і там, мабуть, уже клопочуться про афідевіт для нього). Я роблю теж заходи в справі твоїх знайомих з табору. Для деяких вже вистарався роботу й приміщення, і як все буде готове, пришлю їм повідомлення. Я з душі радо допоможу беззахисним моїм братам...»

...«Твій образ бачили теж деякі тутешні малярі, вони радять мені віддати його на мистецьку виставку. Та я жду, аж ти приїдеш і зробиш, як сама захочеш. А надіюсь, що це вже незабаром...»

Але аж як зовсім похолоднішало і над Лексенфельдом стелилися густі тумани, а бараки знову плакали дощем, прийшов афідевіт від Юрія. Отож уже певний виїзд до Америки, до нього... Тільки ще перейти лікарські оглядини й інші формальності і вже виїжджати найближчим транспортом.

Ганна лежить ніччю з широко розплющеними очима, з яких пливають сльози. Сльози щастя, що їде до нього, та водночас сльози жалю за своїми любимцями — голубами. Вони їй спричиняли стільки приємних хвилин та розвеселявали в смутку, вони своїм воркотінням оживлювали їхню хату. Ганна найкраще б взяла свої пташки з собою. Ось придбала б для них дротяну клітку... Та як їх везти? Усі кругом засміяли б її і тут, і в дорозі, і на корабель не пустили б. Уже звучать її в ушах ці фрази, що їх почула б: «А люди не мають куди дітись, а в цьому важкому житті, де йде змагання за шматок хліба, думати про такі нісенітниці?» І так далі без кінця. Сам батько каже, що в неї надто м'яке серце і багато

почуття. Та Ганна знає, що й батькові шкода і мамі. І вона аж як жаліє своїх любимців...

Бо наближається жорстока зима, люди байдужі, не захи-
стять... Тож де і як їх залишити, Ляльку і Товстюшка, Сизо-
го і Злотку і дві малі біленькі кулечки?

NOV 28 1965

**Discarded By
YORK PUBLIC LIBRARY
MULTILINGUAL DEPARTMENT**